

ԱՄԿՆԵՐ
ՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ
ՆԵԿԻՈՏՆԵՐ

ՀԱՅԿԱՊԱՏԱՆԻ
ԳՐԱԴԱՐԱՆ

АКАДЕМИЯ НАУК АРМЯНСКОЙ ССР
Институт литературы имени М. Абогьяна

Притчи
предания
анекдоты

(на ахалцихском наречии)

Запись
СТ. МАЛХАСЯНЦА

Издательство АН Армянской ССР
ЕРЕВАН 1958

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՌԻ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԿԱԴԵՄԻԱ
Մ. Աբեղյանի անվան գրականության ինստիտուտ

891.99-36

ԱՏՈՒԿԱՍՏ Է 1981 թ.

Ա-70

Առակներ
ավանդույթներ
անեկդոտներ

(Ախալցխայի բարբառով)

Գրի առավ
ՍՏ. ՄԱԼԽԱՍՅԱՆՅ

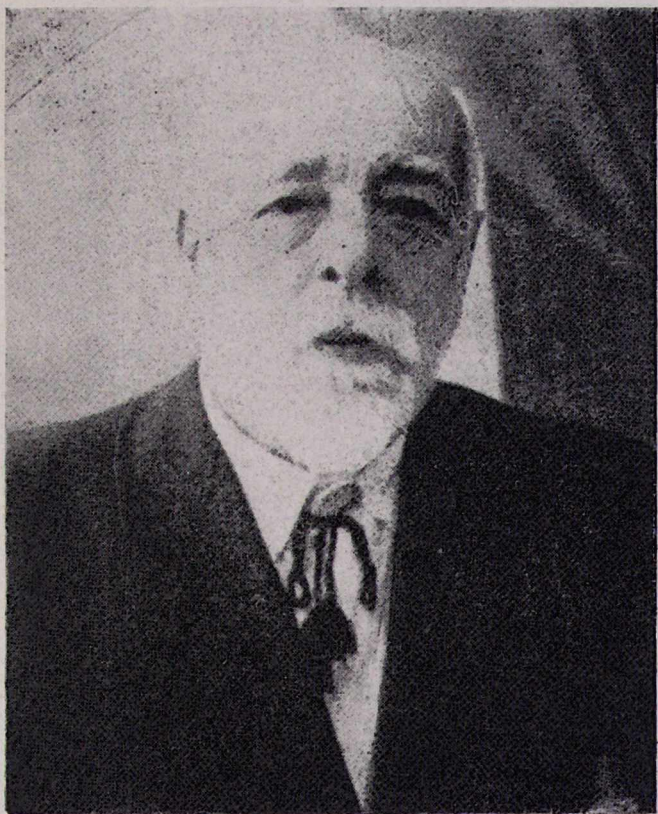
A II
30330

32466

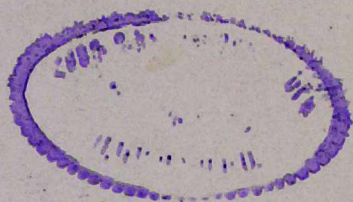
Հայկական ՍՍՌԻ ԳԱ Հրատարակչություն
ԵՐԵՎԱՆ 1958

Տպագրվում է Հայկական ՍՍՌ-Գիտությունների
ակադեմիայի խմբագրական-հրատարակչական
խորհրդի որոշմամբ

ՍՏ. ՄԱԼԽԱՍՅԱՆՑ

ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԻ ԿՈՂՄԻՅ

Հայկական ՍՍՌ Գիտությունների ակադեմիայի հանգուցյալ ակադեմիկոս Ստ. Մալխասյանցի ներկա աշխատությունը բանահյուսական մի ժողովածու է, որ պարունակում է թվով 128 ժողովրդական առակներ, ավանգություններ, անեկդոտներ, չափավոր խոսքեր ու ասմունքներ, որոնք հեղինակը տարիներ առաջ գրի է առել իր հայր՝ էրզրումցի դերձակ Սարգիս Մալխասյանից: Ժողովածուն ունի համապատասխան առաջաբան, ծանոթություններ և բարբառային բառերի ընդարձակ բառգրքույկ:

Ներկայացվող առակների, ավանգությունների, անեկդոտների ու ասմունքների մեծ մասն անտիպ է, իսկ փոքր մասը՝ ուրիշ վայրերից հայտնի ստեղծագործությունների տարբերակներ են՝ ուշագրավ իրենց տեղային ու ազգագրական ուրույն երանգով: Չնայած այն հանգամանքին, որ քննության առարկա նյութերը մեծ մասամբ անմիջապես պատմողի բերանից չեն գրի առնված (գրառման ընդունված ու լավագույն ձևն է դա), այլ, ինչպես ինքը բանահավաքն է խոստովանում,

լավելուց տարիներ հետո հիշողությամբ է վերարտա-
դրված, այնուհանդերձ, հնարավոր հարազատությամբ
պահպանված է սկզբնաղբյուրի թե՛ բովանդակությու-
նը և թե՛ ոճն ու ոգին:

Ժողովածուի մեջ տեղ գտած առակները, ավան-
դությունները, ասումներն ու անեկզուները ցայ-
տուն կերպով արտացոլում են Ախալցխայում վերա-
բնակված հին երգումցիների բանարվեստն ու բար-
բառը, կենցաղը, սովորությունները, արհեստներն ու
հավատալիքները: Այստեղ քիչ չեն նաև սուրբանական
թուրքիայում տիրող բռնապետական կարգերը բնորո-
շող ստեղծագործությունները: Շնորհիվ վերոհիշյալի,
ժողովածուն ունի բանագիտական և պատմա-ազգա-
գրական կարևոր նշանակություն: Պետք է հատկապես
ընդգծվի ժողովածուի բարբառագիտական մեծ արժե-
քը, քանի որ հեղինակը իբրև բնիկ ախալցխացի՝ քա-
ջատեղյակ լինելով ավյալ բարբառին, կարողացել է
նշտությամբ վերարտագրել իր մայրենի բարբառի
առանձնահատկություններն ու նրբությունները:

Ելնելով նշված արժանիքներից, ինստիտուտը հրա-
տարակում է հանգուցյալ գիտնականի գրական ժա-
ռանգության մեջ պահպանված բանահյուսական այս
ժողովածուն, հիմնականում անփոփոխ թողնելով հե-
ղինակի լեզուն ու ոճը, բարբառագիտական տառա-
դարձությունն ու բառերի այբբենական կարգը, նրանց
բացատրությունն ու ստուգաբանությունը:

Մ. ԱՔԵՂՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

Այս ժողովածուի մեջ ամփոփված բոլոր նյութերը եւս գրի եմ առել իմ հոր՝ դերձակ Սարգիս Մալխասյանի անգիր պատմածներից: Նա Ախալցխայում հայտնի էր «առակախոս» անունով և առակները պատմում էր՝ երբ «տեղն էր գալիս», այսինքն՝ երբ խոսակցութեան ժամանակ մի վիճելի խնդիր էր ծագում՝ հայրս սովորութիւն ուներ ասելու. «կէցի՛, աղտեղ մէ առակըմ ըսեմ», ասում էր քուակը և նրանից հանում էր մի եզրակացութիւն՝ տվլալ խնդիրը լուծելու համար, և սովորաբար նրան աջողվում էր ալդալիսի առակների միջոցով վիճելի խնդրին տալ այն լուծումը, որը ինքը կանոնավոր էր համարում: Նա այսպես վարվում էր բնազդաբար՝ ինչպէս գործողութիւնները կատարվում են առակների մեջ («Հազար ու մեկ գիշերներ», «Եօթն իմաստասիրաց պատմութիւն», Սուլխան Օրբելյանու «Գիրք իմաստութեան ստի մեջ» և այլն):

Բայց նա իր առակները գրքերից չէր հանել, այլ յուրացրել էր՝ ուրիշներից լսելով և շնորհիվ իր հետաքրքրութեան և լավ հիշողութեան՝ միտքն էր պահել

և հարկ եղած ժամանակ ասում էր: Ո՞րտեղ էր նա լսել
այդ առակները: Տարակույս չկա, որ նրանց մի մասը
նա լսած պիտի լիներ Ախալցխայում, իր մշտական բը-
նակավայրում, բայց մեծագույն մասը նա, անշուշտ, լսած
պիտի լիներ Էրզրումում: Հայրս թեպետ չորս տարեկան
հասակում 1828 թ. մեծ գաղթի ժամանակ ծնողներից
բերված է եղել Ախալցխա և մեծանալով, իր հոր, ուս-
տա Տեփանի (Ստեփանի) խանութում դերձակութիւն է
սովորել, բայց մոտ 20 տարեկան հասակում, դերձակու-
թյան արվեստի մեջ կատարելագործելու, ճուստութիւնն
սովորելու նպատակով՝ հոր թուլլտվութիւնք նորից գնա-
ցել է Էրզրում, որտեղ մնացել է 4—5 տարի, լավա-
գույն վարպետների մոտ աշխատելով և լավ շրջաննե-
րում ապրելով: Այս 4—5 տարին նրա կրթութիւն և
զարգացման լավագույն շրջանն են կազմել, և այստեղ
էլ նա լսել է մեծագույն մասը իր առակներից: «Ուս-
տութիւն» ցենզն Էրզրումում ստանալուց հետո հետ է
գալիս Ախալցխա իր ընտանիքի մոտ: Նա պատմում էր,
թե ինքն է բերել Ախալցխա կանանց զգեստի ալն տա-
րազը, որ Էրզրում նոր մտած է եղել և կոչվելիս է եղել
մըսըր-բիչիմի, այսինքն եգիպտական տարազ: Սա
ալն տարազն է, որ Ախալցխայի կանաչք հագնում էին
հանդեսների ժամանակ իբրև ազգային տարազ:

Որ այս առակները, գոնե նրանց մեծագույն մասը,
հայրս լսել է Էրզրումում՝ կարելի է մակարերել մի քա-
նի նշաններից: Առաջինն ալն, որ ես այս առակները
լսել եմ նրանից իմ մանկութիւն հասակում, երբ հայրս
35—40 տարեկան էր, ուրեմն դեռ ալն ժամանակ նա
արդեն գիտեր այս առակները: Երկրորդ՝ որ առակների
մեջ հիշվող տեղերը Էրզրումն է և Տաճկաստանի ալլ
քաղաքներն ու երկիրները — Ստամպոլ, Շամ (Դամաս-
կոս), Բաղդատ, Մըսըր, Վան, Մուսուրկան և այլն: Եվ
երրորդ՝ որ գործող անձերը մեծ մասամբ տաճիկ պաշ-

տոնյաւներ են — փաշա, մուֆտի, դատի և այլն: Հայերի-
կյանքից, գլխավորապէս հոգեորականների, քիչ բան
կա, այդ էլ կարող է դարձյալ տաճկահայ կյանքից լինել-
վերցրված:

Ինչպէս ասացի՝ այս առակները ես լսել եմ հորիցս-
իմ մանկութեան հասակում, մինչև 16 տարեկան դառ-
նալս, երբ գնացի Էջմիածին՝ նորաբաց Ճեմարանը
մտնելու: Այս միջոցին այս առակները թողնում էին իմ
վրա ախորժելի տպավորութիւն, ինչպէս սովորական
անեկդոտներ կամ հեքիաթներ, բայց ոչ ավելի: Իսկ
տասնեհինգ տարի հետո, երբ համալսարանն ավարտած
ես դարձյալ Ախալցխա եկա իբրև ավագ ուսուցիչ Կա-
րապետյան և Նղիսարեթյան երկու սեռի դպրոցների
և նորից լսեցի հորիցս այսպիսի առակներ՝ ես առաջին
անգամ հասկացա նրանց մեծ արժեքը իբրև ազգագրա-
կան նյութերի և որոշեցի գրի առնել, որպէսզի անհետ-
չը կորչին, բայց, ավագ, այս ժամանակ հայրս բավա-
կան ծերացել էր, կորցրել էր այլրական հասակի եռան-
դը և ուժը, առակներ համեմատաբար քիչ էր պատ-
մում և շատ բան էլ մոռացել էր: Այնուամենայնիւ ես
որոշեցի կորուստից փրկել՝ ինչ որ դեռ մնացել էր: Ես
փորձեցի հենց նրա բերանից, նրա բառերով գրել
առակները և խնդրեցի որ թելադրե՝ առանց զարդարե-
լու, պարզ՝ ինչպէս, օրինակ, պատմում էր որևէ հավա-
քույթի մեջ: Բայց չեղավ: Երբ ես գրի էի առնում նրա
ասած առաջին նախադասութիւնը՝ նա մտածում էր,
թե ի՞նչպէս ասե հաջորդը՝ որ սիրուն դուրս գա, այ-
սինքն աշխատում էր մտքումը շարադրել, զարդարել,
որով և կորչում էր բնական՝ անարվեստ ոճը: Երբ մի-
քանի անգամ բացատրեցի, որ այսպէս չանե, հայրս
վերջապէս ասաց, «չեմ կարող այդպէս կտոր-կտոր-
ասել, մեկ անգամից առակը կպատմեմ, հետո դու գրիր»:
Այս կերպով նա օրական 4—5 առակ միանգամից պատ-

մում էր, ես մի քանի բառով նշանակում էի ամեն մեկի բովանդակությունը և նույն օրն և եթ գրի առնում, աշխատելով պահպանել հորս գործածած բառերն ու ոճերը: Այս կերպով 1889—90 ուսումնական տարվա ընթացքում ես գրի առա հարյուր մեկ առակ, առանձին-առանձին թերթիկների վրա, մի քառասունի չափ էլ նշանակեցի, բայց միջոց չունեցա գրի առնելու: Հաճախ մտածում էի այս առակները կարգի բերել և պատրաստել հրատարակության, բայց մի կողմից ուրիշ հերթական աշխատանքներ ազատ ժամանակ չէին թողնում նրանցով զբաղվելու, և մյուս կողմից ինձ կասեցնում էր բառգրքույկ կազմելու գործը. որովհետև առակների մեջ գործ են ածվում հարյուրավոր տառակերեն բառեր, իսկ ես տառակերենին բավական հմտություն չունեի և ոչ էլ ունեի հարմար բառարան՝ այդ բառերը բացատրելու համար: Բայց ներկա 1938 թ. սկզբներին, ունենալով 2—3 ամիս ազատ ժամանակ՝ ես վճռեցի կարգի բերել այս ազգագրական նյութերը, երկուդ կրելով, մի գուցե իմ մահից հետո առանձին թերթիկների վրա գրված՝ անվերնագիր և անմշակ առակները ուրիշ շատ թղթեղեններիս հետ կրակի մատնվեն՝ իբրև անպետք բաներ: Նախ գրի առա այն քառասունից ավելի առակներից նրանք, որոնց բովանդակությունը լավ հիշում էի, որով ժողովածուի մեջ առակների թիվը հասավ 128-ի:

¹ Մի քանի առակներ, որոնք նշանակել էի՝ չկարողացա գրի առնել, որովհետև բովանդակությունը մոռացել էի կամ մանրամասնությունները լավ չէի հիշում. այսպես են — «Համշենի տուրքը սըրըղին են կապում»., «Էլմէ քէօստակ» (ձիու ոտնակապ ավազից). «Կախալան բարձրացող դողին սատանուն ասում է. «տէյօր քէղի ապ տեղը հասուցի՝ գիտե՞ս քանի չարօղ եմ մաշե»., «Ղարսա մալեմաղը»., (մի նշանավոր ժլատ է եղել Ղարսում, որ անկարող է եղել իր փողը ծախսել: Նրան փորձի համար կանչում են հրավերի, կերակուրներից մեկը պատրաս-

Նշանակեցի համապատասխան վերնագիրներ, որոշ սի-
տեմով դասավորեցի՝ բաժանելով մի քանի հատվածների,
և բոլորը համախմբեցի մաքուր արտագրված տետրակ-
ներում: Այնուհետև կազմեցի բառգրքուկը, որի մեջ
տաճկերեն բառերը բացատրեցի, օգտվելով իմ «Ախալ-
ցխայի բարբառում գործածվող տաճկերեն բառերի ժո-
ղովածուից» (ավելի քան 3500 բառ), որ հատկապես
պատրաստեցի օգտվելով Աբխլյանի «Տաճկերենէ հայերեն
ընդարձակ բառարանից» (Կ. Պոլիս, 1892) և Աճառյանի
«Թուրքերենէ փոխառյալ բառեր հայերենի մեջ» աշխա-
տությունից (Վաղարշապատ, 1902, էմիհեան ազգագրա-
կան ժողովածու, հատ. Գ.), և իմ կողմից լրացնելով մի
քանի հարյուր բառերով, որոնք այս երկու բառարան-
ներում չէին պատահում (կամ գոնե ես չգտա):

Ախալցխայի բարբառը, որով դրի են առնված այս
առակները՝ ինքնուրույն բարբառ չէ, այլ Կարինի գա-
վառաբարբառն է, որ 1830 թվին գաղթողները իրենց
հետ բերել են Էրզրումից: Այս բարբառը ես սովորել եմ
անցյալ դարի 60-ական թվականներին, երբ Ախալցխա-
յում 35 և ավելի տարեկան մարդիկ խոսում էին հենց
Էրզրումում իրենց սովորած բարբառով (լեզվով), իսկ հա-
սակով ավելի կրտսերները սովորել են իրենց ծնողներից:
Այս ժամանակները Ախալցխայում Կարինի գավառաբար-
բառը դեռ անխառն պահպանվում էր, որովհետև դեռ
չկային այն ազգակները, որոնք կարևոր դեր են կա-
տարում լեզվի փոփոխության մեջ: Նոր լեզվով գրակա-
նություն դեռ չկար, կամ շատ քիչ էր տարածված
Ախալցխայում. այնտեղ գործածվող հայերեն գրքերը
Պոլսից էին գալիս կամ Վնենտիկից: Կարապետյան ծխա-

տած են լինում նրա փողով՝ առանց նրա գիտության: Ուտելու
ժամանակ, երբ հերթը հասնում է այդ կերակրին՝ մալեմազը չի
ուտում, ոտիպում՝ հորդորում են. ասում է. «Ձեռ կարող, սիր-
աբա չի տանում, կարծես մի բան արգելում է»:

կան դպրոցում (և մի երկու մասնավոր դպրոցներում) ուսուցման լեզուն գրաբարն էր. ո՛չ աշխարհաբար լեզվի ուսում կար և ոչ այդ լեզվով դասագիրք: Աղջկանց առաջին դպրոցը դեռ նոր էր բացվել 60-ական թվականների վերջերին Սուքիաս Պարզյանի նախաձեռնությամբ և դեռ ընթացավարտ չէր տվել: Միակ լրագիրը, «Մեղու Հայաստանի», հազիվ 4—5 օրինակ ստացվում էր Ախալցխայում և լեզվի վրա ոչ մի ազդեցություն ունենալ չէր կարող. ռուսերեն լեզուն էլ դեռ շատ քիչ էր տարածված, և մատով կարելի էր ցույց տալ ռուսերեն խոսել գիտցող մարդ, ախինչ ամեն մի տղամարդ և կանանցից շատ շատերը ազատ խոսում էին տաճկերեն: Ուրեմն կարելի է առանց սխալվելու վստանգի ասել, թե ախ լեզուն, որով գրի եմ առել այս առակները՝ ներկայացնում է Ախալցխայի բարբառը անցյալ դարի 60-ական թվականներին, կամ որ նույնն է՝ Կարինի հայոց բարբառը նույն դարի 30-ական թվականներին:

Այնուհետև, մոտ 70 տարվա ընթացքում, շնորհիվ նոր գրականության և լրագրության, շնորհիվ դպրոցների, ինչպես նաև ռուսերեն լեզվի ու գրականության տարածվելու, այս բարբառը շատ փոխվեց. հարյուրավոր տաճկերեն բառեր, որոնցով նա ողողված էր՝ տեղի տվին հայերեն բառերի, մասամբ և ռուսերենի, նույնիսկ քերականությունը զգալի կերպով ենթարկվեց արևելյան լեզվի («ում» բարբառների) ազդեցության: Այնպես որ ներկա ժողովածուի լեզուն հնացած է հանդիսանում Ախալցխայի այժմյան բարբառի համեմատությամբ, և շատ բառեր գուցե անհասկանալի են երիտասարդ սերունդի համար: Բայց և այնպես՝ ստուգելու համար, որ հին բարբառը ես հարազատ պահպանել եմ այս առակները գրի առնելիս՝ ես նրանց կարդացի երեք հասակավոր ախալցխացիների (Գայանե և Վարդան Զի-

լինկարյաններ, Շողակաթ Բենքլյան), որոնց մի քանի դիտողություններից օգտվեցի:

Ուղղագրության և տառադարձության մեջ ես հետևեցի եմ Ախալցխայի բարբառի բնիկ հնչյուններին, որոնց մեջ բառասկզբի Ե-ն ye է, ո-ն փո է, ի-ն նուրբ հագագալին՝ հազիվ լսելի հնչյուն, բայց ոչ հ: Փափկացրած ա, օ, ու ձայնավորները (գերմաներեն ä, ö, ü) ես արտահայտել եմ օ, օ, և տառերով (օր. նարտիվան գերմ. närdiwän, քօլկա (kölgä), թւթւն (tütün): Վերջին գրության մեջ պահպանված է ւ-ի իսկական հնչյունը, որ ձեռագիրների մեջ հաճախ երևան է գալիս (հււււ, հոււիսիմե, Բարւլոն և այլն): Չէր կարելի գործածել իւ, որի հնչյունը համապատասխանում է ոււներեն 10-ին:

Բառգրքովկում տաճկերենից¹ փոխառյալ բառերը բացատրելիս՝ ես նախ փակագծի մեջ դրել եմ տաճկերեն բառը հայերեն զրեբով, ըստ Արիկյանի բառարանի գրության, նույն գրության վերածել եմ նաև Աճառյանի բառարանից վերցրած տաճկերեն բառերի եվրոպական (գիտական) այբուբենով տառադարձությունը: Երբ փոխառյալ բառը հայերենում ուրիշ նշանակություն ունի, որը չունի այդ բառը տաճկերենում՝ ես փակագծի մեջ, բառի տառադարձությունից հետո, դրել եմ նրա նշանակությունը տաճկերենում: Իսկ եթե տակճերեն բառը թե՛ տաճկերենում և թե՛ հայերենում միևնույն նշանակություն ունի՝ ես զանց եմ արել փակագծում

¹ Դիտմամբ գործ եմ անում «տաճկերեն» բառը, որի տակ հառկացվում է ամբողջ բառամթերքը, որը թուրք ժողովուրդը գործ է անում զրախանության և կենդանի խոսքի մեջ, և որը բաղկացած է երեք խոշոր խավերից — զուտ թուրքական, արաբական և պարսկական, պարունակելով նաև փոխառություններ եվրոպական լեզուներից — հունարենից, իտալերենից, ֆրանսերենից և այլն: Իմ նպատակից դուրս էր ցույց տալ, թե փոխառյալ տաճկերեն բառերից ո՛րը ի՞նչ ծագում ունի:

ցուլց տալ արդ նշանակութիւնը, այլ գրել եմ՝ (տ. ն. = տաճկերեն նույն)։ Իսկ երբ տաճկերեն բառը տաճկերենում ունի մի քանի նշանակութիւններ, իսկ փոխառյալ հայերենը ունի արդ նշանակութիւններից մինը կամ երկուսը՝ ես փակագծի մեջ գրել եմ բազմակետեր և ապա՝ հայերենին համապատասխան նշանակութիւնը։

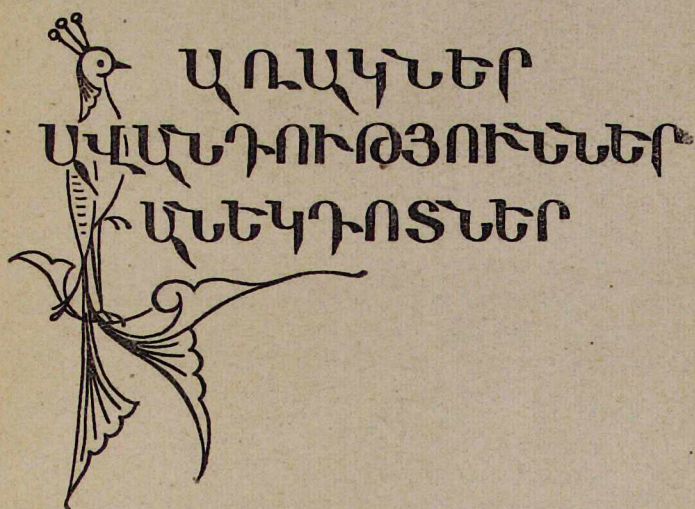
Ծանոթութիւնների մեջ համառոտակի բացատրել եմ առակներում պատահող տեղերի հատուկ անուանները, արել եմ մի քանի դիտողութիւններ այս կամ այն առակի բովանդակութեան մասին և ցուլց եմ տվել ինձ մատչելի այն գրավոր աղբյուրները, որոնց մեջ տպւած կա այս կամ այն առակը կամ մոտիվը։ Վերջինների թիւը կարելի կլինէր ավելացնել՝ եթե ես միջոց ունենայի աչքե անցկացնելու հայերեն լեզվով տպագրւած բոլոր ազգագրական նյութերը և Շնագար ու մեկ դիշերները։ Բայց ինձ թիւում է, որ այս ժողովածուի մեջ ամփոփւած նյութերի ստվարագույն մասը ինքնուրույն է, արտահայտում է Թուրքիայի տաճիկ և հալ ազգաբնակչութեան կյանքը՝ զարգարւած և զարգացած՝ բերնե բերան ավանդելու ճանապարհով, որի շատ օրինակները տեսնում ենք նաև հին գրականութեան մեջ։

ՍՏ. ՄԱԼԽԱՍՅԱՆՑ

16 հունիսի 1938.

Թբիլիսի

A 32466
II 30330
*(1)

ՕՁԵՐԻ ԲԵՆԱՄՈՒԹՅՈՒՆԸ

Սարգսրումէն մէօջան հեռու է. փառի գործելու էր-
թըցողները մէգաղղնան՝ քնարվոնի պես կէրթան: Մէ-
անքամում քանիմ քծմարճի քառալնի չափ իշաններով
քնարվան գըլլին, կէրթան մէօջան, մէգը թվընքվոր
գըլլի, մէգալոնք առանց սիլահի: Գուքան մէօջան, գոր-
ծէլին կըշինեն, իշաններուն կըբառնան, առաջ կըխառ-
նեն, իրենք ա էտէվէն խօրաթէլով հոտ կըդառնան: Մէ-
նզըմ տեղ գուքան, մէմա իշանները կըկախին: Չւ-
չւ, — չեն էրթա: Մէգին կըսեն, — հըլը գընա առաջ,
աշէ ինչ բանի դէմ են առէ իշանը: Մարթը առաջ կեր-
թա — թուքը բէրանը կըցամքի. — մէ աժդահա օցըմ,
տօմրուղի հաստութան, ճամփան կըռռեր է: Ջարգընդի,
հո գուքա, ընկէրներուն կըսէ: Ահ ու գողը մէջերը
գըլնի. ոչ զարնիկ կըրնան, ոչ փախչիլ: Աշենք ինչ
պիտի ըլի սօնղը, կըսեն: Իշաններն օր թօփլամիշ
գըլլին՝ օցը կօլըրվի, դօճա քնարվանը՝ մարթ, էշ մէջ
կառնե օղակի պես: Մարթոց լեղստանը կըպատուի:

* Աստղանիշ կըող հողվածներն ունեն ծանոթություններ:

Գիշերմ էտե օցը պոչը գըլխէն կը հէռացնեն, պըզտի արան-
 քըմ կըբանա, ճամփա կուտա: Իշանները հալվան են,
 վախն ի՞նչ գիտեն: Մէգը ադ արանքէն դուս գէլէ,
 էտէն մէգալը, երորթը. ասպես բւթտուն իշանները
 մէգ-մէգ դուս գուքան: Մարթիքը քիչըմ սրտոտին կը,
 մէգը գուքա դողդողալով արանքէն կանցնի, մեգալն ա
 անպէս: Թվընքվորը որ գուքա անցնէլու՝ օցը կը ֆըշ-
 շա, չի թողնէ: Էտե գըլխով նշան կուտա մէգալոնց. գու-
 քան կանցնին. թվընքվորը կէնա փորցէ կը անցնի՝ օցը
 ֆըշշա չի թողնէ: Խւլանան ամմէնքը կանցնին, աս թվըն-
 քըչին մընա կը եսիր: -- «Իմ էօլմըս հասել է, ախպըր-
 տիք, կըսէ, էրթաք բարով. իշանըս մեր տունը հասու-
 ցեք, էվէլ, պակաս հալալ էրէք»: Ճամփա գընգնին կէր-
 թան: Քարվանն օր խէլըմ կը հեռընա՝ օցը մարթուն
 իշմար կէնէ թէ էրթանք: Կէրթան, կէրթան, մէ խօ-
 ղունգ խանտըկի մը կըհանդիպին, օր մարթը չի կըրնա
 անցնի: Օցը գլխովը նետովի կը խանտըկին մէգալ քն-
 նարը. կարմունջ կը դառնա, գըլխովը մարթուն իշմար
 կէնէ թէ վըրալովս անցի: Ի՞նչ պիտի էնէ, կանցնի:
 Մէ անգըմ տեղ կէնա կէրթան, մեմա օցը կըկալնի, գըլ-
 խովը մարթուն իշմար կէնէ դիմացի թարաֆը ու թվըն-
 քին ղօնդաղը կլիզէ, դիմացը կաշի, ղօնդաղը կըլիզի: Աս
 մարթը դէմը կաշէ օր, հէռուն մէ մենձ թէրմաշ օցըմ
 պառկեր է արեգըկին ալը, տաքնա կը: Մարթը հասկը-
 նա կը օր ադ օցը աս օցին խանսն է, օցը խնթրէ կը
 թէ, — թվընքովըդ զարկ, սատկեցու: Թվանքը վար կառ-
 նէ, մաթարիս կընըստի, լալ նշան կըբռնեն, կըզարնէ:
 Զարնէլուն պէս ինքն ա փըռվի կը գետին:

Եփօր աչքերը կը բանա՝ ինչքան վախտ է անցէ՝
 չիտէ. կաշէ օր չորս թարաֆը լիքը խոտ ու լափրաղ
 է. օցը լափրաղը էրէսէն վերցընէ, ուրուշ լափրաղըմ յա-
 խոտըմ կըդնէ: Հասկընալը օր եփօր ինքը ան օցին զար-
 կել է՝ ան օցն ա աղուն նետեր է իրեն էրէսին, աղու-

լեր է, աս օցն ա աղուած տեղին վերա լափրդներ դնելով աղուն քաշեր, լաւցուցեր է:

Օցը իշմար կէնէ մարթուն թէ էրթանք: Կէրթան զարկած օցին բունը: Օցը անոր ձաքերը շարդէ կը, օցին գանձը գտնի կը — անգին ակառնանք բերէ կը, խոշորները իրեն կառնէ, մանղըրտիքը մարթուն իշմար կենն թէ՛ առ. (ի՜նչ մանղըրտիք — ամմէն մէղը մէ անգին քար): Էտեւ ալս մարթուն կէնա բերն կը, խանտըկէն կանցընէ, հասցնէ կը ան տեղը, օր քանդընին պատահեր էր, գըլխովը իշմար կէնէ, թն գնա՛: Դէլլէ գուքա քաղաք:

Հըլը տուն չըգնացած՝ կըսէ. «դո՛ւքսն էրթամ, մէ դո՛ւքսն խըմիմ, էտեւ էրթամ տուն»: Ճանչլորները հարցընեն կը. «էրէսիդ ի՞նչ է էղէ»: Հալլիմ բէրել կուտա, կաշէ օր է՛րէսին կէսը սեցեր է: Էտե նախ կէնն գըլխուն էկածը, ծոցը ակնէղէնով լիքը գէլլէ կէրթա տուն:

— — —

2(2)

ԻՄԱՍՏՈՒՆ ԶԻՆ

Սըղըրւմ նոր փաշամ գուքա: Մարթ կըղըրկն, հին փաշային կանչէ կը: Փաշան հրամայէ կը. «ձին դու քաշէցէք, հէծնիմ էրթամ»: Կէրթան, ձիուն անարը կը զարնեն, դուս կըքաշեն, հըմը ձին ախոռէն դուս չի գալինքան կը քաշեն. դամչի կըզարնեն՝ չիըլլի, դէմ է առէ, անացել է: Գուքան փաշային նախ կէնեն թի. — փաշան սաղ ըլլի. ձին ախոռէն դուրս չի էլլի. խորուրթ կուտան թի՛ մի՛ էրթա. հալլաթ ձին բանըմ գիտէ, օր ինադ է էրէ. իմաստուն ձի է: Փաշան անգաշ չի էնէ, հրամայէ կը. «գնացի՛ք, ինչպէս ա ըլլի՛ դուս քաշէցիք»:

2000-ի շա''նով ձին դուս կը քաշեն. փաշան հէծնի կէր-
թա նոր էկած փաշալին քով:

Աս փաշան հրաման է բերած էղե. հին փաշան գա-
լուն պէս՝ հրամայէ կը օր բռնեն գլխը կըռռեն: Աղպէս
ա կէնեն:

— — —

3(3)

✦ ՆՆԵՐԻՑ ԵՐԲ ՊԵՏՔ Է ՎԱՍԵՆԱԼ

Քալը սարին գլխը ձաք կըբէրէ: Եփօր ձաքերը
քիչըմ մէնձնան կը՝ գէլէն խաղալու, տէյօր սըրթը գու-
քան. վարէն շըները տէսնին հաչեն կը: Ձաքերը կէր-
թան մօրը կըսեն թէ. — շըները վըրաներըս հաչէցին,
վախէնանք կը: — Միք վախէնա, — կըսէ մարը, —
չին մօտէնա, անպէս բէհուտա հաչեն կը: Էքսի օրը
կէնա ասպէս: Քանիմ օր կանցնի. մէ անքամըմ ա շը-
ները հաչէլով գուքան, սըրթին մօտէնան կը: Ձաքերը
վաղեն կը մօրը թէ, — ասօր շըները վըրաներըս վաղզէ-
ցին, տէյօր սըրթին տակը հասան: — Ի՞նչ չէշիտ շընի
էին, — հարցընէ կը մարը: — «Ամմեն չէշիտ ա կալին —
սե, ճէրմակ, ալաճա, մենձ, պզտիկա: — «Հէչ միք վա-
խէնա, կըսէ գալը. եփօր ամեն չէշիտի կան՝ ձեր վըրան
չեն հաննի. մէ չէշիտըմ պիտի ըլլին օր երիշ էնենա:

— — —

4*(4)

✦ ԼՈՐԸ ԳԻՏԵ ԹԵ ԵՐԲ ՊԵՏՔ Է ԱՐՏԻՑ ԴՈՒՐՍ ԳԱԼ

Լորը արտի մեջը ձաք է հանէ: Մէ անքամըմ լո-
րը թըռչի բունը գուքա, ձաքերը կըսեն. «Մարիկ, փախ-
20

չինք աստից. ասոր արտին տէրն էկավ, իրեն տըղոցն ըսավ թէ արտը հասեր է, դըրկըցնեցու ըսենք, էք վան դանք քաղենք: — ՎՄիամիտ էղէք, կըսէ մարը, չեն գա: Մէ-էրկու օրըմ կանցնի. լորին ձաքերը կէնա մօրը կըսեն. ՎՄարիկ, փախչինք, ասոր արտին տերը կենա տըղոցը հետ էկավ, ըսաց. ՎՇըրկըցնեցու չէկան. արտը կըսեի՞ծ է, բարէկըմնեցու ըսենք, էք վան դանք, քաղենք: — ՎՄիամիտ էղէք, կըսէ մարը, չեն գա: Քանիմ օր ա կանցնի: Լորը բունը գուքա. ձաքերը խաբար կուտան. ՎՄարիկ, ասոր ա արտին տէրն էկավ, տըղոցը ըսավ, դըրկըցնէրէս ու բարէկըմնեցէս ու մուգ չըկա, արտը կըծղի կը. իրիկվան դէրընդիները սըրենք, էք վան դանք, մենք մէզի քաղենք: — ՎՏէ՛, կըսե մարը, էվմդի փախչինք էրթանք, էք վան ամպաճճառ գուքան քաղելու: Թըռչին կէրթան:

— — —

5*(5)

X

+

ԱՂՎԵՍՆ ՈՒ ԳԱՅԼԸ

Աղվեսին մէզը ավի պըտըտած վախտը ֆօրիմ մէջը գըլնի, աստին կը թըռչի, անդին կը թըռչի օր դուս դա՛ չի կըրնա, ֆորը խօրունգ գըլլի: Կըսկըսէ մօրմօքալ, թե աս ի՞նչ փօրցանքի մէջ ընկա: Մէմա կաշէ օր դալը էկէ, ֆօրին բէրնէն վար կաշէ: ՎԲարե, խնամի աղվես, — կըսէ գալը, — իդտէղանքը ի՞նչ կէնես, ինչի՞ ես իչէ: — ՎԼավ օր հասար, գալ ախպար, — կըսէ աղվեսը, — լավ խօրակ եմ գըտէ իստեղ. ըսի մէննանկ չուտեմ, շատ-շատ է. ըսի՛ էրթամ գալ ախպօրս կանչեմ, մէգտեղ ուտենք: Վար իչի:

Դալը թըռչի կը վար. մէ պաշ աղվեսը թըռչի կը

անոր ուսուցիչն, հավալամիշ գըլլի, ֆօրէն թըռչի կը դուս, գըլօխը կազատէ:

Գալը կաշէ աստին-անդին. ի՞նչ խօրակ, ի՞նչ բան: Գուզէ դուս թըռչիլ: Մէ թարաֆըմ հավալամիշ կէնէ. աղվէսը վէրէն կըսէ. «ադ թարաֆը թըռա, չէ-դավա: Ուրիշ տեղըմ հավալամիշ կէնէ, աղվէսը կըսէ. «ադտին ա թըռա, չէդավա: Գալին իլլաճը կըկըռռի: Աղվէսը կըսէ. «մընաս բարով, գալ ախպեր, էվանդի դորձ ունիմ, պիտի էրթամ, քիչըմ կեցի, խօրակը կըբէրեմ»:

— — —

Ծ*(6) — ԱՂԱԵՍԻ ՈՒ ԱՐԱԳԻԼԻ ՇՐԱՎԵՐՔԵՆԵՐԸ

Աղվէսը լանգըզին մասնափլը կը կանչէ: Մածունը տափակ թաբղի մը մեջը կըլըլե. «հըրամմէ, խընամի լանգլանգ, անուշ էրե», կըսէ, ինքը պաշլայէ կը լիզել: Լանգլանգը կըտուցը քօթ-քօթ կը դարնէ թաբղին, պուտըմ բան բէրանը չիընկնի: Նիօր աղվէսը լիզէ կը-պըրծնի՝ լանգլանգը կըսէ. շնորակալ եմ. էքվան ա դուն աբի ինձի մասնափլը: Կերթա իրեն բունը: Էքսի օրը աղվէսը կէրթա անոր մասնափլը: Լանգլանգը մածունը լը-ցեր է էրկան ու բարակ բըկով մէ փարչիմ մէջը: «Հըրամմէ՛, խընամի աղվէս, անուշ էրե», կըսէ. կըտու-ցը կը կօխէ փարչին մեջը, պաշլայէ կը ուտել: Աղվէսն ա պըտուտ գուքա փարչին չորս բոլորը, ֆոտովըտա կը, փարչին պատերը կըլիզվըռտէ, փօրը բան չի ընկնի: Փօր-փօշման՝ անօթի փօրով ետ կըդառնա:

— — —

Էջը սարին թափան կարծէ էղէ. կաշէ օր վարը գալըմ պըտըտի կը: Աղվէսին հարցնէ կը. «աչքերըս կածըխտե՞ն կը»: — «Հա, կածըխտեն կը», կըսէ աղվէսը: «Մազերըս պիզ-պիզ կախե՞ր են»: — «Հա, պիզ-պիզ կախեր են», կըսէ աղվէսը: Էջը երիշով վար կըվազէ, մէ չիֆտամ կըզարնէ, գալը կըսատկէցընէ:

Քանիմ օր էտե կէնա առ էջը գալըմ կըտէսնի սարին տակը: Աղվէսին հարցնէ կը. «Աչքերըս կածըխտե՞ն կը»: — «Չէ, չեն կածըխտէ», — կըսէ աղվէսը: «Ջանըմ, ըսէ կածըխտեն կը»: — «Է՛, լավ, կածըխտեն կը»: — Մազերըս պիզ-պիզ կախե՞ր են, — հարցնէ կը: Աղվէսը կըսէ. «Չէ, չեն կախեր»: «Ջանըմ, ըսէ՛ կախեր են»: — «Է՛, լավ, կախեր են»: Էջը կէնա երիշով սարէն վար կըվազէ: Գալը իշուն կըբըռնէ, պատառ-պատառ կէնէ:

Աղվէսը մօտէնա կըսէ. «Ա՛յ, հիմի ի՞նչ ըսեմ. աչքերդ կածըխտեն կը, մազերդ ա պիզ-պիզ կախեր են»:

8*(1)

ԱՅՐԻ ԿՆՈՋ ԳԱՆՁԻ ՊԱՀԱՊԱՆՆԸ

Մէ ախքատ մարթըմ գըլլի, նն գործ կունենա, նն փարա օր ապրի: Եփօր տանը էղած-չէղածը ծախէ ծախծըխէ կուտէ, չըքավորութան մէջ գըլնի՝ ինքն իրեն մըտորի կը թէ, — իսի իմ օրփէվարի դըրկիցըս անքան մալ ունի էրկընէն մընացած, օր ինչքան ա ապրի, ուտէ՝ կէնա չի պարպի. էրթամ մըտնիմ անոր մաղազան, քիչըմ բան բերեմ դիուլիկ էնեմ: Առնէ կը խաչըրկաթը տանի, դնմարչուն, քւսկի շինել կուտա. գիշեր օր գըլլի՝ կէրթա օրփէվարուն մաղազին դուռը քւսըկիով կըհանէ, մըտնի կը նեա: Կաշէ օր շարան-շարան սընդուկներ դըրած են, մէգին մէջը ճերմակ, մէգալին մէջը՝ օսկի: Աս մարթը մէ սընդկիմ կը մօտենա օր օսկին հանէ, ջեպը լըլէ. մէմա մէ սե արաբըմ առաջը գէլէ. «Հէհէ՛, ադ ի՞նչ կէնես»: Աս մարթը աղաչանք պաղատանք կէնէ արաբին, թե «Ախքատ եմ, հացի փարա չունիմ. օրփէվարին անքան շատ ունի, օր իրեն պօլ պօլ հէրիք է. թող մէ քանիմ օսկի առնեմ, ես ա ապրիմ. մեխք եմ»: «Ձիլլի օր չիլլի», կըսէ արաբը. «Աս քւլլի մալը Մըսըրու ֆիլան մարթուն դսմթն է, թե

օր անոր մընէ թնայածնամ կը բերես՝ կըթողնեմ, թէ չէ՝
 չեմ թողնէ՞: Ախքատը ինչքան կըխնթրէ՝ ճար չիւլի,
 արարը խօսքի չի դա: Փօր-փօշման դուս գէլլէ, քա-
 րը տեղը կըդնէ, կէրթա զանրիպութան: Գուքա Մըսըր-
 շատ հարց ու փորց կէնէ. սօնղը արարին ըսած մար-
 թուն գըտնի կը դալֆան: Ճանչվորնան կը: Մըսըրցին
 հարցնէ կը աս մարթուն.—վէ՞վ ես, վօ՞րտեղացի ես, ըն-
 չի՞ ես էկէ աստեղ: Ախքատը ամմէն բան տեղօքը կը
 պատմէ: Խընթրէ կը թէ՝ թնայածնամ տու, էլլիմ էրթամ.
 քէզմէն բան չի պակսի, ինձի մենձ լավութէն գըլլի:
 Մըսըրցին կըսէ. «Ես ձեր քաղաքը մալ չունիմ, ի՞նչըդ
 թնայածնամ տամ չունեցածիս համար. քեզի ճամբու
 խաշըդ տամ, ե՛լ գնա տեղըդ»: Մարթը կըսէ. «Ես փարա
 չիմ ուզէ, իմ ուզածս թնայածնան է՞: Ուրիշներն ա մէջ
 կըմըտնին, մըսըրցուն կըսեն. «Աս մարթուն խընթրածն
 էրէ, օքուտ գըլլի, վընաս գըլլի՝ իրենն է, քեզի ի՞նչ
 դուռում կա»: Խընայած մըսըրցին աս ախքըտին թնայած-
 րամ կուտա, թէ ինձմէն աս մարթուն իզին է, ինչքան
 փարա կուզէ թող առնէ:

Աս մարթը թնայածնան կառնէ, խընդըլմանց գէլ-
 լէ գուքա Անատուի, իրեն տունը: Առանց մարթու բան
 ըսելու՝ գիշերը քլսկին կառնէ, կէրթա, օրիէվըրուն մա-
 ղազին դուռը կը բանա, մըտնի կը նեա. կէնէ օր մէ
 սընդուկիմ մօտենա՝ կէնա ան սև արարը դէմը գէլլէ.
 «Հէհէ՛լ, ադ ի՞նչ կէնես»: Աս մարթը հանե կը թնայած-
 րան, արարին ցըցնե կը, կըսէ. «Գու ըսած մըսըրցի
 ֆիլան մարթուն թնայածնան է, ըհան, աշէ»: Արարը
 կառնէ, կաշէ, կըսէ. «Հիմի իզին է՝ ինչքան գուգես
 տար»: Մարթը մէ սընդուկըմ օսկի դարտըկէ կը, թնայ-
 ածնան մեջը կըդընէ. օսկին կառնէ կէրթա, կըսկըսէ
 իրեն քէֆին ապրիլ: Գաղքըցիք է՝ մըտածեն կը, հալ-
 պաթ զանրիպութան օր գնաց, շատ փարա վաստըկեց-
 Վախտ կանցնի. մըսըրցին ինչպէս գըլլի՝ աս քա-

դաքը գութաւ: Ճանչվորներ փէյտահ գըլլին. պատմեն
կը, թէ՛ աստեղ մէ զանկին օրփէվարի կընիկըմ կա. քե-
զի շատ լախդ է: Ի՞նչ էրկընցընեմ խօսքըս. աս մըսըր-
ցին ու օրփէվարին իրար կառնեն: Մալը պօլ—կուտեն,
կըխմեն, քէֆ կէնեն: Առջի ախքատ մարթը աս մը-
սըրցուն կըճանչէ. օրըմ իրեն տունը կըկանչէ, կըպատ-
վէ. պատմե կը թէ՛ ես ան մարթն եմ, օր Մըսըր էկա,
քէզմէն թանքանա առա, էրկընուց գետին քէզմէն շնո-
րակալ եմ, քու թանքանրիդ ուժովը ասքան տարի է
կապրիմ:

Մարթը բան չի ըսէ. տուն օր կերթա՝ կընկանը
կըսե. «Երըլ էրթանք մաղազան, աշենք ի՛նչ կա, ինչ
չըկա»: Սընդուկներն օր մէգ-մէգ կաշեն՝ տեսնեն կը
օր մէ սընդուկըմ դարտակ է, մէջը մէ թուխտըմ կա:
Մարթը հանէ կաշէ օր իրեն գրած թանքանան է, թե
աս մարթուն իմ կողմէն իղին է, ինչքան փարա կուզէ՝
թող առնէ:

Արթըղ կընկանը նախըլ կէնէ աս թանքանին պատ-
մութենը, էտեմ կըսեն. «Աս էղածը մէզի ա, մեր թոռ-
ներուն ա հէրիք է. ախքըտին տարածն ա իրեն հալալ
ըլլի»:

— — —

9(9)

ԵՐԱՋՈՒՄ ՏԵՍԱԾ ԲԱՆՏԸ

Արգւրմու օվալէն մարթուն մէգը էրած կըտեսնի,
թէ քու բախտը Մըսըր է, գընա՛, գըտի՛: Էրկու-իրեք
անգամ ասպես օր կէրծէ՝ մարթը ինքն իրեն կըսէ.
«Ասոր մէջը մէ բանըմ կա, հըլը էրթամ Մըսըր, աշեմ
ասված ինչ կուտա»: Գէլլէ կէրթա Մըսըր, ասդին-ան-
դին պըտըտվի կը, բախտը կը փընտոէ, բանըմ չի գըտ-
26

նի. բերթին տակը մէ հաղողի հատըմ կը գըտնի, բէրանը կըդնէ: Քիչըմ կէնա սւրմամիշ գըլլի սօխխընները, ինքնիրեն կը մըտորի. «Աս ի՞նչ թնվաքնլի բան բըռնեցի, իսքան հէռու տեղ էլա էկա, հիմի դափըս-դարտակ հտ պիտի դառնամ»: Մէ անգամըմ պատահի կը մէ դնմարչում: Դնմարչին հարցուփորց կէնէ՝ վէ՞վ ես, վօ՞ր-տէղացի ես: Ան ա պատմէ կը թէ, — Սրգւրամու օվալէն, ֆիլան տէղէն եմ, էրածս էսպէս-էսպէս բան տէսա. էկա աստեղ օր բախտըս գըտնիմ, բան չըգըտա, փօր-փօշման հտ պիտի դառնամ: — «Դուն ա բան չու-նի՞ս էղէ, կըսէ դնմարչին, օր մէ էրծիմ ապով էլեր ասքան տեղ ես էկէ. ինձի քանիմ անգամ էրծել է, թե Սրգւրամու օվան, ֆիլան քաղաքը, ֆիլան սոխախը, ֆիլան տունը, ննրտիվնին տակը խնգնն կա, գընա՛ հա-նէ՛, հէչ բանի տեղ չեմ գըրե: Իմ էրածըս բիւն-բիւ-լն կէրէվցնէր — իստեսակ տուն է. նես կըմանիս, սաղ թեվիդ մէ ննրտիվնըմ կա, ննրտիվնին տակը քիչըմ ժանցըրկէկ է, խնգնն անտեղ է»: Աս մարթը կաշէ օր դնմարչուն ըսածը իսկեիսկ իրենց տանը լմանը գուքա. բան չի ըսէ: Էքսի օրը ճամբա գըլնի, գուքա տուն:

Քաղքին օր կը մօտէնա՝ քիչըմ անկիկ գըլլի, օր մութն ընկնի, չունքի. կամընչէ օր դափըս-դարտակ հտ է էկէ: Տուն կը հասնի, էրթէցէն ձէն կուտա, գուքան դուռը կըբանան: Նես կըմըտնի, կը պառկի, սուտ-քուն գըլլի, տէյօր ամմենքին քունը կըտանի: Ուսուլով վեր գէլէ, փէտատը կառնէ, կէրթա ննրտիվնին տակը պաշ-լալէ կը փորել: Մէ անգամ կըփորէ, մէմա կաշէ՝ պըղին-ձըմ բացվալ, մէջը լիքը օսկի: Սուս ու փուս ծածկէ կը, կէրթա տեղը կը պառկի:

Քաղքին մէջը ձէնձընվի կը, թէ Մըրըր է գընացէ, շատ աչող գործ է էրէ, ղանկընցեր է:

Թաքավորին մէջը ախչիկըմ կուռնենաւ: Ասող համ-
րել կուտաւ, կըսեն թէ աս ախչիկը մէ չօպնիմ ղըսմաթն
է: Թաքավորը ասղ համրողին կըհէրսոտի, թէ «Ի՞նչ
ապուզամպաղ դուս կուտաս՝ ես թաքավոր, իմ ախչի-
կըս ի՞նչըղ պիտի չօպնի ղըսմաթ ըլլի»: Ախչըկանը լալ
մուղաթ գըլլի, անգիզ կըպահէ: Եփօր ախչիկը հասնի կը՝
մէ հեռու տեղի իշխանիմ կուտաւ: Հարսնիք կէնեն, ախ-
չըկանը շատ ձիավորներով ճամփու կըզընեն: Էրթըլու
վախտը ճամփան անպես մէ թիփիմ գէլլի, օր աստված
փըրկէ ազատէ՝ մարը տըղին կը մօռնաւ: Քարվընին ձիա-
վորները իրենց գըլլուռն ճարը կաշեն, վօրը կըխեխտը-
վի, վօրը կըսառի, վօրն ա գըլլուր կըպըրծըցնէ կըփախ-
չի: Ախչիկը ձիուռն վըրա մէննակ կըմընաւ: Զին կերթա-
կերթա, մէ մաղարիմ առաջը կախի կը: Ախչիկը կըսէ
ինքնիրեն՝ ձիէն իչնիմ, մըտնիմ մաղարան, սիթռ ըլլիմ,
աշենք ասված ինչ կուտաւ: Գիչնի, մըտնի կը մաղա-
րան: Մէ-էրկու օրըմ ադտեղ մընա կը, օրը կըբացվի,
մէմա մէ չոպանըմ գուքա ադ մաղարան, իրեն բինան:
Կաշէ — մե գուքված, դարդարված տընկօղ ախչիկըմ,
խելքը կէրթաւ: Հարցնէ կը. «Վէ՞վ ես, ի՞նչըղ աստեղ
էկար»: Ախչիկը կըսէ. «Քարվընով տեղ կէրթալինք, թի-
փի էլալ, քարվանը տարտըղենց. իմ ձիս ինձի իստեղ
բերեց: Մըտա օր սիթռ ըլլիմ»: Զօպանը հարցընէ կը.
«Ինձի կառնե՞ս, քեզի ուտէլիք կուտամ, լալ կըպահեմ»: Ախչըկանը միտքը գուքա ասղ համրողին խօսքը, մը-
տածէ կը, թէ ըշտը աս չօպանն է իմ ղըսմաթըս: Ոոսք
կուտաւ: Զօպանը ասոր հաց կուտաւ, կըշտացնէ կը, կառ-
նէ գէղ կըտանի, իրար կառնեն:

Տարիներ վըրա կանցնին, ախչիկը իրեք տղա կըբէ-
րէ. մէգին անունը դընէ կը «Ի՞նչ էի», մէգալին ա-

նունը՝ Վիճակ էղա, Երրորթինը՝ Վիճակ պիտի ըլլիմ: Տըղաքը Եփէլճա կըմենձընան, ձեռքսանորթ գըլլին:

Գանք թաքավորին: Դարձինն տարտըղնելուն խաբարը օր տեղ կը հասնի՝ թաքավորը մարթիք կըհանէ՝ օր ամսին տեղ պըտըտովին, ախչըկմէն խաբարըմ բէրեն: Կէրթան, շատ կըպըտտովին, հարց ու փորց կէնեն, հըմը բան չեն իմանա, ախչըկանը իզը թօզը կորեր է, կըսեն թէ ան ա թիփուլն տակը ինխտըված գըլլի: Թաքավորին հավատալը չի գա, կըսէ. «Ես ա էրթամ պըտըտովիմ, պալքի բանըմ իմանամ»: Դարձէն զըլըղ կըմըտնի, գըլնի քաղքէ քաղաք, գեղէ գեղ, տեղ չի մընա օր չը պըտըտովի: Անքամըմ գուքա սա չօպնին կեցած տեղը: Անպես գըլլի օր սա չօպնին քովը մասաֆէր գըլլի: Է՛, դարձէնն պատիլը մեծ է, բէրեն փըռվացք կըցըկեն, օտընները կըլըվան, հաց կըդնեն: Կընիկմարթը տըղոցը բանի կը դնէ. — Վիճակ էի, գընան, ախպըրէն ջուր բե: Ի՞նչ էղա, դուն ա ջէճիմը փըռէ: Ի՞նչ պիտի ըլլիմ, հացը բե»: Դարձէնը մաթ կը մընա սա անուններուն վըրան, կընիկմարթուն հարցնէ կը. — «Ադ ի՞նչ թաքավոր անուններ են, օր դրել էս տըղոցըդ, ադպես անուններ հէջ չեմ իմացէ»: — «Հէ՛ջ, կըսե, մըտքէս անցեր է, դըրեր էմ»: — «Հապաթ ատոր տակը մէ բանըմ կա, կըսէ դարձէնը, օր սա անունները դըրեր ես: Գըլխուդ էկածը պատմէ ինձի»:

Կընիկմարթը չեմ-չում կէնէ. դարձէնը շատ թըխաթ կէնէ: Սօնըր սա կնիկը գըլխուն էկածը պատմէ կը դարձէնն. ետքը կըսէ. — տըղոցըս ադ անունները դըրի, օր միտքըս պահեմ, թէ ի՞նչ էի առաջ, էտե ի՞նչ էղա, ու վէ՞վ գիտե, աստից էտե ի՞նչ պիտի ըլլիմ:

Դարձէնն լացը գուքա. ինքն ա բացվի կը, թէ ինքն ա սա կընկան հարն է, ֆիլան տեղի թաքավորը, էլեր թաքավոր ժուռ է էկել ախչկանը փընտռելու, անճախ օր գըտեր է: — Ճակտիդ գիրը կատարվել է — կըսե

Թաքավորը ախչկանը: Տըղոցը, փէսին կառնե, տանի
կը իրեն քաղաքը, պատովով պահէ կը: Ինչ օր մարթու
ղըսմաթն է՝ պիտի կատարվի:

— — —

11*(4)

ՀՈԳԵՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ

✕ Դժմարչուն մէզը ցորէկհացէն էտե պառկի կը՝ քի-
չըմ հանքչելու: Աշկերտները նըստին, կամաց - կամաց
խօրաթեն կը: Մեմա կաշեն օր ուստին քըթէն ճիճվի
պէս բանըմ դուս էկավ, էրկընցավ, գնաց պատին մէջը
մէ ծակըմ մըտավ, էտե կէնա դուս եկավ, գընաց
ուստին քըթին ծակը մըտավ: Ուստան կը զարթնի,
կըսէ. «Ալլահ, ալլահ, էրծիս մէջը տեսա, օր աս դի-
մացի պատին մէջը օսկի կա թաղած»: Աշկերտները
ուստին պատմեն կը իրենց տէսածը: Ուստեն կըսէ.
«Ձեր տեսածն ու իմ էրածըս թնվաքնի չեն. էկէք
պատը փօրենք, տեսնենք ի՞նչ գըլլի»: Պատը փօրեն կը,
մէջէն ամանովըմ օսկի դուս գուքա:

— — —

12*(6)

ԵՅԵ ԲԱԽՏԸ ՁՏԱ՝ ՄԱՀՄՈՒՏՆ ԻՆՁ ԱՆԵ

Ս ուլթան Մահմուտը լնլնին հետը թնպտիր ժուռ
գուքա, կաշէ օր էրկու ախքատ մուրան կը: Մէզը կան-
չէ կը «Յմ Մահմուտ», մէգալը՝ «Յմ մահտուտ»: Տուն
օր կերթան՝ սուլթանը հրամայէ կը օր դազըմ մորթեն,
էփեն, փորը լիքը օսկի լըլին, տանին ան ախքըտին
տան, օր «Յմ Մահմուտ» կըկանչէ: Տանին կուտան: Ադ

օրը «Յն Մահմուտ» կանչողին բախտը բաց գրլի, օղորմութէն տըվող շատ գրլի: «Յն մահտուտ» կանչողին աճեռքը բան չի ընկնի: Իրիկվան տուն էրթըլու օր գրլին՝ «Յն մահտուտ» կանչողը մէգալին կըսէ. «Ասօր ձեռքըս բանըմ չընկավ, չիտեմ իրիկունս ինչ պիտի ուտենք»: «Յն Մահմուտ» կանչողը կըսէ. «Ասօր ինձի օղորմութէն տվող շատ էղավ. իսի դագը տա՛ր, կնր, աս ա օղորմութէն տըվին»: Կառնէ կերթա: Ուտելու վախտը օսկիները փօրէն դուս կըթափին: Ախքատը խընդըլուն խեղ գրլի, ալ մուրալու չի էրթա:

Քանիմ օր էտե Սուլթան Մահմուտը կէնա թափախի կը պըտըտի, կերթա կաշէ, թէ ախքըտները ինչ կէնեն: Տէսնի կը օր «Յն Մահմուտ» կանչող ախքատը կէնա նըստեր մուրա կը, մէգալը չըկա: Հարցընէ կը թէ,— «ան ընկերդ օր «Յն մահտուտ» կըկանչէր, ուր է. ինչ էղավ»: Ախքատը կըսէ. «Զիտեմ, քանիմ օր է չի էրեհ»:— «Հնալաթ ինչ էղավ օր»:— «Զիտեմ,— կըսէ ախքատը,— քանիմ օր աուաջ ինձի մէ դագըմ օղորմութէն էին դըրկէ, աջ օրն ա ընկերս հէջ բան չէր վատըկէ. մեխքըս էկավ դագը իրեն տըվի օր իրիկվան ուտելիք ուտենա: Ան օրվընէն էտե ալ չէրէվցավ»: Սուլթանը լնալին կըսէ. «Մահտուտն օր չըտա, Մահմուտն ինչ էնէ»:

— — —

13(6) Ինք ուր տի տարոտի վիճակաւ է՝ նրան կըշտեն

Մարթուն մէգը արտին քօվէն անցած վախտը լըսէ կը օր քանիմ ցորեն կըսեն. «Մենք խրեկըի ֆիլան մարթուն ղըսմաթն ենք». քանիմ ցորեն ալ՝ «մենք ա արեւմուտքի ֆիլան մարթուն ղըսմաթն ենք»: Աս մարթը կըսէ. «Հըլը ես իսի ցորէնները քաղեմ»:

տանիմ տուն պահեմ, աշեմ թե ի՞նչըդ ասոնք արեւելքի ու յարեմուտքի ֆիլան-ֆիլան մարթոց ղըսմամբը պիտի ըլլին»։ Քաղէ, տանի կը տուն կապէ ու պատէն կախէ կը։

Քանիմ տարի վըրան կանցնի, ադ երկիրը մենձ սով կընկնի, բըրդուճըմ հացի կարօտ կըմընան։ Աս հատաղին մէ օրըմ էրկու դարմէշ գութան աս մարթուն տունը մասնֆուր։ Տունը հացի փըշուր չըկա, մասնֆուրները անոթի են։ Մարթը մըտածէ կը. «Ի՞նչըդ էնեմ օր ասոնց լավ թէ գէշ շահեմ, իդի ցորենին քնլաները վար առնեմ, ջըփեմ, ցորենը խաշեմ տամ, ուտեն, հէջ չէ փօրերը բանըմ կընկնի»։

Ուտելու վախտը խօրաթա կը բացվի. աս մարթը դարմէշներուն հարցընէ կը. «հրամանքներդ վէ՛վ էք, վճրտից գութաք»։ Մէգը կըսէ. «Ես յարեւելքի ֆիլան մարթն եմ, ֆիլան տեղը կէրթամ»։ Մէգալն ա կըսէ. «Ես ա յարեմուտքի ֆիլան մարթն եմ, ֆիլան տեղը կէրթամ»։

Մարթը տեսնի կը օր ցորեններուն ըսած խոսքը էլավ։

14(7)

ԹԵԼԵՍՈՒՄ ԱՆՈՂԸ

Ըստամպօլ թըլըսումճուն մէգը վանցիմ կը տեսնի։ Հարցընէ կը. «Վանի ֆիլան գեղը մաղարամ կա, գիտե՞ս տեղը»։ Վանցին կըսէ. «Գիտեմ»։ «Ան մաղարին մէջը էրկանքըմ կա,—կըսէ թըլըսումճին,—գընան բն ինձի, ես քէզի էրկու հազար դուռուշ փարա կուտամ։ Հըմը աշէ օր ճամփան հէջ տեղըմ անկիկ չըլլիս, շիտակ առ էկէ»։ Վանցին գութա, մաղարան կըգտնի, կաշէ օր մէջը մէ էր-

կանքըմ կա. կառնէ կերթա: Իրենց գեղը ճամփուն վը-
րա գըլլի. կըսէ. «Էրթամ՝ գիշերըս մեր տունը պառկիմ,
մութումութ ճամփա էլլէմ»: Կէրթա, էրկանքը վար կը-
դընէ, պառկի կը: Կընիկը կաշէ օր ըսընտիկ էրկանք է
քիչըմ պըտըտըցընէ կը, ի՞նչ տեսնի. — էրկընքին տըկէն
օսկի ավազ կըթափի: Կընիկը տէյօր լուս պըտըտըցընէ
կը — տաշտօվըմ մէգ օսկի ավազ գէլլէ: Կառնէ, պահէ
կը, մարթուն բան չի ըսէ: Մարթն օր տէղէն վեր գէլ-
լի՝ էրկանքը կուտա, ճամփու կըդընէ:

Մարթը գուքա Ըստամպօր, էրկանքը թնսլում կէնէ
թըլըսումճուն, հախը կուգէ: Թըլըսումճին կըսէ. «Ես
քեզի թնսպնի չէրթ թէ ճամփուն վըրան տեղըմ չը-
մընաս, շիտակ էրկանքը ինձի բերես. կէնա դուն քու
տունըդ գնացիր: Հիմի հախէդ ավելի քու տունդ է.
դընա կընկնէդ ուգէ»: Վանցին շատ դնվա կէնէ — փա-
րա չի էնէ: Ճամփու խաշըղըմ կառնէ, ետ կըդառնա,
գուքա գեղ, կընկանը կըհարցնէ, թէ «նչ կընիկ, ան գի-
շերն օր էրկանքը բէրի, աստեղ ի՞նչ էղավ օր թըլը-
սումճին կըսէ թէ հախըդ տունդ է, հախըս չըտըվեց»
Արթըղ կընիկը օսկով լիքը տաշտը բէրէ առաջը կըդնէ,
էղած-չէղածը պատմէ կը:

— — —

15(8)

ՈՒՐԻՇ ԹԵԼԵՍՈՒՄ ԱՆՈՂ

Ուրիշ թըլըսումճիմ անդըրումցիմ գըտնի կը, կըսէ.
«Անդըրում ֆիլան սօխախը, ֆիլան խանին ֆիլան պա-
տին մէջը մէ ծակըմ կա. իսի թուխտը տար, ան ծակը
կոխէ. ես քէզի շատ վարց կուտամ»: Մարթը թուխտը
կառնէ կէրթա, թըլըսումճուն ըսած խանը, պատին ծա-
կը գըտնի կը, թուխտը կոխէ կը մէջը: Մէմա կաշէ օր

ծակէն — կըսէս թէ փէթկին ծակէն — մէղուները տըզ-
տըզ դուս կըթափին, թըռչին կէրթան: Մարթը մօթ
կըմընաւ: Կաշէ օր մէղուներն ա շատ կըփալկին: Հալ-
վին փէշը ծակին առաջը փարտէ կը. քանիմ մէղու վար
գընին. կուզ կըկենա, կաշէ օր օսկի են: Հըմը ալ ինչ
ֆայտա. մէղուները կըռռին կը. էլածները թըռեր գընա-
ցեր են, մէջէն ալ դուս չեն թըռչի: Կէրթա հախն ուզէ-
լու: Թըլըսոսմին չի տա, կըսէ. «Բու պատճառովը ան-
քան օսկեցէս զըրկըվա. անքան օսկի մեջը մընաց-
հիմի ալ դուս չի գա»:

16(9)

ԱՍՏՈՒՅ ԲԱՐԻՆ. ԽՆԴՐԻՐ

Ըռանչպարը արթէն տուն է եկէ, կընկանը հետը
զըրցի կը. կըսէ. «Էքվան անկար թօն ըլլի՝ շաղացքը
կէրթամ, անկար ալամ ըլլի՝ արտը կէրթամ»: Կընիկը
կըսէ. «Աստըծմէն բարին խընթրէ»: — «Կընիկարթ,
կըսէ գէղացին, աստըծմէն բարին խընթրելա վճրն է.
Էքվան լա թօն գրլլի, լա ալամ. լա շաղացքը կէրթամ,
լա արտը»: Կընիկը կէնա կըսէ. — «Աստըծմէն բարին
խընթրէ»: Մարթը կընկանը վրան կըհէրսօտի, թէ անղա-
մազ է. բէխը բան չի մանի:

Գէլեն կը պառկին: Լուսու դէմ մէմա դուռը հա-
վարով թախ-թախ ծէծէն կը: Գեղացին վեր գէլէ
աշէ թե վէվ է. դուռը բանա կը — առաջը մէ սալիմ
կալներ է, հարցնէ կը. «Յիլան գեղին ճամփան վճրն է»,
— Ըհան աս է, կըսէ գէղացին, մատով կըցըցընէ: —
«Տը թէզ, առաջ անցիր. ճամփան խըրատ տուր. ես թա-
քավորական սալի եմ» կըսէ, ու անպէս, վարտիք շապ-
կով առաջ կըխառնէ, տանի կը: Ինքը սալի, չուչուստ

քալելու սովոր՝ աս մարթուն հոքին կը հանէ։
Յորէկ էտե աս գէղացին հարստած դաթռած, անօ-
թի ծառաւ կտ գուքա, թըլպիշ գըլնի։ Կընիկը կըսէ-
«Տեսա՞մ օր նմ ջաղացքը գընացիր, նմ արտը։ Էրէկ քե-
զի չէ՞ի ըսէ, թե աստըծմէն բարին խընթըն»։

17*(10)

ԱՅՔՈՎ ՏՎՈՂ շԱՅՐ ՈՒ ՈՐԴԻ

Հար ու վօրթի տանը դուռը նըստած խորաթէն կը։
Մէմա կաշեն՝ մէ մարթըմ քննիւն ձիւ հէծած գուքա
իրենց թնրաֆը։ Հարը տըղին կըսէ։ «Ի՞նչ անթիքա ձի
է»։ Ըսելուն պէս ձին տեղն ու տեղը տրաքի կը, գըլնի
վար։ — «Հըմը աչք ունիս էղէ, հարիկ», — կըսէ տըղան։
Մէկէն ի մէկ հօրը աչքերուն մեկը թափի կը։ — «Բո՛ւ
աչքդ ա պակաս չէ», — կըսէ հարը։ Տըղին էրկու աչքն ա
կը թափի։

18*(11)

«ՄԵՋՄԷ ԱՂԵԿՆԵՐԸ» ՎՍՐԱՍՏՐՈՒՄ ԵՆ ՂԱՅԱԿԻՆ

Մէզմէն աղէկներուն տունը մէ անքամըմ մէ շատ
դըծվար տըղօցկանըմ գըլի։ չի կըրնա ազատվի, ինչ
կէնէն՝ ճար չիլի։ Մըտածին կը թէ «քաղաքը մէ շատ
վարպետ դահէկըմ կա. կանչենք, պնլքի նա ազատէ»։
Իրենցմընէն մէգին դըրկեն կը դահէկին. թէ շատ ծա-
նըր տըղօցկանըմ կա. էվատի քեզի կանչեն կը։ Դէլէ
կերթա, տըղօցկընին հօքուն է հասէ նմ սաղ է, նմ
մէռած։ Դահէկը ինչքան օր հնարք ունի բանէցընի կը,

շատ կաշխատի, խլիւսսն տըղոցկընին բարով կազատէ, կը շահէ, տըղան կը բալուկե, ծոցը կը դընէ: Մէզմէն աղէկները դահէկին շնորակալութեն կէնէն, ջէպերը սըխտորի կըպէճ կըլընեն, ճամփու կըդընեն: Դահէկը վախենա կը օր ըսէ, թե սա կըպէճներն ինչո՞ւ ջէպերս կըլըլէք: Եփօր դուս կուքա՝ կըսէ. «Իսի սըխտորի կըպէճները տուն տանիմ ի՞նչ էնեմ»: Թափէ կը դուս: Կէրթա տուն պառկի կը:

Էքսի օրը օր վեր գըլլէ, գուզէ օր հալալը հաքնի՝ կաշէ օր ջեպը բանըմ ճընկճընկա կը. ձեռքը ջեպը կըտանի, կհանէ օր — օսկի են: Զեպին մեջը քանիմ կըպէճ մընացած են էղէ, օսկի են կըռռէ: Շատ կը փօշմընի օր անքան կըպէճը թափեց, հըմը ալ ի՞նչ օքուտ:

— — —

19*(12) X ԴԵՐՁԱԿԻ ԿԱՐԸ «ՄԵՋՄԷ ԱՂԷԿՆԵՐՆ» ԵՆ ԿԱՐՈՒՄ

Թ. ԽԱՆՈՒԹԸ ԽԱՆՈՒԹԸ ՆՐԱՍԽԵՐ ԿԱՐԷ ԿՐ ՈՒ ԻՆՔՐԵՆ ԻՐԵՆ ԿՐ ՄՐԱՕՐԻ. «ԱՍ քանի տարի էղալ, ասծու տըված օրը սապախտընէ տէյօր իրիկուն գըլոխըս կախած, մէջքըս ծըռած, աչքիս լուսը մաշեկով ասեղ կը զարնեմ մէ դիռլիկիմ համար. ըճըպ ասօր վերջ պիտի ըլլի՞ թե ասպէս պիտի էրթամ:

Մէ անքամըմ իրիկուն օր գըլլի, խանութը կողպելէն առաջ մըտածէ կը. «էքվան գործըս շատ է. արի՛ կարըս ձեւմ հազըր էնեմ, օր մութումութ գամ պաշլախեմ կարեւր»: Կարերը ձեւ կը դաժկընին վըրան կըդընէ, խանթին դուռը կողպէ, կէրթա տուն: Էքսի օրը կանուխ գուքա, խանութը կըբանա, դաժկընին վըրան կաշէ, աչքէրուն չի ալտա. — բւթտուն կարերը թմամզ կարած, (ւթւած) ծալած դըրած են դաժկընին վըրան: Բանա

կաշէ օր՝ պատմական կար: Մարթը անին բէհին զըլլի.
«Ի՞նչ սըռուլլահ է. իրիկունը, լավ միտքս է, կարերը ձե-
վեցի վար դըրի. աս վէ՛վ է էկէ կարէ. դըռանը կողպան-
քը սախտած չէ. մէմա ո՞ւմ պէտքն է օր գիշերը գա
պատիհավա բանի ինձի համար»: Շատ կըմըտածէ, բան
չի կըրնա հասկընա: Իրիկունը կէնա կարերը կըձէվի,
դանգկըհին վըրան կըթողնէ, կէրթա տուն. առաջօտը գու-
քա — կէնա կարերը կարած դըրած են դանգկըհին վըրան:
Ասպես վախտըմ կանցնի. թանգուն աչքը լուս գուքա,
վաստակը կըպօլէ: Հըմը հեչ մըտքէն չի էլլէ, թե աս
վօվ են կարօղները: Համփերութենը կըկըռուի, միտքը
կը դընէ, թե ես աս սըռը պիտի իմանամ. ինչ գըլլի
թող ըլլի:

Մէ իրիկունըմ կէնա կարերը կըձէվի, դանգկըհին
վըրան կըդընէ. խանութը նէսէն կըկողպէ ու ինքը մէ
քծշամ պահ կը մըտնի՝ ֆանտին էտեվը: Գիշեր օր գըլ-
լի՝ մէմա կաշէ օր մէզմէն աղէկներն էկան, ուստա,
աշկերտ, դանգկըհին չորս բոլորը նըստան, պաշլախցին
կարել: Կարած վախտը ուստին ասեղը կոռուի կը. աշ-
կերտին կըսէ. «Ասեղըս կոռուվ, գընա Մուտուրդընու
ասեղըմ բե»: Թանգին կըմտածէ կը. «Եփ պիտի էրթա,
ե՞փ պիտի գա. օրը ցօրեկ գըլլի. կարը հըմընա»: Պահ
մըտած տէղէն կամացըմ կըսէ. «Գուշտըդ դութիկըմ կա.
բանց, մէջը ասէդ կա»: Ըսելուն պէս մէզմէն աղէկները
դալպ գըլլին՝ չքանան կը: Ալ անտից էտե թանգուն խա-
նութը չեն գա:

Շամ քաղաքը մենձ թուճարըմ է էղէ։ Մէ ան-
քամըմ դաճփանն նըստեր նաճրկիլն կըքաշէ, տեսնի կը
օր մէ փաճմաւրսա ղըլըղով օտարականըմ էկալ, գընաց
քճճմա նըստալ, օր դաճփա խմէ։ Աս թուճարը դաճփա-
ճուն կըսէ՝ իմ կողմէս ադ չորպաճուն դաճփամ աուր
էտեվ չըպուղ լըլի կուտա, ղըրկէ կը անոր, պատիվ
կուտա։ Օտարականը դաճփան կը խըմէ, չըպուլսը կըքա-
շէ գէլէ, թուճարին թամալլո կէնէ ու կէրթա։

Ասոր վըրա տարիներ կանցնին։ Շամէն մենձ քաճ-
վանըմ գէլէ Արզուրում էրթըլու։ Աս թուճարն ա իրեն
ապըրնքովը ադ քաճվընին հետը գըլլի։ Նէլլիմ տեղ
ապահով գուքան. մէմա հարսամիներ ըռաստ գուքան,
իցցուն սիլըհվոր ձիավոր հարամի. պըրծընում չըկա։
Հարամեստանը քաճվանը առաջ կը խառնեն, ճամիէ-
ցէն դուս կըհանեն, մէ անգըմ տեղ կէրթան, կըհասնին
է մճճմա, շէնլիքէ դուս տեղ, անլիկ կէնեն, կէրթան
իրենց մենձավորին իմաց կուտան, թէ մենձ քաճվա-
նըմ սօլմիշ էրինք, բէրինք։

Հարամիպաշին գուքա, քննվանը կաշէ, մարթոցը
 Կըտընտըղէ: Էտեմ կըսէ. — ձիերուն թամպալիթները վար
 առէք, իդի մարթուն ա — աս մեր թուճարին — բէրէք
 իմ չատըրըս: Թուճարը կէրթա, հըմը վաճ ան էրթըլուն.
 մըտնի կը չատըրը, գուզե թե վօտքն ընկնի. չի թողնէ:
 «Հրամմէ, հրամմէ», — կըսէ, բէրէ չատըրին վէրի գըլօ-
 խը կընստեցնէ: «Ղանֆօմ բէրէք, ննրիկիւն բէրէք», կը-
 սէ իրեն մարթոց: Էտե գառնա, թուճարին հարցնէ
 կը. «Ինձի ճանչիս կը»: — «Ո՛րտից պիտի ճանչեմ,
 աղա», կըսէ թուճարը, — «Է՛, ես քեզի ճանչեմ կը, գու
 Շամու ան թուճարը չեմ, օր մէ անքամըմ ղանֆօմն մէ
 օտարականիմ պատիւ տըվիր. ես ըշտը ան մարթն եմ:
 Գու ան վախտն էրած մարթութանդ տըլեն պիտի էլ-
 լեմ: Աս քննվանը մարթով ապրընքով քէզի պաշ-
 խեցի: Ասօր բւթտունըդ իմ մւսաֆէրներս էք. էքվան
 ապահով ճամփա կըցըկէմ: Գընա՛, ընկէրնէրուդ ըսէ օր
 արխալին ըլլին»:

Ադ օրը հարամիպաշին քննվանին բոլոր մարթոց
 լավ կը պատուէ. էքսի օրը հարամինէրուն կըսէ. «Ասոնք
 իմ բարէկըմներս են, ինձի լավութեն էն էրէ. մէ էո-
 սուն ձիավոր տարէք քննվանը սանդ սանամաթ տեղ
 հանէցէք ու ետ էկէք. չըլլիմ չիմսնամ օր ասոնց մէ
 մազին դիպչիք»:

21(2)

ԼԵՌԱՆ ԱՎԱԶԱԿՆԵՐՆ ՈՒ ՇԱՄՈՒԿ
 ԱՎԱԶԱԿՆԵՐԸ

Մարթուն մէզը տըղոցը կըտակ կէնէ, թէ «իմ
 անցմանէս էտեմ իմ ունէցած-չունէցածը իսպես-
 իսպէս բաժնէցէք. իսքան փարա քծկա հարամինէրուն

բաժին հանէցէք: Մարթը կը մէռնի. տըղաքը ըսածին պէս անոր ունէցածը բաժին-բաժին կէնեն, կըսեն. «Իս-քան փարաւ ա տանինք հարամիներուն տանք, ինչպէս օր մեր հարը ծսիած էրավ: Գէլեն, ձիաններ կը բռնեն, սարէսար-ձորէձոր գընին, հարցուփորց կենէն, թէ հարամիները ուրտե՞ղ են. ո՞նցը տեղը գիմանան, կեր-թան: Հարամիները սարէն տեսնին կը՝ օր իրեք ձիա-վոր դւղ իրենց թնրաճը գուքան. մըտածեն կը՝ ասոնք վէ՛լ պիտի ըլլին օր գըլխընէրէն ձեռք են վերուցէ, գու-քան մեր ճանկն ընկնէլու: Ախպըրտիքը գուքան: Բարե — Ասծու բարին: — Վէ՛լ էք, վէ՛լ չէք, ինչի՞ էք էկէ, — հարցընեն կը հարամէստանը: Պատմեն կը. «Մեր հարը մէռնէլու վախտը օսիած էրավ, թէ իմ ունէցածէս աս-քան փարա լալ հարամիներուն բաժին տըվէք. մենք ալ բէրինք. ըհան առէք: Հարամէստանը կըսեն. «Դուք սիլահ չունիք, մենք ունինք. մենք ձեզի ա սիլահ կու-տանք, էլլենք կըռվենք. անկար մենք ձեզի էխտէցինք՝ ադ փարան կառնենք. անկար սէ դուք մեզի էխտեցիք՝ ադքան փարա մենք ձեզի կուտանք: Ախպըրտիքը կը-սեն. «Ջանըմ, մենք կըռվէլու չենք էկէ. փարան առանց կըռվի կուտանք, առէք: — «Չէ, — կըսեն հարամիները, — մենք պատիհալա փարա չենք առնէ, մենք օր ու-րիշներուն սոյմիշ կէնէնք, մէզնեն ա փասսվողներ գըլլին, մեր արընին գինն է օր կառնէնք. քըրտինք թափէլով, արուն թափէլով կըվաստըկենք: Դուք ադ փարան տարէք քծկա հարամիներուն տըվէք: — «Վէ՛լ են ադ քծկա հարամիները. — հարցընեն կը ախպըրտի-քը: — «Լատին ու Մւֆտին են, տարէք, անոնք կառնեն:»

Հարամէստանը ասոնց ճամփա կըղընեն, ապահովը կըհանեն: Դուքան քաղաք. կէրթան Լատուն ու Մւֆթուն, թէ իսպէս-իսպէս բան. հարամէստանը աս փարան չառան, ըսին օր ձեզի բերենք, առնք: Անոնք կըսեն. «Մենք իրավունք չունինք պատիհալա փարա առնէլու,

պէտք է մէ բանիմ կապենք: Էկէք ադ փարով իսի սա-
մի ձունը ձեզի ծախենք: «Ինչ գուզէք էրէք, թաք փա-
րան առէք», կըսեն ախպըրտիքը: Կառնեն թուխտ կը-
շինեն, թէ առ սարին ձունը ֆիլան ախպըրտանցը առ-
քան փարի ծախէցինք: Փարան էտէվ կառնեն:

Ադ սարը բանցր է էղէ, ձունը վըրայէն անպակաս:
Առնենքն օր կըմօտէնա՝ Ղատին ու Մաֆթին կանչեն կը
ախպըրտոցը, թէ,—ձեր ձունը վար առէք տարէք, թաթա
ձուն գուքա, վըրան կը նըստի, դավա կը բացվի, թէ
վօրն է ձէրը, վօրը մերը: — «Աղաներ, միք էնէ, միք
ըլլի. ձունը ի՞նչըղ վերցընենք. ձունը մէզի պէտքը չէ,
ձէզի թող ըլլի»: — «Չէ օր չէ. ձունը ձէզի ծախեր ենք,
ձեր ապրանքն է, պիտի վէրցնէք տանիք»: Խօսքը ի՞նչ
էրկընցընեմ. առ ախպըրտիքը կէնա մէ անգամ փարա
կուտան Ղադուն ու Մաֆթուն, մէ նոր թուխտը կըշի-
նեն թէ,—ֆիլան սարին վըրան մեր ունէցած ձունը ծա-
խեցինք, ալ պահանջ չունենք:

Ասպես առ շառէն կազատին, կէրթան տուն, իրենք-
իրեց կըսեն. «Ասըլ հարամէստանը սարի հարամէստա-
նը չեն, քիլկա հարամէստանն են»:

— — —

22(3)

ՃԳՆԱՎՈՐԸ ԵՌԱՊԱՏԻԿ ՄԵՂԱՆՁՈՒՄ Է

Իրեք ճըքնավոր քաղաք կերթան: Ճամփան իրա-
րու հետ զըրցին կը,—իսքան վախտ սարը ճըքնեցանք,
աշխըրքեն կարօտ մընացինք, հիմի օր քաղաք էրթանք՝
մէ օրըմ աբեղաթող էնենք: Մէկը կըսէ, «Ես քանպալի
կարօտցեր եմ, քանպալ կուտեմ», մեզալը կըսէ. «Ես ա
գինի կը խըմեմ». մէզն ա կըսէ. «Ես ա կընկան քօվ
կէրթամ»: Գուքան քաղաք, իրարմընէ բաժնըվին կը,
ամմէն մէկը մէ թարաֆըմ կէրթա: Եփօր քաղքէն դուս

պիտի էլլեն՝ կէնա իրար գրտնին՝ ետ կըդառնան օր էրթան իրենց ճըքնելու տեղը: Իրար հարցնեն կը վէ՛վ ինչ էրա՛վ:

Մէգը կըսէ. «Ես գնացի մըկիտանը, օր գինի խմեմ, մէմա մըտածեցի, թէ մէ սալթըվանըմ համար ասքան տարվան վարցքըս ինչի կորցընեմ. լավ է կէնա համփիրեմ: Չըխըմէցի, թողի մըկիտանէն դուրս էկա»: Մէգալը կըսէ. «Ես ա օր կընկան քովը կերթալի՝ ճամփան կէնա ադպէս մըտածէցի, թե ասքան տարվան վարցքըս պիտի կորցընեմ. փոշմընէցա. չըգնացի»: «Է՛, դո՞ւն ինչ էրիր», հարցընեն կը մէգալ ընկերոջը:

«Ի՞նչ պիտի էնեմ, կըսէ, քաղաք օր գրնացինք՝ գրնացի քնապախանան. քնապա ուզէցի: Քնապա՛ն օր կէրա՝ բարքըս գինի ուզեց: Գինի բերել տըվի խըմէցի. քէֆըս բացվեցա՛վ. բարքըս կընիկ ուզեց, ադ ա էրի: Մէ քնապալիմ համար իրեք մեխքն ա գործեցի»:

— — —

23(4)

ԻՍԿԱԿԱՆ ՇՈՒՑԼԵՐԸ

Սուլթան Մահմուտը հըրամայէ կը, օր թնամպնլխանամ շինեն, օր թնամպընները անտեղ ապրին, ուտեն, խըմեն, հանգիստ ըլլին: Շինեն կը: Մէ քանիմ օրէն թնամպնլխանան լըցվի կը. պատիհա՛վա ապրուստ, վէ՛վ ըսեա չի վազգէ: Գուքան սուլթանին կըսեն. «Թնամպնլխանան լըցվա՛վ, ալ տեղ չըկա. էկող էկողի է»: — «Մէգմա շինէցէք», հրամայէ կը սուլթանը: Մէգմա կըշինեն. ան ա կըլըցվի: Սուլթանը կըսէ. «Մէգմա շինէցէք»: Ան ա կըլըցվի: Խւլանա՛, հինգ-վեց թնամպնլխանա կըշինեն. բւթառն ա կըլըցվին, գալողներն ա կէթտիլչն կա՛վելանան: Սուլթանին մարթիքը կըսեն. «Սուլթանն ապրած կէնա, թնամպնլխանա շինէլով գըլօխ չի էլլըցվի. ամմէնքը լըցվեր էն, թնամպընները օր օրի վըրա կա՛վէլան. վէ՛վ

որ թանապան չէ՝ ան ա գուքա, պատիհավա հացին վէ՛վ չի վազզէ: Պէտք է մէ իլլաճըմ էնել:»

Սուլթանը հրամայէ կը. «Գընացէք, ադ բւթտուն տըներուն կրակ տըվէք վառէցէք, վէ՛վ օր թանապան չէ՝ կըփախչի, կէրթա, մընացածներուն էտել կըպահենք»:

Թաքավորի հրաման է — կըկատարեն: Եփօր թանապանաները պաշլախն կը վառել, ալ փախչող փախչողի գըլլի. բւթտուն կըփախչին, մընան կը իրեք թանապան. մէզը ճըվա կը — «վառա՛ւ». մէգալը ադոր կըսէ. «Ինձի համար ա ըսէ, թե վառալ՛ւ. երորթը պառկած տէղէն ասոնց կընէ. «Յըրմաիշ չէ՛ք ըլի, զըրցիք կը»:

Սուլթանին իմաց կուտան: Կըսէ. «Ասըլ թանապանը ադ իրեքն են»:

Ադ իրեքին ա թալին կը կապէ, պահէ կը:

— — —

24(5)

ՇԱՏԱԿԵՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՍՈՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆ

Ըստամպուլ մէ գանկին մարթըմ կա էղի, մենձ օճախի ու զըսմըթի տէր: Աս մարթը մէ ըսպասաւորըմ կունենա՛լ խելքը, հավատարմութենը — ամմէն բան տեղը, հըմը չափէն դուս շատ ուտող գըլլի: Տասը մարթու չափ օր ուտէ՛ կէնա կըշտանալ չունի, կէնա կըսէ՛ անոթի եմ: Աղան կաշէ օր ադոր պահելը ձեռք չի տա, տընէն վըռընդիլն ա իրեն անվանը լալիղ չէ: Մըտածէ կը, թէ «ես իսօր Պաղտատ զըրկնմ, բարէկըմիս քովը»:

Գիրըմ կը գրէ, թէ՛ աս գիրը բէրողը իսպէս-իսպէս մարթ է. եփօր գուքա՛ գուզես պահէ՛, գուզես սըպանէ: Գիրը կուտա ըսպասաւորին, ճամփու կըզընէ: Աս մարթը ոտքով ճամփա կընգնի կէրթա: Շատ կէրթա, քիչ կէրթա՛ մէ անքամըմ սաստիկ թօն գուքա, մար-

թը կարմուռնըմ կըտէսնի, մըտնի կը կարմընչին տակը
օր սիթռ ըլլի, տէյօր թօնը հտ առնէ: Աղտեղ մէ սատ-
կած ձիու ջանդակըմ ընկած գըլլի: Մարթը պարապու-
թէնէն մէ փատի կըտորըմ կառնէ, կոխէ կը պաղարսու-
ղին մէջը. քանի կոխէ կը՝ աղիքը անքան կըլաննա,
իւթիտան բարակ աղիքը անքան կըլաննա, օր բիւնկըմ
մէջը կը մըտնի: Աս մարթը — խէլոք մարթ — ինքնի-
րեն վարձակըտ կէնէ. «Ջահար մարթու աղիքն ա ասպէս
է. քանի մարթ շատ ուտէ՝ աղիքը կըլաննա, շատ գու-
զէ ուտել, քիչ օր ուտէ՝ աղիքը կըբարկընա, քիչ կու-
տէ: Արի հս ուտելըս կամաց-կամաց պակսեցընեմ»:

Թօնն օր հտ կառնէ՝ մարթը գէլլի ճամփա. քիչ-
քիչ պակսեցընէ կը ուտելը. իւթիտան քիչըմ դժար
գուքա, հըմը դինկլամիշ չի էնէ: Խլանան տէյօր Պաղ-
տատ կըհասնի՝ անպէս կըսորվի օր ուրուշ մարթոց
չափ կուտէ: Գուքա, գիրը կուտա իրեն աղալին բարե-
կըմին:

Աս աղան գիրն օր կը կարթա, աս մարթուն գո-
վասանքն ու շատ ուտելն օր գիմանա՝ կըսէ. «Հըլը մէմ
փօրցեմ, աշեմ, թէ աս մարթն ինչքան կուտէ օր աղան
գըրէր է թէ սըպանէ. մեղք է, նահախ տեղը արունը
չըթափեմ»: Հացի վախտ օր գըլլի՝ բէրէ քօվը նըստեցը-
նէ կը, օր մէգտեղ հաց ուտեն: Մարթը իրեն չափօվը
կուտէ, թանկը կուտա, հտ կը քաշվի: — «Ջանըմ կի, կի,
մի՛ լամընչէ», — զօռ կէնէ աղան: — «Ձէ, կըշտացա, հէրիք
է»: Շատ զօռ կէնէ, չիլլի: Աղան մըտածէ կը, թէ պան-
քի ճամփան կերեր կըշտացեր է, ադոր համար քիչ կէ-
րավ: Իրեն ծառանէրուն պատվիրէ կը, օր դուսը ուտե-
լիք չըտան, մէմա աշեն, խօ քաղաքը ուրուշ տեղ բան
չի՞ առնէ, չի՞ ուտէ: Էքսի օրը կէնա հացի կընըստին
կենա մարթը չափավոր կուտէ, հտ կըքաշվի. զօռէ կը,
օր ուտէ՝ չի ուտէ: Ծառանէրուն կը հարցընէ, կըսեն.

Ամենեւիկն կըտորըմ բան բերանը չէ դըրէ, տընեն ա դուս չէ էկէ՞ս:

Աղան կըզարմանա, քանիմ օր ա ասպէս պահէ կը, կաշէ օր աս մարթուն կերմունքը անպէս է ինչպէս ուրուշ մարթոցը: Ալ չի կըրնա պահէ. հարցընէ կը աս մարթուն. «Ջանըմ, աս ի՞նչ զարմանք է, աղադ ինձի դըրեր էր, թե դու չափէ դուս շատ ուտող ես. հիմի տեսնիմ կը օր դուն ա անքան կուտես, ինչքան ուրուշները: Աս ինչո՞ւն ինչն է»:

Ըսպասավորը պատմէ կը ճամփան պատահածը: «Հասկըցա օր,—կըսէ,—շատ ուտելը գէշ սովորութէն է, ինչքան շատ ուտես՝ անքան աղիքներդ կըլաննան, շատ գուզեն. քիչ օր ուտես՝ աղիքներդ կըբարկընան, չափով ուտէլիք գուզեն: Ես ա օր շատ ուտելս գիտեի՝ միտքըս դըրի ուտելըս պակսէցընեմ. կամաց-կամաց սորվէցա՞:—Աղան շատ կը հաւնի ասօր խէլքին. իրեն քովը կըպահէ, գործերուն վըրա վըրակեցու կը դընէ:

— — —

25(6)

ԲԱՐԵՊԱՇՏ ՏԵՐՏԵՐԸ

Գէղին մէկը տէրտէրըմ գըլլի: Ասօր անունը գէլլի, թէ պաս օրերը եղով բաղաշ կուտէ, շատ ա զամփաւրա մարթ է. քըսան մանչ, քըսան աղջիկ ունի: Գըլլի օր եպիսկոպոսը ադ կողմերը պըտըտլիլու գէլլէ, գուքա աս տէրտէրին տունը գիչնի: Օրը պաս գըլլի. հացի վախտ օր գըլլի՝ բերեն սուրճին վըրան հաց կըդընեն, օր բաղջի պէս պըլպըլա կը: Եպիսկոպոսը կըսէ. «Զիս դուս քաշէցէք, հէծնիմ էրթամ, հաց չեմ ուզէ ուտէլ: Տէրտէրը աղաչանք-պաղատանք կէնէ, ձեռք ուստք գընկնի. «Մըրկազան, կըտորըմ հաց անուշ էրէ,

ինձի գէտինը մի կօխէ՛ք. — չիլլի: Հէծնի կէրթա: Տէր-տէրըն ա իրեն ձին կը հէծնի, կէրթա ճամփու դընելու. հըմը նսն սաղ է, նսն մեռած. մօրմօքա կը: Վըրփազան հալը, կըսէ, մեղքըս ի՞նչ է օր օճաղըս անպատվցիր, բըրթուճըմ հացըս բերանըդ չըղըրիր: — Եհէնս կը հարցնես, կըսէ եպիսկոպոսը նէղացած, ինչ օր անկըջո-վըս լըսեր էի, աչքօվս ա տեսա: Պաս օրը առաջըս եղով շաղված հաց դըրիր. դու պասըդ կուտես հէրիք չէ՛ հը-լը ինձի ա պասըս պիտի ուտեցընէիր: Մէմա ադ, օր քառասուն տըղա ունիս:

— Սըրփազան, կըսէ տէրտէրը, — ըսածըդ սըրտիս վերք էղավ, գուզիմ առաջըդ խօստովանիմ, օր միտքըդ վըրաս շիտկես: — Եէ՛, խօստովանէ՛ աշեմ ի՞նչ պիտի ըսես: Ադտեղ մենձ ճօճըմ է էղէ. գօրտերը անպէս կըռ-կըռան կը, օր մարթու ականջ կըտանին: Տէրտէրը կը-սէ եպիսկոպոսին. Երօրտերը խանգարեն կը. հըրամալէ օր սուս կէնան, խօստովանիմ: Եի՞նչըդ հըրամալեմ, կըսէ եպիսկոպոսը, գորտ են, կըռկըռան կը: — Երուն ինձի իզին տու, ես ադոնց ձէնը կըռռել տամ: Եպիսկոպոսը կըզար-մանա, կըսէ. Եիզին է՛: Տէրտէրը դառնա կը գօրտէ-րուն, կըսէ. ԵՕրհնածներ, քիչըմ ձէներըդ կըռռէցէք. սըր-փազանի հետ բան ունիմ խօսելու: Մէգէն ի մեզ գօր-տէրուն ձէնը կըռռի կը: Եպիսկոպոսը անհիբէհին գըլլի:

Արթըղ տէրտէրը խօստովանի կը. — Վըրփազան, կըսէ. ան օրէն, օր ես պըսակվեր եմ՝ տարին մէ ան-քամըմ մօտեցեր եմ կընկանըս, աստվածն ա օշներ է իմ ամուսնութենըս. ամմեն տարի տըղա է էղէ: Քառա-սուն տըղոցմէս քըսանը մանչ են, քըսանը ախչիկ: Մանչերըս կարքեր եմ, քստն հարս եմ բէրէ: Ամմէն օր հաց էնելու վախտը ամմեն մէ հարսիս խըմորը տասը դանխիմ շաղվել կուտամ. ադորմէն է, օր ցորէնին եղը գէլլէ. թէ չէ մենք պաս չենք ուտէ. ուտիս օրերն ա պաս կը պահենք: Գուզես էրթանք, քու աչքիդ առա-

չը խըմորը շաղվել տամ, օր քու աչքովըդ տեսնիս, աստասա:

Նպիսկոպոսը գըլնի տէրտէրին ոտքը. «Նս քէզի զուր տեղը մեխդընցի, հիմի ես քէզնէն թողութեան կը խընթրեմ»: Նո կըգառնա տէրտէրին տունը, նըստի կը հաց ուտէլու:

— — —

26*(7)

ԹԱԳԱՎՈՐԻ ՈՐԴՈՒ ԱՌԱՋԻՆ ԴԱՍԵՐԸ

Թաքավորին մէգը տըղամ կուռէնա, աչքի լուսի պէս կըսիրէ: Նփօր աս տըղան քիչըմ կըմէնձընա՝ թաքավորը կանչել կուտա իրեն քաղքին ամէնէն իմաստուն մարթուն. կըսէ. «Հնքիմ, աս տըղան իմ մէգ հատիկ տըղաս է. իմ անցմանէս էտեմ աս պիտի նըստի իմ տեղըս, թաքավորութեան էնէ: Քեզի կուտամ, անպէս ուսում տաս, օր լամ մարթ ըլլի, արթար ու օղօրմած թաքավոր ըլլի»: — «Լամ գըլլի», կըսէ հնքիմը:

Էքսի օրն օր տըղան հնքիմին տունը ուսման կէրթա՝ հնքիմը հացը ձէռքէն կառնէ, տէյօր իրիկուն անօթի կը պահէ ու տուն կըճամփէ: Տըղան անօթութէնէն մարէմբէլով տուն գուքա, գանգտի կը թէ. «Հացըս ձէռքէս առամ. անօթի պահեց»: — «Բան չիսէ, կըսէ թաքավորը, տեսնիս ինչ է պատահէ»: Մէգալ օրն օր կէրթա՝ հնքիմը տըղին կառնէ, մէ մութ տեղըմ կըցըկէ, դուռը վըրան կողպէ կը: Իրիկուն օր գըլլի՝ դուռը կըբանա, տըղին տուն կըճամփէ: Տըղան գուքա, քիթը մըռութը կախած, կէնա հօրը գանգտի կը, թէ «մէ մութ տեղըմ ցըկեց, դուռը վըրաս կողպեց»: — «Հըլպըթ մէ սուչըմ գործէցի՞ր», հարցընէ կը հարը: — «Հէչ բանմա չէրի, կըսէ տըղան, էրթըլուս պէս բըռնեց, ծակը կոխեց»: —

«Վընաս չունի, կըսէ հարը, դու գընա՛, ես կանչեմ թան-
սան կէնեմ»։ Մէգալ օրն ա օր կէրթա՛ հանքիմը բըռնէ առ
տըղին լավըմ ծէծէ կը։ Տըղան լալով տուն կըդառնա։ — «Ալ
չեմ էրթա. ասօր ա բըռնեց ծէծեց, բուշտ ու բաղաջ էրալ»։

Թաքավորը հէրսոտի կը, — կանչէցէք, կըսէ, ադ
մարթուն։ Գուքա։ Թաքավորը հարցընէ կը. «Հանքիմ,
դուն տըղիս անօթի թողիր, հանքիմը դըրիր, ծէծէցիր.
շուչն ի՞նչ էր»։ — «Հէչ շուչ չունիր», կըսէ հանքիմը։ —
«Հըպը ի՞նչի ադ բաներն էրիր. ես տըղաս քէզի տըվի
ուսում տալով թէ չարչըրէլու համար»։ — «Թաքավորն
ապրած կէնա, կըսէ հանքիմը, ես ան ուսումը տըվի տը-
ղիդ՝ ինչ օր ամմէնեն առաջ հարկավոր է։ Ակար տը-
ղադ սանկըլի մէնձընար, ադ բաները չը տէսնիր՝ ի՞ն-
չըղ պիտի արթար ու օղորմած թաքավոր ըլլիր, էփօր
մեզը գար, թէ ինձի նահախ տեղը ծէծէցին, մէգալը թե՛
ինձի նահախ տեղը հանքիմը դրին, մէգալն ալ թե՛ ա-
նօթի եմ, օղորմութեն էրէ՛ — տըղադ ի՞նչըղ պիտի
անոնց հալը հասկընար, եփօր ինքը չըգիտէնար, թէ ծե-
ծըն ի՞նչ է, հափսն ի՞նչ է, անօթութենն ի՞նչ է։ Հիմի օր
ինքն իրեն վըրան ադ բաները փօրցեց հասկըցալ՝ ու-
րուշներուն դարտն ա կը հասկընա։ Թաքավորին տըղին
առաջին դասերն ասոնք են. աստից էտեմ կարթունքը
դուքա»։

Թաքավորը շատ կը հալնի հանքիմի ըսածին, խան-
լաթ կու տա, կըսէ՝ գընա ուսումըդ գիտցածիդ պէս շա-
րունակէ։

— — —

27*(8)

ԵՐԵՔ ԻՍՏԱՍՏՈՒՆ ԽՐԱՏ

Մ արթուն մէզը դարեպուծեն կէրթա, քանիմ տա-
րի կաշխատի, հարուր իցցուն դուռուշ կըվաստըկէ. պատ-

դաստիկի կը օր իրեն տունը դառնաւ: Չարսուն պըտըտ-
ված վախտը տեսնի կը օր մէգըմ խըրատ կը ծախէ.
հարցընէ կը. «Խըրատին պինն ի՞նչ է»: Կըսէ. «Իցցուն
դուռուշ» — «Ըհան, կըսէ, իցցուն դուռուշ. ինձի մէ խըրա-
տըմ տու: Փարան կառնէ, կըսէ. «Ամմէն համփէրութան
մէջ մէ խէրըմ կա:» — «Ա՞դ է խըրատըդ»: — «Աս է», կըսէ:

Մարթը փօշմընի կը. հըմը ալ ի՞նչ օքուտ: Մէգալ
օրը կէնա պըտըտիկի կը, կէնա ադ խըրատ ծախողին կը
պատահի — «Ջըհննամ, կըսէ, մէ իցցուն դուռուշմ ա
կը խաբճեմ, պանքի մէ լալ խըրատըմ իմանամ»: Փա-
րան կուտա: Ան մարթը աս խըրատը կըսէ. «Ընդնտիկն
ան է՝ ում օր մարթու սիրտը գուզէ»: — «Տըհմ»: —
«Տըհա հէչ. աս է խըրատը»: Աս մարթը փօր-փօշման
կը հեռանա: Մըտածէ կը, — թէ աս իցցուն դուռուշըս
մընաց. ի՞նչ էրէսով տուն դառնամ: Արի աս փարան
ա տամ, մէ խըրատմ ա առնեմ. էտեմ ինչ գըլլի թող
ըլլի: Պատահի կը խըրատ ծախողին, փարան կուտա.
ան ա աս խըրատը կուտա. «Մարթուս մահը օր չէ էկէ՝
մարթը չի մէռնի»: Մարթը փօր-փօշման, դափս դար-
տակ կը մընա:

Ադ օրերը ադ քաղքէն քանդանըմ գէլլէ, աս մար-
թուն քաղաքը պիտի էրթա: Ինքն ա գէլլէ, լալան
խառնըլի կը քանդընին, կէրթան: Ճամփուն վըրան մէ
տեղըմ կըհասնին, թծքւմ կէսեն, օր գիշերը մընան ադ-
տեղ: Մէ ֆորըմ կա, ջուր պիտի քաշեն քանդընին հա-
մար: Հըմը ադ ֆորն իչնողը ջուրը կուտա, հըմը ինքը
ալ դուս չի գա, ֆօրին մէջը պաթմիշ գըլլի: Մէ մար-
թըմ փարով պիտի բըռնեն, օր իչնի ջուր հանէ. հըմը
վէ՛վ է հօքէցէն անցէ, օր ֆորը մըտնի: Գուքան աս
խեղճ լալընվորին կըսեն. «Արի, դուն իչի ֆորը, 500
դուռուշ փարա կուտանք. բախտիդ աղատվար՝ լալ, չա-
ղատվար նէ՝ ճակտիդ ադ էր գըրած»: Աս մարթուն
միտքը գուքա խըրատը, թե «Մարթուս մահն օր չէ

էկէ՝ մարթը չի մէռնի: Արագի գըլլի, փարան կառնէ մէգին կուտա, կըսէ. «Թէ օր ես չազատվա՝ աս փարան տանիս կը մեր տունը, օղլուշաղիս կուտաս: Ինքը մըտնի կը ֆորը, քննվընին ջուր կուտա:

Եփօր ջուրը կուտա կը պըրծընի՝ վէրէն կըսեն «Հէրիք է»: — «Տէ, չըվանը կախէցէք, օր բըռնեմ, վեր քաշէք»: Ջըվանն օր կը կախեն՝ մէմա դեվըմ գուքա, ասոր թէվէն կը բռնէ. «Էկէ իստեղ,—կըսէ,—քեզի բանըմ պիտի հարցընեմ»: Մարթուն կառնէ տանի կը աչքըմ տեղ: Եփօր ալ մարթուն ձէնը չի գա՝ քննվանը ճամփա կընկնի. «Աս ա ուրուշներուն պէս գընաց», կըսեն:

Դեվը մարթուն բէրէ կը մէ օտամ. մարթը տեսնի կը օր մէ ըռընտիկ ախճիկըմ նըստեր քննվան կըբանի. անդին ա մէ դօճա գորտըմ նստեր է: Դեվը մարթուն հարցընէ կը. «Եսի ախճիկն է ըռընտիկ, թե իտի գորտը»: Մարթուն միտքը գուքա խըրատը, կըսէ. «Ըռընտիկը ան է՝ ում օր մարթու սիրտը գուգն»: «Ըհ՛, կըսեն, դեվը. անճախ մէգըմ էդալ, օր ուզածովս բան ըսալ, ուրուշները գուքալին, հարցընէի կը, կըսէին թէ աս ախճիկն է ըռընտիկ. ես ա անոնց ճըտերը կըռտէի կը: Հըմը դուն իմ սըրտովս ըսիր: Ջարնէ, ախշըկան գըլուխը կըռտէ կը. բէրէ աս մարթուն անգըմ փարա կու տա, հօրէն կը հանէ: Մարթը կէրթա, քննվընին կըհասնի: Մարթիքը կուրախանան, օր ազատվիլ է, հարցընէն կը, թէ ինչպէս էդալ: Ան ա էդածը պատմէ կը, իրեն 500 դուռուշը կաննէ, ճամփըները կը շարունակեն:

Եփօր հասնին կը քաղաքը՝ աս մարթը ինքնիրեն կըսէ. «Աս քանի տարի է՝ տընէս հեռոցեր եմ. գիշերն էրթամ գօղտուց աշեմ, թէ կընիկս ի՞նչ կէնէ: Դիշեր օր գըլլի՝ գէլլէ կէրթա իրենց տանը էրթիքը, վար կաշէ, օր մէ պօյով-պօսով տըղամ կընկանը հանըստեր է, գըցին կը: Դէլլեն օր պիտի պառկին: Մարթը թվանքը կըքաշէ օր գարնն, մէմա միտքը գըլնի:

խըրատը. «Թէ ամմէն համփերութան մէջ մէ խէրըմ
կա»: Բիչըմ համփերեմ, կըսէ, աշենք ինչ գըլլի:

Նփօր անոնք պառկին կը՝ մարթը էրթէցէն կըսէ. —

«Դուռը վըրա դըրեր ես,
Ալ կըրակը վառեր ես.
Այ ծոցիդ սիրուն տըղան
Հարսի, ումէն բերեր էս»:

Կընիկը վարէն կըսէ.

«Դուռը վըրա դըրեր եմ,
Ալ կըրակը վառեր եմ.
Աս ծոցիս սիրուն տըղան
Իմ դարիպէս բերեր եմ»:

Մարթը կըհասկընա օր իրեն պըղտի տըղան է,
մենծցեր դալիղանլի է դառցել: Արթըղ կընկանը ձէն կու-
տա, թէ. «Ես եմ, ել դուռը բաց»: Մըտնի կը նեա, ու-
րախութեն կէնեն:

28(9)

ԷԼԻ ՄԱՐԴ ԶԵՍ ԴԱՐՁԵԼ

Մարթուն մէգը մէ բետծված տըղամ կունէնա,
շատ կը խըրատէ, օր խէլքի գա, չիլի, տըղան գէշ ճամ-
փէցէն ետ չի դառնա: Հարը տալմա կըսէ էդէ. «Դու
մարթ չես ըլլի. դու մարթ չես դառնա»: Տըղան հօրը
տօտօվանքնէրէն կը բէրզի, գէլլե հօրը տընէն կը փախ-
չի: Ուր կէրթա, ինչ գըլլի՝ չի իմացվի. գըլխով օտքով
կորցըվի կը:

Մէ անըմ տարիներ վըրա կանցնին, մէմա ադ քա-
ղաքը մէ նոր փաշամ գուքա: Գաղքէն մանգիլըմ հէռու
չատըր գարնել կուտա. զաֆտիաներուն հըրաման կու-

տա, թէ գընացէք քաղաք, ֆիլան մարթուն առէք ը-
րէք քովըս: Զաֆտիաները գուքան, աս մարթուն գըտ-
նին կը. կըսեն. «Քալե էրթանք, նոր փաշան քէզի գու-
ղէ»: Մարթուն լէդին կըպատուի, թէ փաշան իրեն ին-
չի՞ գուղէ, ինքը ի՞նչ շունչ ունի, ի՞նչ պիտի էնէ: Գէլ-
լէ կէրթա, հըմը վալ ան էրթըլուն:

Եփօր աս մարթուն փաշին չառըրը կըտանին՝ փա-
շան կըսէ. «Նըստէ, էխտիար, նըստէ»: Վախէնա կը օր
նըստի. զօռ կէնե, նըստէցընէ կը:—«Էխտիար, կըսէ, ինձի
ճանչնա կը»:—«Ձէ, փաշան ոսղ ըլլի, ու՞րտից պիտի
ճանչեմ»:—«Մէմ լալ աշէ»:—«Ձէ, չեմ կըրնա ճանչէ»:

«Ախըր ես քու բեղծվածք տըղադ եմ, կըսէ փաշան.
ան օր կըսէիր թէ մարթ չես դառնա: Հիմի ի՞նչ կըսես,
մարթ դարցա՞մ թէ չէ»:

Հօրը սիրտը քիչըմ մծխկըմնա կը. դառնա կըսէ.
«Կէնա մարթ չես դարցէ. անկար մարթ ըլլէիր, ինձի աս
օրը կըցըկէ՞ր. տէյօր քաղաքէն իստեղ էկա՝ աճէս դօ-
ղալով անձալըս աչքովըս տէսա»:

— — —

29(10)

ՀԱՐԱՄ ԳՈՐԾԻ ՄԵՋ ԽԵՐ ԶԿԱ

Երկու հօքի օրթաղ. գըլլին, մէգտեղ պախլութեն
կէնեն: Ասոնք կաշեն օր խանթին սընդկին մէջը գա-
րին կէթտիկչա կալէլնա: Ուխուպին կէրթան, տեսնին
կը օր մըռչըմուկները դըսէն գարի կը ըէրեն, սընդովը
կըլըլեն: Փառք կու տան աստըծուն:

Վախտըմ անցնէլէն էտեվ տեսնին՝ կը օր սընդկին
գարին պակսի կը. կաշեն՝ գիմանան օր հիմի ա մըռչը-
մուկները գարին խանթէն դուս կը կըրեն: Մօթ կը-
մընան, թէ աս ի՞նչ բան է. կե՛նա ան գարին, կե՛նա

ան մըռչմուկները. ինչի՞ առաջ նեա կը կըրէին, հիմի դուս կը կըրեն: Հալպաթ մէ մուսաննաթութենըմ կա աստեղ:

Օրթըղներեն մէգը կրսէ. «Մեխքըս քէզմէն պահեմ, խո աստըծմէ չեմ կըրնա պահէ. մէ անքամըմ գէղացուն մէնէ հալկիթ առանք մեր տըներուն համար: Դուն խանութը չէիր, ես հալկըթներուն խոշորները ջոկէցի՝ մեր տունը զըրկեցի, մանտըռնքները՝ ձեր տունը: Աս հարամութան համար մեր խէրը կըռռավ:»

«Շփօր գործին մէջը հարամութեն մըտնի՝ ալ ան գործէն խէր բարանաթ չըկա», կըսեն օրթըղներն ու կը բաժնըվին:

30(11)

ԻՐԱՐ ԱՐԺԵՆՔ

Իրեք հօքի օրթաղ գըլին, օրթըղութենով բաղնիքըմ կըշինեն, օր կալը հալսար իրենց մէջը բաժնեն: Շփօր բաղնիքը շինեն պըրծընին կը՝ կըսեն. «Սըրոյլ ամմեն մէգըս դախը նըստինք, էկած փարան դախը ցըկենք, ամսէգըլսուն դախը բանանք, ինչ օր ասված տըվիր է՝ ախպօր պէս փալ էնենք»:

Առջի օրը օրթըղներէն մէկը դախը կընըստի. մըտածէ կը. «Ես իմ սըրալիս օրերը փարան դախը չեմ ցըկե, ջեպըս կըլըլեմ. թող ան էրկուսը ցըկեն, անտից ա իմ փալըս կառնեմ»: Ինչ օր կըսէ՝ անպէս ա կէնէ:

Էքսի օրը մէգալ օրթըղին սըրան է: Ան ա առաջինին պէս կըմըտածէ, փարան բւթտուն ջեպը կըլըլէ, դախը հեչ բան չի ցըկե: Մէգալ օրն ա սըրան երորթինն է. աս ա առջիններուն պէս կենե: Ամմեն մէգը

զաննը կենե, թէ ինքը օրթըղներուն խափեր է, անոնք փարան դախլը կըլըլեն, ինքը ջեպը:

Ամիսն օր կը լըմըննա, օրթըղները կըսեն. «է՛, ախպըրտիք, էկէք դախլը բանանք, տէսնինք առված ինչ է տըվէ՝ փայ էնենք»:

Դախլը կըբանան—դախլը դափա դարտակ է. խախկութենը այան գըլլի: Իրար երես կաշեն:

«Այ խօսք չի ուղէ, — կըսէ օրթըղներէն մէգը, — մէգըս մէգալիս աժենք»:

— — —

31(12)

ՃԵՄԱՐԻՏ ԱՌԱՔԻՆՈՒԹՅՈՒՆ

Ճըքնավորին մէգը տարինէրով սարը ճըքնութեն կէնե ու ինքնիրեն մըտածէ կը. «Ասքան տարի օր ճըքնէցա՝ արքաութան մէջը իմ տեղըս վօ՞րտեղ գըլլի»: Հըրըշտակ աստըծու կէրէվի ադ ճըքնավորին ու կըսէ. «Ֆիլան քաղաքը ֆիլան մարթը կա. արքաութան մէջ քու տեղըդ անորմէն վար է»: Ճըքնավորը կըզարմանա, թէ ախըր ի՞նչընի գըլլի, օր աշխըրքի մարթը արքաութան մէջ իրմէն վեր ըլլի: Գէլլէ կէրթա ադ քաղաքը, օր ադ մարթուն տէսնի, իմանա թէ ի՞նչըդ մարթ է: Գըտնի, ճանչվօրնա կը: Խորաթա կը բացվի: Ճըքնավորը հարցընէ կը. «Դու ի՞նչ բարեգործութեն, ի՞նչ առաքինութեն ունիս»: — «Հէչ բանմ ա չունիմ, կըսէ մարթը, ի՞նչ պիտի ունէնամ»:

«Էլավ միտքըդ բե, կըսէ ճըքնավորը, կյանքիդ մէջը հէչ անպէս մէ բանըմ չէ՞ պատահէ»:

Աս մարթը մըտօրի մըտօրի՝ կըսէ. «Բանըմ միտքըս էկավ, կարելի է ան է: Ես օր պըսակվէցա՝ առաքաստին գիշերը կընիկըս պառկավ, տըղա բէրեց: Ես

մարթու բան չըսի: Տըղան առա, տարա ժամին դռան առաջը դըրի: Տուն էկա. սապախտան մանուս ժամ գընացի: Ժամէն էտեմ տէրտէրը ծանուցում էրամ, «օրհնեալ ժողովուրթ, սապախտանըս օր ժամ էկա՝ տէսա օր ժամին դռան առաջ մէ տըղամ էր դըրած, վէրուցի մըկըրտեցի: Հիմի ձէգմէն վէմ օր գուզէ թող տէր ըլլի, վօրթէգըրէ, հօքուն համար պահէ»: Ես մօտեցա, թէ «ես տէր գըլլիմ»: Առա տըղան, տուն բէրի. մօրըս ըսի. «Մարիկ, ժամին դուռը մէ տըղամ ցըկած են էղէ, տէր էղա, բէրի օր հօքուն համար պահեմ»: Մարըս ըսամ. «Ա՛յ վօրթի, ախըր ի՞նչըդ պիտի էնէնք. տունը ծծմար չըկա. վէ՞մ պիտի ծիծ տա ադոր»: Ըսի. «Ասված օր աս տըղան մէգի դըրկեց՝ թէ օր կամէնա՝ հարսիդ ա կաթ կուտա, օր աս տըղան մէնձցընէ»: Տըղան կընկանըս տըվի: Գիչըմ էտեմ մօրըս ըսի. «Ասված խընթըր՝ վացքըս լըսեց, հարսիդ ծըծերը կաթ էկամ»: Ասպէս հեչ մէ մարթըմ չիմացամ էղածը. կընիկա ա իրեն բէրած տըղան մէնձցուց»:

Ճըքնավորը արթըղ կըհասկընա, թէ աս մարթուն էրածը իրեն ճըքնութենէն շատ ավելի մենձ բան է:

— — —

32(13)

ՎԱՅՐԵՆԻ ՄԱՐԴՆ ՈՒ ՔԱՂԱՔԱԿԻՐԹ ՄԱՐԴՆ

Թաքավորին մէգը պիտի էրթա թնայտիւր ժուռ գալու. կընիկն ա ծանդըրվոտք գըլլի: Թաքավորը կանչէ կը ծառանէրուն, թնմպնի կէնէ, թէ «թաքունիին պառկելուն վախտան օր գուքա՝ դահէկ չը բէրէք, թող առանց դահէկի ազատվի»: Ծառաները կըսէն. «Թաքավորն ադրած կէնա. ի՞նչպէս կարելի է ադ բանը. թաքունիին ի՞նչըդ պիտի առանց դահէկի ազատվի»: Թաքավորը

կըսէ. «Հըպը ան վայրենի կընքտիքը ի՞նչըդ առանց դահէկի կազաւովին, անոնք ա մարթ չեն: Աս մեր կընքտիք նազ կըծախեն, մենք ա կաւտանք: Ինչպէս օր ըսի՝ անպէս էրէք»: Կըսէ կէրթա:

Թաքունինին պառկելուն ժամանակը դուքա, ցաւը կըբրնէ, հաւար, մանգաթ — օքնօղ չըկա: Կըսէ. «Դահէկ բէրէք: Ծառաները կըսեն. «Թաքաւորը պատվիրեց օր չըկանչենք դահէկ. թող առանց դահէկի ազատվի, ըսաց, ինչը օր վայրենի կընքտիք կազաւովին: Ինչեկիցէ. թաքունին շատ կըչարչըրվի, սօնղը կազատվի:

Ադ թաքաւորը մէ խաս պախչամ կուենա, չէշիտ չէշիտ ծառնէրով ու ծաղկընէրով: Դարնան բէրան թաքունին պախչըպանին կըկանչէ, կըսէ. «Դընա, պախչին դուռը կողպէ և բալլինքը ինձի բեռ: Պախչըպանը կըսէ. «Թաքունին ապրած մընա, ախըր պախչին բէսու պիտի տամ, ի՞նչըդ կողպեմ, թաքաւորն օր գա տէսնի պախչան բհհուտա թողած՝ վըրաս կըհէրստտի: — «Ես թաքաւորին պատասխան կուտամ, կըսէ թաքունին, դու գընա կողպէ, բալլինքը բեռ: Պախչըպանը պախչան կողպէ, բալլինքը բերէ կը թաքունինին:

Թաքաւորը թապտիրէն հտ կըդառնա: Դարնան մէ լավ օրըմ գուգէ էրթա սլախչան, գանղըմմիշ ըլլի: Պախչըպանը կըսէ, — բալլինքը թաքունինին քովն է: Բէրեւ կուտա, մըտնի կը պախչան, տեսնի կը օր սէպէ թէ խարապ է էղէ. շատ ծառներ չորցեր են, խէլառ խոտը էլեր չորս դին բըռներ է, ճամփըները խարապ են, գուգըմ պախչան լապանի է դառցէ: «Աս ի՞նչ է, — հարցընէ կը թաքաւորը պախչըծուն, հէրսօտէլով, — ապէս պախչամ կըպահեն: Ան ա կըսէ, թէ «Թաքունին աղպէս հրամայեց: Կերթա թաքունինին քովը. «Աս բանն ընչի՞ էրիր, ինչի՞ չը թողիր օր պախչըպանը պախչին բէսու տա: — «Բէսու ի՞նչ գուգէ, կըսէ թաքունին. ծառ են, ծաղիկ են՝ առանց բէսուի ա կըբուս-

նին»: — «Ի՞նչը թէ առանց բէսուի կըբուսնին. հըպը ծառները, ծաղկըները ջրել պէտքը չէ, քախանք պէտքը չէ, աշլամա պէտքը չէ, ցանկ պէտքը չէ»: — «Ի՞նչ պէտք են ադոնք, — կըսէ Թաքուհին, — մէծշին ծառներուն վէ՛վ ջուր կու տա, վէ՛վ աշլամա կենէ, վէ՛վ քախանք կէնէ, վէ՛վ կըցանէ. իրենք իրենց առանց բէսուի խոբուսնին կը»:

— Ջանըմ, ախըր անոնք վայրենի են, կըսէ Թաքավորը:

— Անոնք օր վայրէնի են՝ ան քու ըսած կընքովիդ ա վայրենի են, — կըսէ Թաքուհին:

— — —

33(14) ՄԵՌԵԼ ՊՂԾՈՂԻՆ ՍՊԱՆԵԼԸ ՎԱՐՁԲ Է

Մարթուն մէզը շատ մեղավոր գըլի. կէրթա տէր-տէրին խօստովանելու. տէրտէրն եփօր ադոր մէխքերը կըլըսէ՝ կըսէ. «Ես քէզի չեմ կըրնա թողութեն տա»: Կերթա ուրուշ տէրտէրի քոյ, ան ա անպէս կըսէ: Սօնդը տէրտէրին մէկը կըսէ. «Վօրթի, մեխքիդ թողութենը աստըծմէն պիտի գըտնիս: Գընա, մարթէ, աշխըրքէ հէռացիր, աղօթք էրէ, ապաշխարէ: Եփօր ասված մեխքիդ թողութեն տա՝ էկէ, օղորմեսցի ըսեմ, հաղորթութեն տամ»:

Աս մարթը քաշվի կը գէրէզմընները, քօխըմ կը-չինէ, մէջը կըմըտնի ճըքնելու: Ուխտ կըդընէ, թէ «Իսի չորցած ծառն օր կանընչի՝ նըշան թող ըլլի օր ասված մէխքերուս թողութեն տըվեց»: Քանիմ տարի ադտեղ կըմնա, ճըքնի կը: Է՛, գէրէզմըններ է, օրըմ մէ մեռելըմ կըբէրեն, օրըմ էրկուս, օրմ ա հէչ չեն բէրէ:

Մէ օրըմ մէ մէռելըմ կը բէրեն թաղեն կը: Գիշերը-

աս մեղավորը կաշէ օր մէ մարթում էկավ, թաղած մէ-
ռէլը հանեց, պատանքը բացեց, գուգէ օր կնիկմարթու
մէռելը պըղծէ: Աս մէղավորը ինքնիրեն կըսէ. «Ես օր
զաթը մէղավոր եմ, դըժոխքի փալ եմ, իդի մարթուն կը-
զարնեմ, չեմ թողնէ օր մէռելը պըղծեմ, էտեմ ինչ գըլլի
թող ըլլի»: Թււընքով կըզարնէ ադ մարթուն լծը կըհըռէ,
կէնա կըդառնա իրեն աղոթքին ու կըքընի: Էքսի օրը
վեր գէլլէ, կաշէ օր չորցած ծառը կանընչեր է: Վազդէ-
վազ կէրթա տէրտէրին. «Տէրտէր, օղորմեսցի ըսէ,
հաղորթ տու, ասված մէխքերուս թողութեն տըվեց».—
«Ախրը ի՞նչ էրիր, վօրթի, ի՞նչ լավ գործ էրիր, ի՞նչըղ
էղավ օր»:—«Ձիտեմ, կըսէ, արի աչքովըդ տես»: Գել-
լեն կերթան գէրէզմընները: Մարթը չորցած ծառը
ցըցընէ կը, կըսէ. «Ես ուխտ էի դըրէ, թէ եփօր աս չոր-
ցած ծառը կանընչի՝ նըշան թող ըլլի, օր ասված
մէխքէրուս թողութեն տըվեց. սապախտանըս օր վեր
էլա՝ տէսա օր կանընչեր է»:—«Աս գիշեր հեչ անպէս
բանըմ չըպատահէցամ», հարցընէ կը տէրտէրը: «Ի՞նչ
պիտի պատահի. արի տես»: Տանի կը էրէկվան թաղած
մէռէլին քովը: Տէրտէրը կաշե օր մէռէլը գէրէզմընեն
հանած է, պատանքը բացած, քովս ա մէ մարթում
ջանդակն ընկած է: Մեղավորը պատմէ կը թե, «Իսի մար-
թը գիշերըս էկեր էր իսի մէռէլը պըղծելու. սիրտըս չը
համփիրեց, զարկի սըպանեցի, մէխքէրուս վըրան նոր
մեխք ավելցուցի»:

«Վօրթի, կըսէ տէրտէրը, ադ քու մեխք ըսածըդ
աստծու առաջ մենձ վարցք է եղէ, օր քու առաջվան
մէխքէրուդ թողութեն է տըվի: Արի, էրթանք ժամ,
օղորմեսցի ըսեմ, հաղորթ տամ»:

— — —

Թուճարին մէգին խանութը մւշտարիների գուքան
աթլաղ առնէլու Պաղար կէնեն, ուրմիշ գուքան. թու-
ճարը անտանգան կառնե օր աթլաղը չափէ, անտանգան
աթլըզին վըրան կոռի կը: Թուճարը անտանգան տեղն
ու տէղը աթլըզին վըրան թողնէ, մւշտարինէրուն կը-
սե. «Ես ալ ապրանք չեմ ծախէ, գնացէք ուրուշ տեղ
առէք»: — «Ի՞նչ էլա՛վ օր, կըսեն, անտանգան շատ,
մէ ուրուշըմ առ, չափէ»: — «Զիլլի, կըսէ թուճարը, ես
ալ առուտուր պիտի չէնեմ»: Մւշտարիները կէրթան:

Թուճարը կոռած անտանգան աթլըզին վըրան կը-
թողնէ, օտին դուռը կըկողպէ, բալլինքը տանի կը տուն.
ինքը փանձմուրտն ղըլըղ կը հաքնի, կէրթա ղանրպու-
թեն: Գուքա մէ պախչաճում քովը. «Ըրդատ չե՛ս ուզէ,
կըսէ, քովը՞ մըտնիմ ըրդտութեն էնեմ»: — «Գուզեմ,
կըսէ, հախըտ ի՞նչ գուզես»: — «Հախըս, կըսէ, ան է, օր
ինձի ուտէցնես ու պահես, մէմա իսի չոր ծառը»: —
«Զոր ծառն ի՞նչ է օր հախ տէլի գուզես. հախ ուզէ,
հախ տամ»: — «Ա՛ղ է, կըսէ, հախըս, քէզմէն էվել բան
չեմ ուզէ»:

Աս մարթը ըրդատ կըմըտնի, քանիմ տարի հալալ
կաշխատի, ամմեն օր ա աղօթք կենե: Պախչըպանը աս
մարթուն ու էրած գործին շատ կըհալնի: Քանիմ տա-
րի անցնէլէն էտիվ մէ օրըմ պախչաճուն կըսէ. «Ինչ-
քան օր դատէցա՝ հէրիք է. տըվածըդ ինձի հալալ էրէ,
օր պիտի էրթամ»: — «Ես քէզմէն էրկնուց գետին շո-
րակալ եմ, կըսէ պախչաճին, դու ինձի աշխատանքըդ
հալալ էրէ, օր տաքան տարի առանց հախի բանէցար.
չըլլի՞ թէ քէզի նէղութեն եմ տըվե, սիրտըդ ցալէցու-
ցեր եմ օր կէրթաս»: — «Զէ, կըսէ թուճարը, իմ դատէ-
լու վանան լըցվալ, ադոր համար կէրթամ: Ա՛շն, ինի

չոր ծառին տեսնիմ կը — կանընչեր է: Ես օր քու քո-
վըդ էկա՝ ուխտ դրրի թէ, «Ասված, եփօր դու իմ մեխ-
քերըս նէրեա՝ ան վախտը թող աս ծառը կանընչի»։ Հի-
մի ծառը կանընչեցավ, ըսել է թէ ասված մէխքերըս նէ-
րեց. ես ա կէրթամ»։

Պախաճիւն գուզէ աս մարթուն ճամփու խաշլըդ
տալ, մարթը հէչ մէ բանըմ չի առնէ, կէրթա իրեն քա-
ղաքը: Բալլինքը տընէն կառնէ, կէրթա, օտին դուռը
կըբանա, կաշե օր անտանգան աթլըզին վըրան սաղցեր
է: Անտից էտեմ մարթը հալալ թուճարութեն կէնէ:

— — —

35(16)

ՊԱՐՏՔԸ ՎՃԱՐՈՒՄ Է

Մ է թուրք թուճարըմ նէղութան մէջ գըլնի: Իւ-
րուշ իլլաճըմ օր չի գըտնի՝ գէլլե, մե սուտ պարաթըմ
կը շինէ մէ հալ թուճարիմ բէրնէն, թէ «էս ֆիլան թու-
ճարին հազար դուռուշ պարտք եմ»։ Պարաթը կառնէ,
կէրթա մախկաման: Թուրքին օրէնքին առաջ քրիստո-
նայի խօսքը չի անցնի: Աս մարթուն վըրան պարտքը
խապաթ կէնեն, ձէռքէն հազար դուռուշը կառնեն: Մար-
թը գըլնի քէսանութան մէջ: Թուրք թուճարը փարան
կառնէ, կէրթա օտարութեն:

Տարիներ վըրա կանցնին: Մէ օրըմ աս հալ թուճա-
րը խանութը նըստեր է. մէ անժանոթ մարթըմ գուքա,
բարե կուտա: — «Ինձի ճանչէս կը, հարցընէ կը»։ — «Ձէ,
հարտից պիտի ճանչէմ»։ — «Ես ան թուճարն եմ,
կըսէ, օր իսքան տարի առաջ սուտ պարաթով քէզմէն
հազար դուռուշ խըլեցի: Ասված օտարութան մէջ գոր-
ծիս աչողութեն տըվեց, փարատ բերի: Ահան, կըսէ, աս

քու տրված հազար զուտուշըդ. առ հազար զուտուշն ա
անոր ֆախտան: Նէրէ ինձի՞ս:

Թուճարին աչքը նորէն լուս գութա:

— — —

36(17)

ՕՏԱՐՆ ՌԻՏԵԼՈՒ ՏԵՂ ՇԵՆՑ ԵՍ ԿՈՒՏԵՄ

Մըզւում մէ մալեմաղըմ կա էղէ. ինքը գանկն
մարթ, հըմը ամմեն մէ փարին վըրան կը դողա, տունը
ետին ախքըտուլթան մէջ պահէ կը էղէ: Միս չի առնէ,
որ մասարիֆ քիչ ըլլի, ջիկար կառնէ, առ ա չէ թէ
առաւօտը, եփօր ջիկարին հատը էրկու փարա է էղէ,
հըմը ցորէկ էտեմ կէրթա էղէ դասապխանան, չը ծախ-
ված՝ զալ էղածը կառնէ, որ էրկու փարի տեղ մէ փա-
րամ տա: Մէ անքամմա դասապխանան որ կէրթա՝ դա-
սապը վըրան խընդըլու համար մէգալ դասպին կը-
սէ. «Ինչի՞ աղ մարթը ջիկրին մէ փարամ կուտա. Հա-
սանդալա էրկու ջիկարը մէ փարիմ կըծախեն»: Աս մար-
թըն որ կըլըսէ, ալ ջիկարը չի առնէ, սուս ու փուս դա-
սապխանէցէն քաշվի կը, ճամփա գընմնի Հասանդալա,
որ անտեղ աժան ջիկար առնէ: (Մըզւումէն Հասանդա-
լա լալ լալընվորի օխտը սալթըվան ճամփա է): Կէրթա
իրիկվան դէմ հասնի կը Հասանդալա: Կըսէ. «Աս գիշեր
աստեղ մընամ, մէկիմ տունը մասաֆըր գըլլիմ, հազըր
պատիհավա հաց ա կուտեմ, մութումուլթ գէլլեմ, ջիկա-
րը կառնեմ կերթամ»: Մէ տանըմ դուռը կըծէծի. «Օտա-
րական եմ, կըսէ, մասաֆըր չէք ընդունէ»: — «Աչքերուս
վըրա», կըսեն, նեա կըտանին: Քիչըմ էտեմ բերեն սուր-
ֆա կըցըկեն, իրեք հատ ա դակիրնակ բերեն, գընեն կը
ուտողնէրուն քովը: (Իրենք էրկու հոքի էն էղէ, էրիկ-
կընիկ, մէմա առ մասաֆըրը): Աս մարթը կզարմանա.

«Ադ դակընձկներն ինչո՞ւ համար են»։ — «Հըլը միամիտ հացըդ կն, դակընըկներուն բանը էտեմ գիմանաս, մեր տան անդամն է»։

Եփօր կուտեն կը կըշտանան՝ կընիկը սուրճան վեր կըքաղեն՝ մարթ ու կնիկ դակընըկները կառնեն, աս մարթուն կըսեն, թէ՛ դուն ա քու դակընակըդ առ։ Կէրթան բակը։ Ադտեղ մէ գօռմ կա։ Մարթ ու կընիկ դակընըկներով գօռին կըզարնեն, մասնաճարին կըսեն, թէ գդուն ա զարկ։ Մարթը տհին բէհին գըլլի, թէ աս ի՞նչ բան է. ինչո՞ւ մէռածին գօռը կը ծածեն։ Կընիկը կըսէ՝ «Աս գօռը իմ առջի մարթուս գօռն է. անպէս մէ մալեմանքն էր, օր նո ինքը կուտէր, նո օղլուշըդին կուտէցընեի. ինչ օր ասոր էրէսէն քաշեի էմ՝ մենակ ասլած գիտէ։ Աս օր մէռավ, հիմիկվան՝ իսի մարթուս օր առա՛ն հտ էրինք, թէ քանի օր անոր թօղած մալն ուտենք՝ դանք դակընըկով գօռը ծածենք ու ըսենք. դուն օր չըկերար՝ թող էլօղլին ուտէ ու կընկանըդ ծոցը պառկի։ Զարկ, դուն ա զարկ։ Մալեմանքին վերջը աս է»։ Մարթը կըզարգընտի։

Էքսի օրը վեր գէլլէ, ալ առանց ջիկար առնելու ասիալ-թաիալ քաղաք կըհասնի։ Տուն չըմըտած կէրթա չարսուն. ջրվըլներով ամմէն բարիք կառնէ, համընէրուն կըռնակը կուտա, տուն կըղըրկէ։ Լըտոներով եղ, պանիր, քիշմիշ, մերդ, բանդամ, բըրինձ, ալ ի՞նչ ըսես կառնէ, տուն կըղըրկէ։ Կէրթա թուճըրներուն քօլ, թօփերով, փաստըֆներով չուխա, դանտիֆն, գանգի, շալ կառնէ, տուն կըղըրկէ։

Համըններն օր ապրընքները կըբերեն՝ կընիկը զարմանա կը, կըսէ. «Սըրիալ էք բէրէ. ադ մերը չեն» — «Ախրը ֆիլան մարթուն տունը աս չէ», — հարցընեն կը համընները։ — «Աս է, հըմը, կըսէ կընիկը, դուք լանդըշ էք. ասոնք մերը չեն»։ — «Ջանըմ ինքը մարթը առավ, ըսավ մեր տունը տարէք, մենք ալ բերինք»։

Ան մեծածախքին վերան կըհասնի մարթը, կաշէ օր-
կընիկը տէսածին չի ավտա: Կըսէ. «Նեա առ, կընիկ-
մարդ, նեա առ: Ան գիշեր անպէս մէ բանըմ տեսա օր-
ինձի խըրատ էղաւ: Իմ անցմանէս էտեմ իմ մալըս էլ-
օղլին ուտելու տեղ հաղըր ես կուտեմ»:

— — —

37(18)

A

ՍՈՒԳ ԶԷ, ՈՒՐԱՆՈՒԹՅՈՒՆ Է

Վախտովըմ տապըխները չին կըրնա էղէ լավ կար-
միր ըռանկի սեկ հանել: Դեղին, կանանչ, կապուտ ըռան-
կի լավ սեկեր հանեն կը էղէ, հըմը կարմիր ըռանկը
խանգրած դուս գուքա էղէ: Ինչքան ա թըխած կէնեն՝
չիլի էղէ:

Տապխին մէզը մէ օրըմ խանութը նըստեր, կար-
միր սեկը առաջը դըրեր կաշխատի կը էղէ: Ադ մար-
թուն տըղան տունը ծանդըր հիվանդ գըլլի: Բանելու
վախտը տընէն մարթ գուքա, կըսէ. «Տղան մէռաւ: Մարթուն աչքէրէն մէգ-մէգ արտըսունք գըլօրվին սէ-
կին վըրան գընկին: Տապաղը արտըսունքը սէկին վը-
րալէն սըրփէ կը. կաշէ օր արտըսունքին ընկած տեղը
սէկին ըռանկը բացվեր՝ պայծըռցեր է: «Ինչո՞ւն ինչն է,
մըտածէ կը տապաղը, — գըհար արտըսունքն օր աղի է՝
անոր աղիութէնն է ըռանկը բացվեր»: Քիչըմ աղջուր
կըշինէ, սէկին կը քըսէ — դուրս գուքա պայծառ կար-
միր ըռանկ:

Էքսի օրը տապըխներուն անանջը գուքա առ մար-
թուն թողապիս տալու: Նիօր նըստին կը հօքուհաց ու-
տելու՝ առ տապաղը կըսէ. «Ախպըրտիք, առօր մէզի հա-
մար սուք չէ, ուրախութեն է. չունքի տըղիս մահը մեր»:

արհեստին մենձ օքուտ էրալ՝ Բէրէ ցըցընէ կը պալծառ
կարմիր սեկը, պատմէ կը թէ ինչըդ գըտալ:

Անտէց էտեւլ ամմենքն ա սորվին կը պալծառ կար-
միր ըւանկով սեկ հանել:

— — —

38(19)

ԵՐԵՒԱՆԵՐԻ ԼԱՅՈՒ ԿՏՐԵԼ ԶԻ ԼԻՆԻ

Թաքավորին մէկը իրեն լալալին կըսէ. «Ի՞նչըդ
գըլլի օր պըզտի տըղաքը գուլան. ինչի՞ մէնձեքը անոնց
ձէնը չեն կըռռէ՞: Լալան կըսէ. «Գուզեն կըռռել, հը-
մը չիլլի, կէնա գուլան»: — «Չէ, կըսէ թաքավորը, մէն-
ձեքը դալտան չիտեն. եփօր տըղոց ուզածն էնեն՝ ալ
ինչի՞ պիտի լան»: — «Լալ, կըսէ լալան, գուզես, դուն
մենձ էղիր, ես տըղա, ես լամ՝ դուն իմ ձէնըս կըռռէ՞:
— «Լալ գըլլի»:

Լալան պաշլալէ կը լալ. «Հը-հը-հը, մածուն գու-
զեմ»: Թաքավորը հրամայէ կը. «Ծօ, գընացէք, մածուն
բէրէք»: Բէրեն կը լալան կէնա գուլա. «Հը-հը-հը,
մածունը աղպէս չեմ ուզէ, հետը մերդը գուզեմ»: — «Ծօ,
գընացէք մերդը բէրէք», կըսէ թաքավորը: Մերդն օր բէ-
րեն կը լալան կէնա գուլա: «Ինչի՞ գուլաս, — հարցընէ
կը թաքավորը, — ըհան մածուն, ըհան մերդ, տը կե՞: —
«Ատպէս ի՞նչըդ ուտեմ, — գուլա լալան, — մէրդը մածնին
խառնէցէք օր ուտեմ»: Խառնէն կը: «Հը-հը-հը, կէնա
գուլա լալան: — «Ալ ինչի՞ գուլաս. ինչ օր ուզէցիր
էղալ: «Հը-հը-հը, մածունը մերդով չեմ ուզէ, մերդը
հանէցեք օր ուտեմ»: — «Աղ մածնին միջէն մերդը հա-
նել չիլլի, կըսէ թաքավորը, գուզէ՞ս ուրուշ մածուն բէ-
րել տամ»: — «Չեմ ուզէ, չեմ ուզէ, աղ մածունը գուզեմ,

մերըը հանէցեք: — «Ախրր ադ չիլի, անկարելի է,» —
«Հը-հը-հը, ադ մածոունը գուզեմ առանց մերդի»:

Թաքավորը չիտէ թը ինչ էնէ: Լաւան կըսէ. «Թա-
քավորն ապրած կէնա. ըշտը ասպէս բաներ գըլին օր
մենձերը գուզէնան տըղոց լացը կըռռել, հըմը չեն կըր-
նա»:

— — —

39*(20)

ՄՈՐԱ ԼԵՁՈՒՆ ԻՆՁ ԿԱՏԱՂԱՆ ՇԱՍՅՐԵՑ

Պօղին մէգին տանին կը կախելու: Եփօր կախելու
տեղը գուքան՝ գօղը կաղաչէ թը, — մէմ մօրս կանչէցէք,
տէսնիմ, կարօտըս առնեմ, էտեմ ինչ պիտի էնէք՝ էրէք:
Կանչեն կը: Մարն օր գուքա՝ տըղտն կըսէ. «Մարիկ, էկէ,
մէմ լիզուդ ծըծեմ, կարօտըս առնեմ, մընաս բարօժ ըսեմ,
օր ինձի պիտի կախեն»:

Մարն օր լիզուն տըղին
բերանը կըդընէ՝ տըղան կըսկուծըմ լիզուն խածէ կըռռէ
կը: Մարը կըճըվա. վըրս կը հասնին: «Ադ ինչ է քու
էրածըդ. մօրըդ լիզուն ինչի՞ կըռռէցիր»:

— «Ախ, ադ լի-
զուն էր, օր ինձի աս տեղը հասուց, կըսէ տըղան, պըզ-
տիկ վախտըս մէ օրըմ մէ հավկիթըմ գօղցա, տուն բե-
րի. մարըս գովեց, օր կէնա գօղնամ: Հավկիթը դարձաւ
հավ, հավը դարցաւ պըղինձ. գող դարցա, աս աստի-
ճանին հասա: Թէ օր մարըս հավկիթ գօղցած օրըս
ինձի սաստէր՝ աս օրը չէի ընկնի: Ադ լիզուն էր օր իմ
տունըս քանդեց»:

Փաշան հրամայէ կը. «Տղին բաց թո-
ղէք, մօրը կախէցէք»:

— — —

Մարթուն մէջը գուքա օրէնքէ հասկըցող մէջիմ քօյը, կըսէ. ճես ֆիլան մարթուն էրկու հազար ղուռուշ պարտք եմ. վնտան լըմընցեր է, սխմեր է, գուգէ. անկար չըտամ՝ հանիսը դընել կուտա: Մէ չարամ էրէ, ինձի ազատէ, քէզի հարուր ղուռուշ կուտամ: — «Լալ գըլի, — կըսէ աս մարթը: Եփօր քէզի մեֆթի քօյը տանին՝ մեֆթին քէզի ինչ օր հարցընէ՝ հար ինչ օր ըսէ՝ դուն տայմա «լօ» ըսէ: — «է՛, գըլլի». — «Դըլլի, միա-միտ էդի»:

Մեֆթին կանչել կուտա ադ մարթուն. «Դուն աս աղալին էրկու հազար ղուռուշ պարտք եմ», հարցընէ կը: — «Լօ» — կըսէ մարթը: — «Ի՞նչը թը «լօ». դուն ֆիլան մարթը չէս»: — «Լօ»: — «Ծօ, ի՞նչ լօ. դու վէ՞՞լ ես, անուկ ի՞նչ է»:

— «Լօ»: — «Ծօ, իմ ըսածըս կըհասկընան»: — «Լօ»: Մեֆթին հար ինչ կէնէ՝ աս մարթը տայմա «լօ-լօ» կըսէ: Մեֆթին ալ ճարը կըռուի կը, կըսէ. «Ծօ, իդի շանօրթուն դուս էրէք, խելամ է, ի՞նչ դառնաղըսի է»: Դուն կէնէն: Անոր ուզածն ա դարթ ադ էր:

Հիմի ան խորուրթ տըվողը գուքա թը. «Աչքըդ լուս, ազատէցար, տէ իմ հարուր ղուռուշըս տու»: — «Լօ», կըսէ մարթը: — «Ի՞նչը թէ «լօ». դուն ինձի չըխօստացար թէ անկար ինձի ազատես՝ քէզի հարուր ղուռուշ կուտամ. ըշտը ազատէցի. խոստըցածըդ տու»: — Մարթը կէնա կըսէ «լօ»:

— Ծօ, ամմէնքին լօ-լօ, հիմի ինձ մ լօ-լօ, — կըսէ մարթը, փօր-փօշման կըհեռընա:

— — —

Մարթուն մէզը միաքը կըդընէ, թէ էրթամ, աշխըրքէ աշխարք պըտըտիմ աշխմ՝ առանց դարտի մարթ կիմ: Շատ տեղ պըտըտի կը. տեսնի կը օր ամմէն մարթ մէ տէսակըմ դարտ ունի: Սօնըր մէ քաղաքըմ գուքա. կաշէ մենձ՝ շէն տունըմ. ծառաները տասը գէլլեն, քըսանը կը մըտնին: Նես կըմըտնի, բարե կուտա թէ «Ասօր ձէզի մասաֆւր եմ»: — «Բարով հազար բարի, կըսեն, գըլխընէրուս վըրան տեղ ունիս»: Իրիկվան տանը տէրը տուն գուքա, բարե կուտա: Հաց կըդընեն, կուտեն. սուրֆան վեր կըքաղեն: Մարթը կաշէ օր սարք ու կարք, մալ, ըռընտիկ ջահիլ կընիկ, ամմէն բան տեղն է. մըտքովը կըսէ. «Ըշտը աս մարթը դարտ չի ունէնա»: Նըստին կը տանտէրն ու մասաֆւրը էրկար զըրցին կը: Գիշեր կանցնի, բէրեն կը մենձ օտան էրկու տեղ ցըկեն կը: Վախըթ օր կանցնի՝ տան տէրը մասաֆւրին կըսէ. «Թէ օր քունըդ էկավ՝ պառկէ. ըհան քու տեղըդ, ըհան ա իմ տեղըս»: — «Աղա ջան, կըսէ մասաֆւրը, ինչի՞ ինձի համար դուն անհանգիստ գըլլիս. ես մէննակ ա կըպառկիմ աս օտան, դուն գընա քու օտագ պառկելու»: — «Չէ՛, կըսէ տանտէրը, զաթը ես աս օտան կըպառկիմ»: — «Ախըր ի՞նչըդ գըլլի, խանուսին քօվը ինչի՞ չես էրթա պառկելու»: Տանտէրը ախ կըքաշէ, կըսէ. «Խանուսին քօվը ուրուշ մարթ կը պառկի»: Մարթը կըզարմանա: — «Տէսմը, կըսէ տանտէրը, հացին վըրա մէ արաբըմ կար նըստած, իմ կընկանըս քօվը անիկ կը պառկի. ես իմ կընկանս մարթը չեմ: Ըսածիս վըրան կը զարմանաս, հըմը աղպէս է: Ես օր պըսակվէցա՝ ես ու կընիկըս իրար անպէս կըսիրէինք օր խէլքէ մըտքէ դուս: Անքան սիրով էինք, օր մեզըդ մէգու խօսք տըվինք, թէ մէզնէն մէգն օր մէռնի՝ մէգալը կուս մընա, ալ չըպսակվի: Մէ անքամըմ կընիկըս հիվընդ-

ցալ, պառկալ. ալ դեղ ու դարման չըմնաց՝ էրինք —
 իլլած չէղալ: Կընիկըս ըսալ. «Ես պիտի մէռնիմ. դուն
 ուրուշ կընիկ կառնես», կըսէ ու գուլա: Կըսեմ, ասպած
 չէնէ, օր մէռնիս, կընիկ մարթ. հըմը թէ մեռար նը՝ ես
 ալ աշխըրքի էրէս չեմ աշէ. իմ խօստումըս կպահեմ:
 «Ձէ օր չէ, ամպատճառ ուրուշ կընիկ կառնես», կըսէ
 ու կըմըղկըտա: Ի՞նչ էրկընցընեմ, ըսկսեց թախանծել,
 օր ինձի կըռտեի տամ: Հիմի իմ հալըս հարցու. հիվանդ
 կընիկ, աչքիս լուսին պէս կըսիբեմ, կըմըղկըտա, կըմօր-
 մօքա. խօսքը չը կատարեմ՝ տըհա պիտի գէշնա: Ինձի
 կըռտեի տըվի, ալրական գօրութենը կորուցի: Էղալ օր
 կընիկըս լալցալ, ուժի էկալ, պաշլախեց թը «էրիկ գու-
 զեմ»: Հասկըցընեմ կը դրութենս, իրեն խօստումը
 միտքը կըցըկեմ, կըսեմ օր իրեն խօսքօլ ես աս դրու-
 թանըս հասա — խօսք չի հասկընա. «էրիկ գուզեմ»,
 կըսէ, հախ կըսէ: Ալ ճարըս կըտռած՝ գնացի ադ արաբը
 բէրի, թը ըհա քէզի էրիկ:

— Հալվանի, կըսէ մւսաֆւրը, ես էլեկ աշխարք պը-
 տըտիմ կը օր առանց դարտի մարթ գըտնիմ. տունըդ
 տեղդ օր տէսա՝ ըսի ըհան առանց դարտի մարթըմ գը-
 տա: Դու մի ըսէ, ամմէնէն մենձ դարտը քուկըդ է էղէ:

— — —

42(23)

«ԵՍ ԷԼ ԻՄ ՇՆՈՐՀԲԸ ՅՈՒՅՅ ՏՎԻ»

Երկրին մէջ գողութենները կըշատընա. գողերուն
 չին կըրնա բռնէ: Թաքավորը մըտածէ կը, թե էրթամ
 թնպտիւր պըտըտեմ, պալքի գողերը գըտնիմ: Ղըլըղը
 փօխէ, կէրթա աստին աղիին թնպտիւր պըտըտվի կը:
 Մէ օրըմ իրեք մարթու պատահի կը. զաննը կէնէ օր
 ասոնք գող գըլմանին, հըմը լինչըղ ըսպաթ էնէ: Մօ-

տէնա կը ազոնց, կըսէ, թէ զօղութան համար փախելու է ֆիլան տէղէն. կըսէ. «էկէք օրթաղ ըլլինք, մէգտեղ էրթանք զօղութան»: Անոնք ա կըսեն. «Ամմէն գող մէ մարիֆաթըմ պիտի ունենա»: «Ես,— կըսէ մէզը, — շանը հաչելուն լիզուն կըհասկընամ»: Մէգալը կըսէ. «Ես ձեռքըս կողպ դըռանը դարնեմ՝ դուռը կըբացվի»: Մէգն ա կըսէ. «Ես օր մէգիմ տէսնիմ՝ ալ հէչ մըտէհան չեմ էնէ»: — «Քու մարիֆաթըդ ի՞նչ է», կը հարցընեն: Թաքավորը կըսէ. «Իմ մարիֆաթս ա ան է, օր ձեռքըս փարտեմ՝ մարթու մահէն կազատեմ»:

Օրթաղ զըլլին, կէրթան իրենց մաղարան: Շընները կըհաչեն: Շան լիզուն հասկըցօղը կըսէ. «Թաքավորը մէզի հետ է»: Թաքավորը զննելի կըդառընէ աս խօսքը, միամըտընէ կը: Գիշերը կէրթան թաքավորին խնայան կըռուի: Դուռ բացող գողը ձեռքը դըռանը կըդրէ. դուռը կըբացվի: Նես կը մըտնին, ուղածներուն պէս թալին կը:

Թաքավորն ըսպաթ օր կէնէ, թէ ադ մարթիքը իսկական զօղերն են՝ մէ մըհանովըմ ազոնց քովէն կը հեռընա, պալատը դուքա, հրամալի կը թէ՛ գընացէք ֆիլան մարթոց բըռնէցէք, բէրէք կախէցէք:

Եփօր զօղերուն բէրեն կը կախէլու՝ թաքավորը կընիկմարթու զըլըդ մըտած, էրհամը գլխուն առած՝ արվանը կաշներ է սէլրի: — «Ա՛խ, վա՛խ, կըսէ, ըճըպ իսի մարթոց շուչն ի՞նչ է օր պիտի կախեն»: Ան գողն օր մէմ տէսած մարթուն մըտէհան չէր էնէ՝ աս թարաֆը կաշէ, ճանչէ կը օր թաքավորն է, կըսէ. «Քէզի պեսի հետ ընկէրացողի վերջն աս զըլլի»:

Թաքավորն ձեռքով նըշան կուտա, օր չը կախեն: Կանչէ կը քօլը, կըսէ. «Դուք իրեքդ ա ձեր մարիֆաթները ցըցուցիք. ես ա իմ մարիֆաթըս ցըցուցի, ձէզի մահէն ազատեցի: Աս հէղը ձէզի պաշխեցի. գընացէք, զօղութէնը թարկ էրեք, թէ չէ՝ ալ ձեռքէս չէք ազատի»:

Քաղքին մեզին մէջը մէ խէր-սէօլլամազըմ կա էղէ, բէրնէն հէչ լալ բանըմ չի էլլէ. ինչ օր հարցընհն՝ ամպատճառ գէշ բանըմ կըսէ էղէ: Քաղքին մարթիքը ադուր գէշ բէրանը գիտնալով՝ սախընմիշ գըլլին, բան չեն հարցընէ:

Ադ քաղքէն մէ հարուստ մարթըմ ուխտ գընացած գըլլի: Եփօր ուխտէն հտ կըդառնա, իրենց քաղքին կըմօտենա՝ աս խէր-սէօլլամազը գէմը գէլլէ: Մարթը կըմըտածէ. «Մեր քաղքէն առաջի մարթուն պատահէցա, բան հարցընհմ՝ վալ, չըհարցընհմ՝ ամօթ է. էկէ ամպէս մէ բանըմ հարցընհմ, օր ինչ գէշ բան ա ըսէ՝ դնրտ չէնհմ:—«Բարով, խէր-սէօլլամազը, կըսէ. մեր դուռն օր մէ շունըմ կար, լինչպէս է»։ —«Ի՞նչպէս պիտի ըլլի. սատկավ»։ —«Ափսոս, կըսէ. ինչի՞ սատկավ»։ —«Ձեր սատկած իշուն միսը կերավ՝ անտի»։ «Ըսիլ է թէ մեր էշն ա սատկավ»։ —«Հըպը՞, հօրըդ գէրէզմընին քարն օր տանէր կը՝ մէջքը կըռռավ, սատկավ»։ —«Ծօ, լինչ կըսես. հարըս մեռմի»։ —«Ասված օղորմի հօքուն. լուսահօքին մօրըդ վըրան անքան լացեց, օր էօմըր կըռռավ»։ —«Ծօ, մարս ա մէռեր է»։ —«Հըպը. լինչ կըսէս. տըղոցը վըրան անքան մըղկըտաց օր ինքն ա անոնց հետ գընաց»։ —«Վա՛յ, վա՛յ, ծօ, ախպըրտիքս ա...»։ —«Հը, տունը խէղճէրուն վըրան բըլավ, տըրորեց»։ Խեղճ ուխտավորը գըլլիսը կը ծէծէ. «Ըսէ՛ տունդ քանդըվեր է, պըրծի»։ —«Վալլա չիտեմ. հըմը ձեր տան քովէն օր կանցնէի՝ տէսա օր. ձեր տան տեղը պօստան կըցանէին»։

— — —

Մարթուն մէզը գանձ կը գըտնի. ինքնիրեն մըտորի կը. «Կընկանս ըսեմ, թը չըսեմ»: Մըտածէ կը. «Առաջ կընկանըս փորցեմ. թէ օր բէրնէն ամուր է՝ կըսեմ, թէ չէ՝ չեմ ըսէ»: Իրկվանը սօխըխէն տուն գուքա, կընկանը կըսէ. «Ասօր ինձի մէ անձիպ բանըմ պատահէցաւ. քեզի կըսեմ, հըմը չըլլի թէ մարթու բան ըսես. սըռ պահէ»: — «Բա, խօ խէռառ չեմ. մարթու հեչ բան չեմ ըսէ. ի՞նչ պատահէցաւ»: — «Ի՞նչ պիտի պատահէ. գընացեր էի օտաց ճամփա, մէմա մէ հավկիթըմ ածեցի: Հըմը խորուրթ պահէ, չըլլի թէ մարթու բան ըսես»:

Էքսի օրը մարթը խանութ օր կերթա՝ առ կընիկը դըրկըցին տունը կէրթա. կըրակը փորն է ընկէ. չի համփէրէ, դըրկըցին պատմէ կը թը՝ էրէկ իրիկուն մարթըս հավկիթ էր ածէ. հըմը սաված սիրես՝ մարթու չըսես. սըռ է:

— «Բա, ի՞նչ կըսես, ռւմ պիտի ըսեմ. միամիտ էդի»: Առ կընիկն ա գէլլէ կէրթա մարանցը, պատմէ կը թը. «Ֆիլան մարթը հավկիթ կածէ»: Քաղքին մէջը խօսքը կըտարածվի. մէ հավկիթը էրկուս գըլլի. էրկուսն՝ իրեք, չորս, տասը, քըսան, քանի կերթա՝ կավէլնա: Խապարը փաշալին կըհասնի, թը ֆիլան մարթը էռսունը հինգ հավկիթ է ածէ: Փաշան կանչել կուտա առ մարթուն. «Առ ի՞նչ կը պատմեն վըրադ, կըսէ, դուն քառսուն հավկիթ ես ածէ»: — «Փաշան սաղ ըլլի, կըսէ մարթը, ադ եփ քառսուն հավկիթ դարցաւ. ես մէ հավկիթըմ գիտէի»: — «Վալլա, կըսէ փաշան, ինձի էռսընըհինգ հավկիթ ըսին, ես ա մըտածեցի. թող էռսընըհինգ չըլլի, քառսուն ըլլի: Ի՞նչը ինչոց է»:

Արթըղ մարթը փաշալին պատմէ կը, թը ինքը հէչ մէ հավկիթմ ա չէ ածե. հըմը կընկանը փորցելու հա-

մար անոր ըսեր է, թէ մէ հավկիթըմ ածեցի. կընիկը
խօրուրթ չէ պահէ. մէ հավկիթը քառսուն հավկիթ է
դառցէ:

— — —

45(26)

ԵՐԿՈՒ ՄԱՌԱ

Հըրավէրքիմ ժամանակ աղաները օտան նըստեր
լարանութեն կէնհն: Խոսք կը բացվի խըզմաթքարնե-
րուն վըրա, ամմէն մէգը իրեն խըզմաթքարը կըգովէ:
Աղաներուն մէգը կըսե. «Իմ խըզմաթքարիս հէչ մէգը
չի հասնի. անպես ժիր ու աչքաբաց է, անպես գործը
իրեն վախտին կը հասցընէ օր ըսես թէ լավ դուամիշ
էրած սըհաթ ըլլի: Գուզէք փորցենք»: — «Լավ գըլլի»:
Խըզմաթքարները օտեցէն դուս նըստած բնքնին
կը իրենց աղանէրուն:

— Օհաննէս, — կանչէ կը աս աղան: Ան դախսին
Օհաննէսը նես կը մըտնի: — Համմե, աղա: — «Օհան-
նէս, կըսէ աղան, կէրթաս մեր տունը, խանութէն մէ մայի-
րըմամ կառնես, կըբէրես ինձի»: — Գըլխուս վըրա, — կը-
սէ Օհաննէսը՝ կէրթա:

Ան օր կէրթա՝ աս աղան քիչըմ էտեմ վննաւը-
տօմ կըսէ. «Հիմի Օհաննէսը սօխըխին գըլօխը հասաւ...
հիմի ախպըրին քօմը հասաւ... հիմի ժամին առաջը
հասաւ... հիմի մեր տունը հասաւ... հիմի ետ դարցաւ...
ժամին քօմը հասաւ... ախպըրին քօմը հասաւ... աս սօ-
խախը մըտաւ... տուն հասաւ: Օհաննէս»:

— Համմէ, աղա, կըսէ Օհաննէսը՝ նես մըտնելով:

— Մայրըմաս բէրի:

— Բէրի, աղա, հըրամմե, — կըսէ, մայրըման կուտաւ:
Գըլլի աս խըզմաթքարին կը գովեն:

Մէ ուրուշ աղամ աւերսէ. «Գոպէլու լինչ կա օր. իմ խրգմածքնաւ ա պակաս չէ աղտից: Փօրցենք, տէսէք»: Կանչէ կը՝ Կարապետ:

Նես կըմըտնի Կարապետը. — «Համմէ, աղա»:

— Կարապետ, կըսէ աղան, կէրթաս մեր տունը, խանումիդ կըսես օր իմ բռնօթուս ղութիկը տա. կառնես կը բէրես:

— Գըլխուս վըրա, — կըսէ Կարապետը ու օտէցէն դուս գէլլէ:

Գիչմ օր կանցնի՝ աղան վարնավերտով կըսէ. «Հիմի սօխըխին գըլօխը հասաւ... հիմի Սօղօնց մահլան մըտաւ... հիմի աշծիխանան հասաւ... հիմի մեր տունը հասաւ... հիմի տընէն դուս էկաւ... աշծիխանան հասաւ... Սօղօնց մահլան հասաւ... աս սօխախը մըտաւ... հիմի տուն հասաւ: Կարապետ»:

Կարապետը նես կըմըտնի. «Համմէ, աղա»:

— Բռնօթուս ղութիկը բէրթր:

— Աղա, չարխընէրուս հատը կօրեր է. փընտուծ կը, չեմ կըրնա գըտնի օր հաքնիմ էրթամ, ուղածըդ բէրես:

— Մաշալա, մաշալա, կըսեն աղաները:

Գէղացուն մէգը մէ ախչիկըմ կունէնա, օր հէչ պակասութեն չի ունենա՝ պօլը-պօսը, ըւընտութենը, ամմէն բան տեղը. հըմը շատ թնամպալ գըլլի, հէչ բան չի էնէ: Գըլլի օր ուրուշ գէղէ գուքան աղ ախչիկը գուգեն: Ախչըկանը հարը կըսէ. «Գուգէք, բան չեմ ըսէ. հըմը գիտցած էղիք օր թնամպալ է, գործ չի էնէ. էտեմ ինձի չը մեխտըրեք»: Կըսեն. «Ջանըմ, ախչիկը տու,

Թանապուղութենը մեր գործն է: Խօսք կուտա: Ախչիկը կառնեն տանին, պըսակեն կը:

Կերսանց տունը էրկու մարթ գըլլին — կէսուրն ու տըղան: Քանիմ օր նոր հարսին խնթը կը պահեն, քէֆին չեն դիպչի: Ադ քանիմ օրն օր կանցնի՝ տըղան մօրը կըսէ.

— Քան, մարիկ, բանն ծվ էնէ:

— Վօրթի, ես ու դու:

— Հացն ծվ ուտէ:

— Վօրթի, ես ու դու:

Գէլլեն, տան գործերը կէնեն, նըստին կը հաց ուտէլու, ախչըկանը չեն տա: Էքսի օրը կէնա ասպէս. ախչըկանը կէնա անոթի կը թողնեն. վըրա երորթ օրը քիչըմ հաց կըդնեն թանաքը, կըսեն. «Վէվ օր տունն ավըլէ՝ ան հացը անոր»: Ախչըկանը իլլաճը կըռսի է, անօթութենը սըխմի է, գէլլէ տունը կավլէ. հացը կուտէ: Մէգալ օրը քիչըմ մեծ հաց կըդնեն, կըսեն. «Վէվ օր տունն ու բակն ավըլէ՝ աս հացն անոր»: Ախչիկը, — չարան ինչ — գէլլէ, տունն ու բակը կավըլէ՝ հացը կուտէ: Ասպէս կամաց-կամաց ախչըկանը բան էնիլ կը սօր-վէցընեն:

Քանիմ վախտ օր կանցնի՝ աս ախչըկանը հարը կըսէ ինքնիրեն. «Ախչիկն առան տարան. ինչ էղավ, ինչ չէղավ չիտեմ. մէմ էրթամ տեսնիմ, ինչ հալի է»: Գէլլէ կէրթա խընամոնց գէղը: — Բարե — ասծու բարին: Զըրցին կը: Հարը կաշէ օր ախչիկը ֆըռլամիշ գըլլի. վազգէ կը աս գործին, վազէ կը ան գործին: Մըտքօվը կուրախանա, մըտածէ կը, թը աս ինչդ էրին օր ախչիկն ասպէս փոխվէցավ: Հացի վախտ օր գըլլի — ադ օրը փաշա են էրէ — ախչիկը սըխտոր-գուշը բէրէ, դընէ կը հօրն առաջը թէ «հարիկ, սըխտորը ծէծէ օր հաց ուտես. աս տան անտաթն ան է, օր բան չէնօղին հաց չըկա»:

Հարը արթըղ կը միամըտի. հացը կուտէ, կէրթա
իրան գէղը:

47(28)

X

Օրը ԵԱՏ ԵՐԿԱՐԱՅՐԻՐ

Մ արթուն մէզը լափու շինել կուտա էղէ. սաղ օրը
ուստա ըրղըտի գըլխուն կախի կը էղի, օր պարապ չը-
մընան, գործ շատ էնեն: Հըմը ինքը թամահ քան մարթ է
էղէ, գուզն օր ավելի շատ բանին: Կէրթա ադ քաղքին
փիլիսօփալին քօլը, թէ ճես լափու շինել կուտամ, հըմը
օրը կարճ է, բան առաջ չի էրթա: Չես կըրնա օրը էր-
կընցընէ, օր ուստաները շատ բանին: Ամալիդ վարցքը
կուտամ: Փիլիսօփան կըսէ. «Լալ գըլլի. իրեք օր էտնլ
էլէ, խընթիրքըղ կը կատարեմ»: Իրեք օր էտնլ մարթը
գուքա: Փիլիսօփան կըսէ. «Ես գիր էրի, օր օրերն էր-
կըննան. հըմը գուն ա ուստա-բանվորի հետ հալսար
պիտի աշխատիս. անոնց հետ ըսկըսէս, անոնց հետ հաց
ուտես, անոնց հետ վէրջացընէս. թէ օր չէ՝ գիրըս գո-
րութեն չի ունէնա»: — «Լալ գըլլի», կըսէ մարթը:

Էքսի օրը կանուխ աս մարթը ըրղըտի հալսլ կը
հաքնի, գուքա լափուին վըրան բանելու — ջուր կը
վըրէ, քար կը կըրէ, չամուռ կըշաղվէ. մէգ խօսքօլ
ըրղըտութեն կէնի: Դուշուղ գըլլի. նըստին հաց կուտեն,
կէնա գէլլին բանէլու: Աս մարթուն աչքը արեքըկին կը-
մընա, թը ըճըպ եփ ցօրէկ պիտի ըլլի, օր նըստին քի-
չըմ հանքչին, հաց ուտեն: Ինչեիցէ, ցօրէկ գըլլի. ցօ-
րէկհաց կուտեն, քիչըմ կը հանքչին, կէնա գէլլին բա-
նելու: Աս մարթուն ճարը կը կըռփի. չունքի անոնց ար-
հէստն է. սօրված են արեքըկին տակը աշխատելու, հըմը
աս մարթը նմգուկ մենձցած, աղպես գործի խամ է.

հօքին դուս գուքա, աչքը էրկինքը կըմընա, թէ արէ-
քակը հւրտեղ է, եփ պիտի իրիկուն ըլլի:

Էքսի օրը, ջարդըված, դաթռած, կէնա կէրթա դա-
տէլու. օրը տարի կը դառնա: Տէլոր զուշուղ չի կըրնա
դիմանա: Թողնէ կէրթա փիլիսօփային թէ, — շընորհա-
կալ եմ, խնթիրըս կատարեցիր, հըմը օրը շատ էրկըն-
ցուցիր: Չիլլի օր քիչըմ կարճըցընես:

— — —

48(29) ԱՖԵՐԻՄ, ՏՂԱՍ, ՇՈՐԴ ԵՍ ՆՄԱՆՎՈՒՄ

Թաքավորին մէգը կըռիվ կէրթա ուրուշ թաքա-
վորի վըրա, կէխտէ բըռնէ եսիր կըբէրէ, իրեն պալա-
տին մէջը պատվով կը պահէ: Աս թաքավորը իրեք
տըղա կունէնա. տըղոցը կըսէ. «Ամմէն մէգըդ մէ
օրըմ գընացէք, եսիրին հետը խօրաթէցէք, օր սիրտը
բացվի»:

Մենձ տըղան գուքա եսիր թաքավորին քովը: Աս-
դիէն-անդիէն կը խօրաթեն: Էտեվ կըսէ. «Իմ հարըս
անխելք մարթ է. ես օր անոր տեղն ըլլէի՝ դասապխա-
նա կըբանալի, քէգի կը մօրթէի, միսըդ կըծախէի»:
Թաքավորը կըսէ. «Աֆարըմ, տըղաս, հօրըդ գըլմանի»:

Էքսի օրը օրթանճա տըղան կէրթա: Ալի կըզըրցին
ասդիէն-անդիէն սօնղը կըսէ. «Իմ հարըս անխելք մարթ է.
ես օր անոր տեղն ըլլէի՝ քնպնպխանա կը բանալի.
քէգի կը մօրթէի, միսըդ քնպնպ կենեի կըծախէի»:
Թաքավորը կըսէ. «Աֆարըմ, տըղաս, հօրըդ գըլմանի»:

Սըրան պըզտի տըղին գուքա. կէրթա եսիր թա-
քավորին քովը, էրկար կըխօրաթեն: Տըղան կըսէ. «Աս
կըռիվներն օր կան՝ շատ անիրավ բաներ են, աշխար
կավիրեն: Հարըս վըրադ կըռիվ էկավ, բնխտը բէրեց,

քեզի հսիր բռնեց. անար բախտը քեզի աչողիր՝ դուն անոր կըբռնէիր: Էրնէկ հէջ կըռիվ չըլլիր աշխրթիս էրէսին»:

Թաքավորը կէնա կըսէ. «Յֆարմ, տըղաս, հօրդ գըլմանիս»:

Թաքավորը գիմանա տըղոցը ըսածները. անապ կըմնա հսիր Թաքավորին վըրա, օր ամէնքին ա աղ մէ խօսքը կըսէ: Կէրթա Թասա էնելու: Եսիր Թաքավորը կըսէ. «Քու իրեք տըղաքդ ա ամմէն մէգը իրեն հօրն է քաշէ. մեծ տըղադ դասպի տըղա է, օրթանճադ քանպըճու տըղա է, պըզտիկըդ հալալ քու տըղադ է: Թէ օր կըրնաս՝ Թաքունինին քննութեն էրէ, ըսածըս կըհաստատվի»:

Թաքավորը շատ կընէղանա, կէրթա Թաքունինին քօլը. հրամայէ կը օր արթարը խօստօլանի, թէ չէ՝ կըսէ գլօխըդ կըռռել կուտամ: Թաքունին չարասըզէն կըխօստօլանի, թէ Վուշի անքամ օր կըռիվ գնացէր էիր՝ մէ դասապըմ սիրէցի. մենձ տըղադ անորմէն էղավ: Եկրորթ անքամ օր Թանպտիր էիր գընացէ՝ քանպըճում սիրէցի. օրթանճա տըղադ ա անորմէն հղավ: Պըզտի տըղադ քէզմէն է»:

Թաքավորը հսիր Թաքավորին մենձ պատիվ կուտա. Թաքունինին ու երկու տըղոցը կը վըռընտէ, Թաքավորութենը պըզտիկին կուտա:

49(30) ՄԵՌԱՍ ՏԵՂՆ ԷԼ ՓՈՐՁԱՆՔԻ ՄԵՁ ԶԳԵՑ

Քէղին մէջ մէ չար մէնճավորըմ գըլլի, օր գէղացոց շատ նէղութեն կուտա էղէ՝ վօրին մալն է դաֆտ էրէ, վօրին տուն ու տեղը, վօրին կալն ու արտերը, անպես օր սաղ գէղը ադոր ձէռքէն ախ կը քաշն էղէ: Աս մար-

թը կը հիվընդնա. գուզէ անպէս բանմ էնէ, օր իրեն անցմանէն էտեվ ա գէղացիք իրեն ահուզարը քաշեն: Գէղացոց խաբար կէնէ, կանչէ կը, կըսէ. «Գիտեմ օր ես ձէզի շատ նեղութենեմ տըվէ, ինչ ալ օր էնեմ տըկէն չեմ կըրնա էլլէ. հիմի մահըս մօտէցեր է. գուզեմ բանըմ էնեմ օր հօքիս հանքըստանա: Իմ կըտակս աս է. եկօր մէկնիմ՝ ինձի տարեք գէղին բէրանը կախէցէք»: Գէղացիք վախէրէն չեմ չըմեն կը, հըմը մէնձավորը թըխնթ կէնէ, խօսք կառնէ:

Նփօր մէկնի կը, գէղացիք տանին գէղին բէրանը կախեն կը: Է՛, իհարկէ, անցնող-դառցողներ գըլլին. կաշեն օր մարթ է կախած. կէրթան ղատավօրին իմաց կուտան: Դատավորը գուքա, քննէ կը: Գէղացիք կըսեն, թէ ինքը կըտակ էրավ օր իրեն կախենք, օր իրեն մէզի էրած չարութէններուն տեղը դուս գա: Դատավորը չի հավատա, կըսէ. «Դուք գէղովի խօսքերըդ մէգ էք էրէ, աս մարթուն կախեր էք, հիմի ադպես սըտեր կը մօկօնէք օր ազատիք»: Գէղացոց վըրան մենձ ջանիմս կըդընէ:

Գէղացիք ըսին. «Սաղ վախտը անգիսթ տալէն չը բէրգէցավ, մեռած վախտն ա գըլլալնէրուս փորցանք բէրեց»:

50*(33)

ԻՄ ՄԻ ԱԶՔՍ ՇԱՆԻՐ

Նախանձ մարթուն մէզը կէրթա թաքավորին արգա կուտա, թէ՛ ես խեղճ եմ, ապրուստ չունիմ, մէօղօրմութենըմ էրէ օր ապրիմ: Թաքավորը իմացեր է օր նախանձ մարթ է, գուզէ փորցել: Կանչէ, կըսէ. «Բու խընթիրքըդ պիտի կատարեմ, հըմը անպէս օր, ինչ օր

քէզի համար ուզեա՝ անոր էրկու դաթը դըրկըցիդ պիտի տամ: Հիմի ուզէ, թիչ գուզես: Նախանձը մըտածէ կը. «Թե օր ես մէ պախչամ ուզեմ՝ դըրկիցըս էրկու պախչա պիտի ունէնա, գէղ ուզեմ՝ ան էրկու գէղ պիտի ունէնա — չիլլի»: Մըտօրի — մըտօրի կըսէ. «Թաքալորն ապրած կէնա. ես գուզեմ օր իմ մէ աչքըս հանես»:

— Ախըր դուն օղօրմութեն գուզէիր ապրուստի համար, — ըսավ թաքալորը, — հիմի ինչի՞ գուզես օր աչքըդ հանեմ: — «Հըպը լավ բան ուզեմ օր դըրկիցըս էրկու դաթ լաճն ըստանա. իմ մէ աչքըս հանե օր անոր էրկու աչքն ա հանես. ես մէ աչքով ա յօլա կէրթամ, անիկ էրկու աչքով քօռ գըլլի»:

Թաքալորը անոր մէ աչքը հանել կուտա, դըրկըցին ա գէղ, պախչա, ամմէն բան կուտա, կըսէ. «Առ գընա, ադ մէ աչքօղդ դըրկըցիդ բախտալորութենը տես ու տրաքէ»:

— — —

51*(32)

ԽՈՍՄԻԱՅԻՆ ՈՒ ԿԱԽԵՅՑԻՆ

Խօսպիացուն մէգը Կախէրթու մէ մարթէմ ախչիկ գուզէ իրեն տըղին համար: Կախէրթցին չիտէ թէ խօսպիացին ինչըդ տուն ու տեղ ունի, շէն տուն է, թէ՛ չէ: Գուզէ փօրցել: Մէ եռսունըմ արապի վըրա մէկ-մէկ ըռումպի գինի կը բառնա, դըրկէ կը խօսպիացուն, թէ «Ախչիկս ձեր տունն օր հարս դա՛ գինու սօրված է, գինի գուզէ: Աս գինին էվանիմ դարտըկէ, արապաները թէգօքըմ ետ դըրկէ, օր ախչիկըս դըրկեմ»: Խօսպիացին կախէրթցուն միտքը հասկընա կը. գիշերը ըռումպիները քլլի դարտըկէ, տեղը ձէթ կըլըլէ: Էքսի

օրը արապաճոց կըսէ. «Ախրը մենք աղքատ շէն տուն չենք. աս ղանամ գինին դարտկէլու կարասս ուրտից պիտի ունէնանք: Ետ տարեք, ըսէցէք, օր շնորակալ էմ»: Արապաճիները ետ գուքան:

Կախէրթցին ըռումպիները բանա կը օր ինչ տեսնի — գինին դարտըկած է, տեղը ձէթ լըցած: «Ն՛՛, կըսէ, աս իմ գաման էրածէս ավելի շէն տուն է էղէ»: Ախչիկը կուտա:

— — —

52(33) ԱԴԱՅՆԵՐՈՒԴ ՆԱԼԼԱԹ. ՄՈՆԱՈՒ-ՄՈՆԱՈՒ

Մէ գեղըմ սօլօրութեն կա էղէ, օր ախչիկը եփօր գուզէ մարթու էրթալ՝ պիտի թընդրին բօլօրը իրեք անգամ պըտըտի ու ըսէ. «Մըռնաու - մըռնաու - մըռնաու», ասօլ տընէցիքը կը հասկընան ախչըկան կամքը, մարթու կուտան:

Մէ ախչիկըմ կամընչէ աղ բանն էնել. «Լավ է, կըսէ, հէչ մարթու չէրթամ, քանըզ աղ խախկութենն էնեմ»: Տընեցիք ա հէչ ֆարդին չեն էրթա, ախչըկանը չեն նըշանէ: Ախչիկը ասպէս քանիմ տարի կըմընա, հօքուն քար կէնէ. եփօր իլլաճը կըկըռուի, գէլէ թընդըրին բօլօրը կըպըտըտի, կըսէ. «Ատըթնէրուդ նալթ, մըռնաու - մըռնաու - մըռնաու»:

— — —

53(34) ՀԱՄԱԼԻ ԿԵՐԱԿՈՒՐԸ

Ըստամպօլ մըշէցի համընները սապախտըններն օր գօրծի էրթըլու գըլին՝ իրենց իրիկութան ուտէլիքը

հազար կէսհն: Բըրինձը, ջուրը, եղը, աղը լըլին կը պըղընձէ պուտուկը, գորձէլին կը գոլխըրցընեն, պուտուկը վըրան կըդընեն, գուռը կողպեն կէրթան, ըսէլով. «Իրիկվան գուքանք— չօրպա ըլլիս՝ չօրպա կուտենք, շիւն ըլլիս՝ շիւն կուտենք, փըլաֆ ըլլիս՝ փըլաֆ կուտենք, խէծաղ ըլլիս՝ խէծաղ կուտենք»:

— — —

54(35)

✕

ՀԱՐԱԳԵՏ ԱՐԾԱԹԱԳՈՐԾԸ

Աճմին շահը գուզէ արծըթէ մենձ արցանըմ շինել տալ: Կանչէ կը իրեն ուստա զարկըրին, կըսէ. «Կըրնամ շինէ աս տեսակ արցանըմ»: — «Կըրնամ, կըսէ, հըմը արծաթ շատ կէրթա»: Շահը պատվիրէ կը թէ «Շինէ, արծաթ ինչքան պէտք ըլլի՝ էկէ խազնէցէն տար»: Խանգնձուն ա կըսէ թե «Զարկարը ինչքան արծաթ ուզէ նը՝ տո՛ւ»: Զարկարը պաշլալէ կը շինել: Գուքա լըտըռէրով արծաթ տանի կը. մէ ճօթէն կշինէ, մէ ճօթէն կը տանի: Մէ-էրկու տարի կանցնի, զարկարը արցանը շինէ, բերէ կը շահին: Շահը շատ կը հաւնի: Շահին կընիկը կըսէ. «Ախըր աս արցանը առար առանց չափի կշեռքի, թե օր ուստան գողութեն էրած ըլլի, թւրտից պիտի իմանաս»: Շահը կըսէ. «Զարկարը հալալ մարթ է, գողութեն չի էնէ»: — «Անկարելի բան է, կըսէ կընիկը, օր ասքան արծաթ առանց չափի կշեռքի մէգին ձեռքը տըրվի, ու գողութեն չէնէ: Կըշըռել տու, օր իմանաս, թէ տարածին չափ արծաթ կա՞ մէջը»: — «Ի՞նչպէս կարելի է ասպես ծանդռ ու մենձ բանը կըշըռել, ասպես մենձ բանի համար կըշեռք ա չըկա», — կըսէ շահը: — «Ասպես արցան շինողը հալպանթ անոր կըշըռելու ղանտան ա կըգիտէնա»:

81

Զօրկաճրին կընիկը պալատը կէրթա գութա եղէ՝
Շահին կընիկը ադ կընկանը հարց ու փորց կէնէ. «Ա-
ճապ իսի արցանը կարելի՞ է կըշըռել: Զօրկաճրին կընի-
կը մարթուն հարցընէ կը. «Շինած արցանըդ կըշըռել
կարելի՞ է թէ չէ»: Շատ օր անհանգիստ կէնէ՝ զօրկաճ-
րը անքամըմ կըսէ. «Ինչի՞ կարելի չէ. արցանը դալե-
ղին մէջը կը դընեն, ջուրը գիշեցընեն, նըշան կըգընեն,
թէ ջուրը դալեղին վօր տեղը հասաւ, էտեւ արցանը
կըհանեն, տեղը քարեր կը լընեն, անքան օր ջուրը նը-
շան դրած տեղը հասնի. քարերը կըկըշըռեն, արցանի
ծանրութենը գիմանան»:

Կընիկը աս բանը պատմէ կը շահին կընկանը, ան
ա՛ շահին: Շահը հրաման կուտա, արցանը կըշըռեն. գի-
մանան օր զօրկաճրը արծըթէն գողցեր է:

Շահը հրամայէ կը օր զօրկըրին տանին, քաղքէն
դուս մէ բանցըր դւամ հանեն, մէ-էրկու օրվան ու-
տելիք տան, եփօր պարպի՝ թօղ անօթի ծառաւ մէհնի-
շանեն կը:

Իրիկունը կընիկը գութա աս դւին տակը, գուլա,
թէ՛ աս լինչ ձուն բէրի գըլխուս. իմ էրէսէս դուն կօ-
րար: Զօրկաճրը վէրէն կըսէ. «Լացը փարա չի էնէ. ինչ
օր կըսեմ էրէ, օր ես աստէղէն աղատիմ: Գընա՛, մէ
մենձ մըռչըմուկըմ բըռնէ, գըլխուն գէլթաղի քըսէ,
պընչվընէրուն ա քացախ. աս դւին էրկընքին շատ բա-
րակ ապրէշումէ թեւըմ բե, կէնա ադչափ մէ սիճիմըմ,
մէմա դւին էրկու էրկընքով մծխկամ չըվանըմ բե: Թէ-
լին ծէրը մըռչըմուկին կապէ, մէգալ ծէրին սիճիմը կա-
պէ, սիճիմին մէգալ ծէրին չըվանին ծէրը կապէ. մըռ-
չըմուկը դւին վըրան դի: Քացախը մըռչըմուկին պին-
չը մըտնի՝ խըրտէցընէ կը, գէլթաղուն հոտը գըլխէն
կառնէ, կարծէ կը թէ վերն է. գութա դւին գըլթիւր:
Ապրէշումին ծէրը ձէռքըս կանցնի, ապրէշումով սիճիմը
վեր կըքաշեմ, սիճիմով չըվանը, չըվանը մախարին վը-

բան կըցըկեմ, ծէրը մէջքըն կըկապեմ, մէգալ ծէրն ա
դու մէջքըդ կըկապես, մախարով ես գիչնեմ, դու գէլ-
լես, էտե ես քեզի ա գիչեցընեմ»:

Կընիկը մարթուն ըսածները կէնէ, զարկար վար
գիչնի ու կէրթա: (Կըրնար առանց կընիկը վեր հանելու
մէննակ իչնիլ, հըմը կընկանը պատժելու համար ասպէս
կէնէ, մէմա գիտէ օր կընկանը գուքան կաղատեն): Էք-
սի օրը քաղքէն դուս էկողնէրը կաշին օր ղւլին վըրան
զարկարը չըկա, կընիկն է: Շահին խաբար կուտան: Վար
իչէցնիլ կուտա. հարցընէ գիմանա զարկըրին էրածը՝
շատ կըզարմանա: Հըրաման կուտա օր զարկըրին վընա-
ռեն, ուրտեղ ա ըլի՝ գըտնին բէրեն: Գօղտուկ-ալան
շատ կըփնտուեն — չեն կըրնա գտնի:

Շահին մարթոցմեն մէգը խորուրթ կուտա, կըսէ.
«Մկար զարկըրին գուզէք գըտնիլ՝ խօրամանկութեն պի-
տի էնէք: Սանճըղին ամմէն մէգ տընէն մէգ մէգ մարթ
կանչէցէք, մէգ-մէգ օչխար կըշըռէցէք տըվէք, հըրամա-
լէցէք օր չօրս ամիս էտեվ օչխըրները ետ բէրեն կէնա
ան կըշէռքովը, նա ծանդըրցած, նա թէթէվցած: Ում
տունն օր զարկարը պահ է մըտէ՝ ան տընէն էկած օչ-
խարըն ասպէս գըլի, մէգալունք լա ծանտըրցած գըլին,
լա թէթէվցած»:

Շահը ալ խօսքին հալինի կը, հրամայէ կը օր կատա-
րեն: Սանճըղին ամմէն տընէն մարթիք գուքան օչխըր-
ները տանին: Պօպկըվին կը, թէ աս ի՛նչ փօրցանքի էկանք,
ի՛նչըդ պահենք օր նա ծանդըրոնան, նա թէթէվնան:

Զարկարը մէ գեղըմ, մէ կընկանըմ տունը պահ մը-
տած գըլի: Ատ կընկանը տըղան ա կէրթա, օչխարը
կըբէրէ, շահին հըրամանը կըպատմէ տըրտմած: Զար-
կարը կըսե. «Դու գարա մի էնէ, թող ուրուշները հօքան:
Դու գընա, գալի ձաքըմ բըռնէ ու բե»: Կէրթա բէրէ
կը: Զարկարը կըսէ. «Աս գալին ձաքն ու աս օչխարը
մէ աչքըմ տեղ կապէցեք, իրար աչքի առաջ, իրարմէն

հետու, օչխըրին ա ուտէլիքը խըմէլիքը անպակաս էրէք։
Օչխարը ուզածին չափ կուտէ, հըմը կէրածը իրեն ֆալ-
տա չի էնէ, չոունքի գալին օր կաշէ՝ վախէն հալի կըն։
Եփօր վախտը գուքա՝ գէղացիք օչխըրները տանին
կը. կաշեն օր վօրը գիրացեր է, որը զապներ. մէննակ
աս տըղին պահածը առաջվան կըշէուքոփն է։ Հարցընեն
կը՝ «Խնչըղ պահէցիր»։ Պատմէ կը՝ — «Վէ՛լ խըրատ
տըվեց»։ — «Մեր տունը մէ դարիպըմ կա, ան խըրատ
տըվեց»։ Կէրթան զարկըրին բըռնէն բէրեն կը։ Շահը
կափսօսա ասպէս հընճարքով մարթուն սպանել. կալը
կը կապէ, օր ինչքան սաղ է՝ սպահով սպրի։

— = —

55(36)

Ո՛ր գորն է ԱՎԵԼԻ ՎԱՐՊԵՏ

Մէ կընիկըմ էրկու էրիկ պահէ կը էղէ՝ մէգը զօր-
վան գող, մէգալը գիշերվան գող։ Եփօր զօրվան գողը
սապախտընները կէրթա գողութան՝ գիշերվան գողը գոր-
ծէն ետ գուքա պառկելու։ Իրիկվըններն ա եփօր ասիկ
կէրթա գողութան՝ զօրվան գողը տուն գուքա։ Ասպէս
աս էրկու գողը տասվէրկու տարի ադ կընկանը հետ
կապրին՝ իրարմընէ բէխապար։ Մէ օրըմ աս կընիկը
բաղաջ էրած գըլլի։ Գիշերվան գողն օր տնէն դուս
պիտի գա՝ կընիկը բաղաջը կըկըռռե, կէսը կուտա ուտէ-
լու։ Զօրվան գողն օր տուն գուքա՝ առավոտը ադ բաղ-
ջին կէսն ա անոր կուտա, օր էրթա դալֆան դալֆալ-
թի էնէ։ Գըլլի օր էրկու գողն ա մէ դալֆամ էկած գըլ-
լին դալֆա խըմէլու, օր ադտից գիշերվան գողը տուն
պիտի էրթա, զօրվան գողը՝ գործի։ Իրար քով
նըստած գըլլին. հանեն կը բաղջըններն օր ուտեն։ Մէգը
մէգալին բաղջին կաշեն, ըսես թէ մէ բաղաջըմ է՝

կէս էրած: Մէզը հարցընէ կը. «Ախպար, քու տունըդ
 ուրտեղ է»: Կըսէ՝ Ֆիլան՝ սօխախը, Ֆիլան տունը: —
 «Յն, կըսէ, իմ տունըս ա անտեղ է: Հըլը իդի ձէռքիդ
 բաղաջը տո՛ւ: Կառնէ, իրեն բաղջին քօլը կըդընէ:
 Կաշէ օր բաղաջը սաղցալ: Հարցընէ կը. «Աս բաղա-
 ջը քէզի վնկ տըվէց»: — «Կընիկըս աըվէց», կըսէ — «Ին-
 ձի ա աս բաղաջը կընիկս է տըվել. աս ի՞նչ անձալիպ
 բան է»: Դէլլեն կէրթան տուն: Բանը բացվի կը: Հիմի
 աս էրկու գողը տալա կը բանան կընկանը համար. մէ-
 զը կըսե. «Իմս է», մէգալը կըսէ, «չէ, իմս է»: Շատ օր
 տալա կէնեն՝ սօնղը խօսքերն անտեղ կըկապեն, օր էր-
 կուսն ա էրթան գողութան, վէվ օր ալիլի ուստա գող
 ըլլի՝ կընիկը անոր ըլլի:

Յօրէկվախտ է էղէ. գէլլեն կէրթան: Զօրվան գողը
 իրեն մարիֆթը պիտի ցըցընէ: Պըտըտվին, կաշեն օր
 մարթուն մէզը օսկերչուն խանութը ջուխտըմ օսկի բւլ-
 զակ պաղար կէնե: Քիչըմ աւրամիշ գըլլին, օսկերիչը բւ-
 լանգակները կըկշըռէ, փաթթէ կուտա մարթուն: Մարթը
 փարան կուտա, բւլանգակները ջեպը կըդնէ, կէրթա տուն:
 Ճամփան զօրվան գողը բւլանգակները ջէպէն կըհանէ,
 տէզը խիարըմ կը դընէ: Մարթը տուն գուքա. «Քեզի
 բւլանգակ եմ առէ, աշեմ համնիս կը», կըսէ կընկանը,
 փաթթութանը բանա կը — մէջը խիար: Կընիկը հէրսօտի
 կը. «Ինձի մասխարա՞մ կէնես. կըսես բւլանգակ եմ բէրէ,
 խիար կըհանես»: — «Ջանըմ, կըսէ մարթը, ես բւլանգակ
 առա. հըմը աս ի՞նչ սըռուլլահ է՝ չեմ հասկընա: Կարէ-
 լի է թէ օսկերիչը գըլխուս օլին է խաղցէ, էրթամ
 աշեմ»: Կէրթա: Ճամփան զօրվան գողը ասոր ջէպէն
 խիարը կըհանէ, բւլանգակները կըդընէ տէզը: Մարթը
 գուքա օսկերչուն խանութը, թե «Աս ի՞նչ օլինպաղու-
 թեն էրիբ ինձի. ես քէզմէն օսկի բւլանգակներ առա,
 դուն ինձի խիար կուտաս»: — «Աղա, կըսէ օսկերիչը,
 ես աղպէս բան էնողը չեմ. աչքիդ առաջը բւլանգակները

կըշըռեցի, փաթըթեցի, ձեռքդ տըվի, խիարն ուրտից
էրա: — Հըպը աս ինչ է — կըսէ մարթը, ջէպէն փաթա-
թանը կըհանէ, կըբանա — բւլնգւկ: — «Աս ինչ սըռու-
լան է, կըսէ մարթը, տուն տարա, բացի՝ խիար էր. քո-
վդ բէրի բացի՝ բւլնգւկ»: Կէնա փաթթէ, ջեպը կըդը-
նէ, տուն կէրթա: Ճամփան կէնա գողը ջէպէն բւլնգւ-
կը հանէ, տեղը խիար կը դնէ: Տուն կէրթա, բանա կը —
կէնա խիար: Մարթը կարքին խէմնա կը: Կնիկը կըսէ.
«Խեղքդ թըռուցեր էս, աչ մարթ. աս էրկու անքամ է՝
կըսես բւլնգւկ եմ բէրէ, հանես կը — խիար»: Մարթը
ապուշ կըռռած կէնա կառնէ, կէրթա օսկերչուն խանու-
թը. ջէպէն կըհանէ — կէնա բւլնգւկ: Օսկերչին ա կըսէ.
«Խէլքիդ մէ բանըմ է դիպէ, գընա ժամ, մոմ վառէ»:
Զօրվան գողը գիշերվան գողին կըսէ. «Ըհան, տէսմի
իմ մարիֆթըն. հիմի քուկըդ աշենք»:

Մութն օր գըլնի, ձեռք ու ոտք կը քաշվի՝ գիշեր-
վան գողը զօրվան գողին կառնէ տանի կը թաքավորին
պալատը: Մըտնին կը դազնոցը: Գիշերվան գողը դազըմ
բըռնէ, մօրթէ կը: Մըտնին կը աշծիխանան, օճախը կը
վառէ, զօրվան գողին կըսէ. «Դուն իդի դազը էփէ, ես
նէս էրթամ»: Մըտնի կը թաքավորին քնած օտան: Կա-
շէ օր թաքավորը քըներ է. ծաղրածուն նըստեր է,
կընքվարտէլով ձութը ծամէ կը ու հէտէն թաքավորին
ոտքերը մաժէ կը: Գիշերվան գողը մազըմ տանի կը
ծաղրածուի բէրանը: Մազն օր ձըթին կըպչի կը՝ քաշէ՝
ձութը բէրնէն կըհանէ, պատէն կախէ կը. ծաղրածուն օր
խօրուհ գըռն գըլի՝ ուսուլով վէրցընէ՝ զսմպիլը կըդը-
նէ ու առէցեն կախը կը: Ինքը կը նըստի, թաքավորին
ոտքերը մաժէ կը: Կէճտան կէճ թաքավորը զարթի կը:
Աչքը խուփ՝ կըսէ. «Բանըմ պատմէ, անկամիշ ըլլիմ»:
Դողը իրենց սավան պատմէ կը. «Էրկու գող մէ կըն-
կանըմ տէր էին, կըսէ. տավա էրին, թէ կընիկը ուրին
կըհասնի, պալման դըրին թէ, էրկուսս ա մէդ-մէդ գո-

դուժեն էնենք, վորս օր ավելի վարպետ գող ըլլի՝ կը-
նիկն անոր ըլլի: Զօրվան գողն իսպէս-իսպէս բան
էրալ, գիշերվան գողն ա՝ իսպէս-իսպէս — մըտալ
թաքավօրին զազնոցը, զազը մօրթեց, ընկերոջը տըվեց
օր էփէ, ինքը մըտալ թաքավօրին քընած օտան, ծաղ-
րածուին բէրնէն ձութը հանեց, պատին կըպուց, իրեն
ա զանախլը դըրեց, կախեց, ինքը անոր տեղը նըստալ
թաքավօրին ոտքերը մաժելու: Հիմի, թաքավօրն ապ-
րած կէնա, կընիկը հրին կը հասնի: Թաքավօրը կըսէ.
«Գիշերվան գողին»: Գողը քիչմ ա ոտքերը կըմաժէ,
տէյօր թաքավօրին քունը կէնա վըրա կանցնի: Դուս
գուքա, կերթա աշճիխանան, ընկերոջը կըսէ. «Հիմի
դուն անկըջովդ խո իմացար, օր կընիկը իմս է»: Նըս-
տին զազը կուտեն, գէլեն կէրթան. գիշերվան գողը
կընկանը տէր գըլլի:

Էքսի օրը թաքավօրն օր կըզարթի՝ կաշէ — ծաղ-
րածուն չըկա, կաշէ օր լինչ տեսնի — ծաղրածուն զան-
պիլով առէցէն կախած է, ձութն ա մազով պատին կը-
պուցած: «Մօ, կըսէ, աս գիշերվանըս իմ ըսած գիշեր-
վան գողութենը իմ տունս է էղէ, գողը ինքը էկեր է
ինձմէն վըճիռ առնելու»:

— — —

56(37)

ԱՅՂ ԽՈՍՔԸ ՔՈ ԲԵՐԱՆԻՑ ԵԼԱՎ

Սրգալումու փաշային մէ լալ ձիւմ փէշքաշ կըբէ-
րեն: Փաշան ձիուն շատ կըհապնի, նոքաներուն թամ-
պան կէնէ, թէ, — լալ մուղաթ էղիք, կերը, թիմար պա-
կաս չէնէք. ում բէրնէն օր իմանամ թէ ձին սատկեր
է՝ գըլօխը կըռռէլ կուտամ:

Վախտըմ կանցնի: Մէ օրըմ փաշան կըսէ. «Ձին

դուա քաշէցէք, անարդար դարկէք, էրթամ գնդըմիշ ըլլիմ»։
Թանրսի պէս ադ օրը ձին սատկեր է. նոքանները անհ-
րուն ձէն չեն հանէ։

Փաշան մէմ-էրկուս ձին գուղէ, նոքանները
ծակէծակ կըմըտնին, փաշային աչքին չեն էրեկաւ։ Եփ-
օր փաշան շատ թըխած լէնէ՝ նոքանները գուքան ու-
տուրուծի պաշուն քօվը, թէ տուտուրուծի պաշի, դու
գիտես, իլլաճըմ էրէ»։

(Ուտուրուծի պաշի ըսածըդ փաշային դուլուղին
մարթոցմէն մէկն է. անոր գործը ան է օր, եփօր փա-
շան հէրսոտի, յա մէ դժվար բանըմ պատահի՝ մէջ մըտ-
նի, բանըմ ուտուրըցնէ, յօլա տանի)։

— Լավ, — կըսէ ուտուրուծի պաշին։ Գէլէ կէրթա փա-
շի քօվը։ Փաշան հէրսոտեր՝ կըրակ է կըռտէ։ Վըլաքէր
էք քւլի, կըսէ. աս լինչքան վախտ է՝ ձի՝ ձի կըբօռամ,
լըսող չըկա։ Ինչի՞ ձին չեն բէրէ»։

— Փաշան սաղ ըլլի, — կըսէ ուտուրուծի պաշին, —
ձին պառկեր է, վեր չի էլէ։

— Գանիմ դամչի թող զարնեն՝ վեր գէլէ։

— Զարնեն կը՝ վեր չի էլէ։

— Ծօ, թող անկըջվընէրէն, պոչէն բըռնեն քաշեն
վեր գէլէ։

— Փաշան սաղ ըլլի, անկըջվընէրէն, պոչէն բըռնեն
քաշեն կը՝ կէնա վեր չի էլէ։

— Ծօ, չըսէս թէ ձին սատկեր է։

Փաշան սաղ ըլլի, ադ խօսքը քու բերնեդ էլավ։

— — —

57*(38) ՍՏԱՆՈՍՆ ՈՒ ՇԱՐԱԳԵՏ ԸՆԿԵՐԸ

Էրկու ընկեր գըլին, մէգը շատ սըտլիկ, մէգալ՝
ուստա ուտուրուծի։ Մէ անքամըմ սուտ զըրցողը

պատմէ կը թէ. «Մէ ամօճիմ տէսա, օր էղնիկին անպես-
նըշան բըռնէց օր էտէվի ոտքին ու անկըջին զարկեց: Մէ օրմ ա, կըսէ, էրկընքէն շան ձէն առա՞: Լսողները
ադ մարթուն ձեռք կառնեն, կանպատվեն, թէ սուտ կը
զըրցիս, ըսածներդ անկարելի բան է, օր ըլլին:

Ուլտուրուճի ընկէրը վըրա կը հասնի. «Ադ մար-
թուն ինչի՞ կանպատվէք, կըսէ, ամօճին նըշան առնելու
վախտը էղնիկը էտէվի ոտքովը անկաջը քէրէ կը էղէ, օր-
ղուրղուշունը ոտքին ա դիպեր է, անկըջին ա՞:

— Հա՛, ադ էղավ, — կըսեն լսողները. ըպը օր կըսէ.
թը երկընքէն շան ձէն առա, ամդ ինչըդ գըլլի:

— Ի՞նչըդ պիտի ըլլի. հավքը շան լսկոտը փախու-
ցեր է, ան ա հավքին ճանկէրուն մէջը կը վընկվըն-
կա էղէ:

— Հա՛, ադ ա էղավ, — կըսեն լսողները:

— — —

58*(39)

ՍԱՏԱՆԻՆ ԶՈՒՐՆ Է ՏԱՆՈՒՄ
ՏԱՌԱՎ ԵՏ ԲԵՐՈՒՄ

Մարթուն մէգը շատ խօրամանկ գըլլի: Սատանին
հետը բաձս կըբըռնէ, թէ «Ես քեզի ջուրը կըտանիմ, ծա-
ռավ ետ կըբէրեմ»: Մարթիկ վըկա գըլլին:

Բաձսը բըռնեն կը, մարթը սատանին կըսէ. «Տը-
արի էրթանք»: Գէլլեն կէրթան, ձորը գիչնին, գուքան
ջըրին քանա՞րը: Մէմա մարթը կըսէ. «Վա՛յ մէ, բանըմ՝
մըտէհան ենք էրէ. հէտերըս վըկա չըբէրինք. հիմի օր
դուն ջուր խըմես ու ես ինքնա՞ր էնեմ՝ ինչնի՞ պիտի ըս-
պաթ էնէս: — «Հա՛, դօրթմե՛, կըսէ սատանան. հըպէ-
լինչ էնենք»: — «Ի՞նչ պիտի էնենք, պիտի էրթանք
մարթըմ բէրենք օր շահատ ըլլի»: Գէլլեն ետ գուքան:

Մարթը կըսէ. «Ես բանը տարեցի. սատանին ջըրին քանարը տարա, ծառավ ետ դարցուցի»:

Սատանան հասկընա կը օր խափվեր է, հըմը ալ ինչ ֆայտա:

— — —

59(40) ✓ ՀՈԳԻ ՇԱՀԵԼՈ՞Ւ ԵԿԱ, ՅԵ ՀՈԳԻ ԿՈՐՑՆԵԼՈՒ

Մարթուն մէգը միտքը կըդընէ աշխրբէ քաշվիլ, մէխքէ հէռու կենալ: Ունէցած - չաւեցածը ծախէ - ծըխէ կը, տանի վանքին կուտա, ինքն ա վանք կըմըտնի իրեն հօքին շահէլու:

Մէ անքամըմ վանքէն իրեք էշ կուտան աս մարթուն օր տանի քաղաքը ծախէ: Իշաններէն ամմէն մէկը մէ ղուսուրմ կունէնա: Կառնէ գուքա քաղաք: Մւշտամրիմ գուքա պազար էնելու: Մարթը կըսէ. «Գիտցած ըլլիս օր իսի էշը մէ ղուսուրմ ունի. մէ անկաջը խուլ է: Աս մէգալին ա պոչը քօսոտ է: Իսի էշն ա պճեղին մէջը լարա ունի»: Մւշտամրին չի առնէ, կէրթա: Դուքա ուրուշ մւշտամրի. անոր ա իշաններուն ղուսուրները ալան կէնէ: Ան ա չի համինի, կէրթա: Ի՞նչ գըլօխներդ ցաղէցընեմ, տէյօր իրիկուն ինչքան մւշտամրիներ գուքան՝ հէջ մէգը առնող չիլլի: Մարթը իշանները ետ կըբէրէ:

«Հը, չըկըրցամր ծախէ», — հարցընեն կը: Պատմէ կը, թէ գընօղներ էկան, հըմը եփօր իշաններուն ղուսուրներն իմացան՝ ետ էղան, հէջ մէկը չառավ:

— Ո՛ւրտից մւշտամրիններն իմացան իշաններուն ղուսուրները:

— Ո՛ւրտից պիտի իմանալին. ես կըսէլի, օր չըլլի թէ խափվին:

— Դու ի՞նչ գործդ էր, իրենք աչք ունէլին, թող լաւ աշէլին:

— Էլն՝ իսն՝ ես սախաթ ապրանքը սաղի տեղ
պիտի տալի: Ես վաճառք մըտա հօքի շահելուն, թէ հօքի
կորցընելու, — կըսէ ու վաճառքէն կը հեռանա:

— — —

60(41)

ՀԱՄ Է. ԹԵ ԶԶԱՍ

Սարթուն մէգին կընիկը մէռնի կը. դուզէ քենին
առնել: Հնար ում օր կըդիմէ՝ տէրտէր, վարթապետ,
եպիսկոպոս — ամմէնքն ա կըսեն, — Զի հասնի: Ճարը
կըռուծ՝ կէրթա կաթըղիկոսին քովը, աչը կառնէ: «Ի՞նչ
դուզես, վօրթի», — հարցընէ կը կաթըղիկոսը: — «Վհհա-
փառ տէր, — կըսէ մարթը, —

Արեքրկի դէմի էքին,
Շէկ ջորին,
Ապրէշըմէ խալին,
Հաղար ֆլորին —
Մեռնի կին՝ առնէ քենին.
Հասնի՞ կըս:

Կաթըղիկոսը կաշէ օր էփպեհի բան կըխօստընա՝
կըսէ. «Հասնի կը, վօրթի, հասնի կը. արի պահպանիչն
ըսեմա:

— — —

61(42)

ՔՐԻԻ ՏՂԱՅԻ ՄԿՐՏՈՒԹՅՈՒՆԸ

Քըրթին մէգը տըղամ բէրէ կը տէրտէրին, օր մը
կըրտէ, բուրթ ու եղ կը բէրէ տէրտէրին ընծա: Տէրտէ-

ըը կաշէ օր էփպէի բան է, «ձէռքէ չը փախցընեմ» կըսէ, կառնէ տըղան հարդին ջըրին մէջը կը կոխէ՝ մկըրտեւու: Հարդին վէրիդին ա Ալեյման անունով գեղըմ գըլլի: Տէրտէրը կըսէ.

Ջուրը գուքա Ալեյմանա.

Գըրտին տըղան է սատանա.

Բուրթն ու եղը ինձի մընա.

Թէգուզ հայ մընա, թէգուզ թուրքընա:

— — —

62(43)

ՆՈՒՐԲ ՃԱՇԱԿԵԼԻՔ ԵՎ ՀՈՏՈՏԵԼԻՔ

Մարթուն մէգը գուզե գինի առնել. հետը էրկու հօքի կառնե՝ համէ լավ հասկըցող, օր գինին փօրցեն: Գուքան կը գինի ծախողին տունը: Հօղին մէջը թաղած մենձ կարասիմ բէրանը տէրը կըբանա, ֆինճանը գինի կըլըլէ, կուտա էկողներէն մէգին: Պուտըմ բէրանը կառնէ, համին կաշէ, կըսէ. «Լավ գինի է, հըմը կըսես թը քիչըմ էրկըթի համ կուտա»: Ֆինճանը մէգալ ընկերը կառնէ, գինուն համին կաշէ ու կըսէ. «Ղորթ է. ինձ ա անպէս կէրեկա, թէ գինէցէն քիչըմ կաշու համ գուքա»: Գինուն տէրը նէղէնա կը. «Ջանըմ, ի՞նչ կըսէք, թամազ գինի է. էրկըթի համն ու կաշու համն ուրտից պիտի ըլլի»:

Գինին օր կըդարտըկեն՝ կարասին տակը պըզտի բալինքըմ կը գըտնին, ճոթը պըզտի դալիշի կըտորըմ՝ կապած: Գինուն տիրոջը միտքը գուքա, օր գինին շինելու օրը ադ բալինքը կորեւ էր, չէին կըրցէ գըտնի: Հիմի կարասին տըկէն էլավ: Ան էրկու մարթոց ըսածը՝ ղորթ էլավ:

Մէ ուրուշ մարթըմ ա հոտէ լավ կը հասկընա էղէ:
Մէ անքամըմ մէ չըպուխըմ լըլեն կը, կուտան թէ Վա-
շէ, ճանչէս կը թէ ինչ թւթւն է: Մարթը չըպուխը
քիչըմ կը քաշէ՝ կըսէ. «Սարթ Տրապիզոն է»: Բիչմ ա կը
քաշէ, կըսէ. «Աս ա Սամսոն է»: Բիչմ ա կը քաշէ —
«Հիմի ա Գեոպանկ է»: Բիչմ ա կը քաշէ կըսէ. «Աս ա
Աճմի սարթ թւթւն է»:

— — —

63(44)

ԿԻՍԱԲԵՐԱՆ ԿԱՆՁՈՒՄ Է

Մարթուն մէգը մենձ տալաթ կունէնա: Խըզմաթ-
քարին կըսէ. «Դընա, ֆիլան - ֆիլան աղաներուն շատ
բարե տար, խընթրէ օր էքվան իրիկվան մեր տունը
հրամմեն գան: Մարթոս աղալին ա կիսաբէրան կանչէ»:

Խըզմաթ քարը գուքա Մարթոս աղալին տունը, մա-
տօլը բէրնին կէսը խըփէ կը, մէգալ կէսով կըսէ. «Աղաս
խընթրեց օր էքվան իրիկվան մեր տունը գաս»:

— Լավ, կըսէ, հըմը ինչի՞ հա մատըդ բէրնիդ դըրէ:

— Աղաս ըսաց, թէ Մարթոս աղալին կիսաբէրան
կանչէ:

64*(1) ԱՂԵՔՍԱՆԴՐ ՄԱԿԵԴՈՆԱՑԻՆ ԳՆՈՒՄ Ե
ՃԳՆԱՎՈՐԻՆ ՏԵՍՈՒԹՅԱՆ

Աղէքսանդր Մակեդոնացուն պատմեն կը, թէ շատ սուրփի ճըքնավորում կա, մաղարին մէջը կապրի: Քանիմ մարթով գէլլէ կէրթա ադ ճըքնավորին տէսութան: Եփօր մաղարին կըմօտենան՝ տէսնի կը օր ճըքնավորը զիպիլը ավլընր՝ մաղարէցէն դուս է հանէ. ինքը չըպլախ կախներ է, մէ ոտքը մաղարին մէջը, մէգալը՝ դուսը. փեշկիրում ցըկեր է ումուզին, մէ ձեռքը բէրնին է դըրէ, մէգալը՝ ամոթին: Թաքավորը կաշէ, կաշէ ու կըսէ իրեն մարթոց. «Տէ, էրթանք, ես ամմէն բան հասկըցա»: — «Ախըր լինչ հասկըցար, կըսեն մարթիքը, հէչ բանում չը հարցուցիր, բէրնէն խօսքում չիմացար»: Թաքավորը կըսէ, — ան օր ճըքնավորը զիպիլը ավլընր մաղարէցէն հաներ էր՝ գուզէր ըսել, թէ առ աշխըրքիս մալը զիպիլ է, կանցնի կէրթա: Ան օր մէ ոտքը մաղարին նստն էր դըրէ, մէգալը դուսը՝ ըսել գուզէր, թէ մենք անցվորական ենք, ասոր աստեղ ենք, էքվան աշխըրքէն կը հեռանանք: Ան օր ումուզին մէ փեշկիրում

էր ցրկել՝ ըսել գուզէր, թէ աս աշխրբէն մէ պատանքըմ հէտերըս կըտանինք: Ան օր մէ ձեռքը բէրնին էր դըրէ, մէգալը ամոթին՝ ըսել գուզէր, թե աս էրկու բանէն մուղաթ կէցիր, բէրնէդ ու շընփէշութէնէ:

— — —

65*(2)

ԼԱՆԳՅԱՄՈՒՐԻ ՆՎԻՐԱՍ ԵՈՒՐՋԱՌԱՅՈՒՆ

Մէ չիք-տէրտէրըմ (թուրքըցած տէրտէր) փաշային մատնէ կը, թէ հայերը խավարումին գիշերը, եփօր մոմերը քլլի մարեն կը, շընութեն կէնեն: Փաշան մարթ կը դըրկէ, օր քընընէ. ան ա սուտ ըսպաթ կէնե, թէ տէրտէրին ըսածը զորթ է: Փաշան մենձ ջանիմն կըդընէ Աստվածամօր ժամին վըրան — քանիմ լիտու արծաթ: Է՛, ռւրտից պիտի տալին աղքատ արծաթը: Խօրութ կէնեն, օր ժամի հընացած զառ շուրջընները վառեն, քլլչն էնեն, արծաթը հանեն, տան: Կանչեն կը թարգմենը: Իրեք թարգմ. Պաղտենց Օհանը, Ղանտիլը, Դանէլ ուստան, քու պապիդ ընկերները¹), պաշլային կը մէ հին շուրջառիմ աստառը քակէլ: Եփօր կը քակեն՝ մէջէն թուխտըմ դէլլէ, վըրան գըրած գըլլի, թէ աս շուրջառացուն Լանկթամար թաքավորը պաշխեր է Աստվածամօր եկեղեցուն: Ձին կապած է էղէ ժամին մէջը. եփօր ուղէցեր են դուս քաշել՝ դուս չէ էկէ: Թաքավորին խօրութ են տըվէ, օր մէ բանըմ պաշխե ժամին. ան ա աս շուրջառացուն կը պաշխէ: Աս բանը պատահեր է, իմ ծընընդէսմէ տասը-տասընհինգ տարի առաջ: Ինձի աղ Աստվածամօր եկեղեցին են մըկըրտե:

¹ Հայրս ինձ էր պատմում. ուրեմն «քու պապիդ ընկերները» նրա հօր ընկերներն են եղել:

Սուլթան Մահմուտը մէ օրըմ զայնդով կէրթա պըտըտովելու: Եփօր ծովին քանըրեն շատ կը հէտընան՝ անպէս մի ֆըռթօնամ կը պըրծընի, օր ասված հեռու պահէ. տալդաները քիչ կըմընա զայնդը լըցվին, ծովին տակն իչէցընեն. քամին քիչ կըմընա թէ զայնդը դառցընէ: Մէ խոսքով՝ սուլթանին կյանքը մազէն կախ է էղէ: Սուլթանը զայնխճուն խըրատ կուտա — իսպես էրէ, իսի թարաֆը դառցու, թիդ իսպէս բանէցու: Ղայնխճին իրեն բանին հետն է, սուլթանին հէչ անկաջ չի էնէ: Սուլթանը կէնա գօռ կենն — իսպես էրէ, ինպէս էրէ: Ղայնխճուն համփէրութենը կըռոի կը, սուլթանին կըսէ. «է, բանըմ ըսեմ, ձէնըդ կըռոէ, թե չէ հիմի քէզի ջուրը կըցըկեմ»: Սուլթանը, չարան ի՞նչ, ձէնը կըկըռոէ: Ղայնխճին շատ չապալամիշ գըլլի, ինչ օր հնար ունի կը թափէ, սօնդը սուլթանին սաղ սալամաթ ծովին քանաըը կը հանն:

Էքսի օրը սուլթանը զայնխճուն կանչել կուտա, թէ՛ դուն էրէկ ի՞նչըդ համարձակեցար վըրաս անպէս ճըվալ, էլմիշ էնել, դու կախվելու ես:

— Ձեր կամքն է, — կըսէ զայնխճին, — հըմը էրէկ ան անամաթին իրեք թաքավորի ղուլլուդ էնէլը դըժվար էր. հէրսըս էլավ՝ ըսի: — «Ի՞նչ իրեք թաքավոր է օր կըսես»: — «Հըպը ի՞նչ, թաքավորն ապրած կենա, թաքավորին մէգը քամին էր, օր կատդեր էր, գուզէր զայնդը շըրչել. մէգալ թաքավորը ծոփն էր, օր գուզէր զայնդը կու տալ: Աս էրկու թաքավորին խոսք չէի կըրնա հասկըցընէ՝ դուն ա վըրան ալիլցար: Ես վճը մէգիդ խըզմաթ պիտի էնէի: Թէ օր էրեկ ես ըսածնեբուդ պէս էնէի՝ հիմի ոչ դուն, ոչ ես սաղ չէինք ըլլի»:

Սուլթանը կաշէ, օր զայնխճին դորթ կըսէ, լավ պաշխըշ կուտա, բաց կըթողնն:

Սուլթան Մուրատը Պաղտըտու վերա կրելիլ պիտի էրթա, հըմը գուզէ անպէս էրթալ, օր հալղը չիմանա: Մէ հընարըմ կը մըտածի: Լաւլիին կըսէ. «Կըրնամ ինձի լըման մէ մարթըմ գըտնի, օր անունն ա Մուրատ ըլլի»: Լաւան կէրթա շատ կըպըտըտի, մէ անկըմ տէսնի կը օր սուլթանին շատ լըման է: Յամանին կարկըտելը մը հանա կէնէ, նըստի հետը զըրցի կը. գիմանա, օր անունը Մուրատ է, ինքն ա խելքը գըլխուն մարթ է: Կըսէ. «Իրիկվան գուքամ յամանիս տանելու»: Կէրթա, սուլթանին իմաց կուտա թէ «ուզած մարթըդ գըտա»: — «Տը բն պալատը», կըսէ սուլթանը: Իրիկվանը խէլըմ վախտ կանցնի, անկըմին բաքլալէ կը օր մշտնորին գա, յամանին տանի: Կէնտանկեմ լաւան գուքա: Ակսըմին կըսէ. «Ուր ասքան ուշացար, բաքլալէն ճարըս կըռալ, տուն ա հէռու է»: Բանըմ մըհանա կըբէրէ, կըսէ. «Իմ ա ճամփաս քու տանըդ թարաֆըն է, մէգտէդ էրթանք»: Դէլին կէրթան: Ճամփուն վըրան լաւան կըսէ. «Իստեղ մըտնինք, մէգ-մէգ դալֆա խըմենք»: Մըտնին կը, դալֆա կը խըմեն, դալֆին վըրան ըրախի, մէմ-էրկուս կը խըմեն: Դուս գէլին: Մէ ուրոշ մըհանամ կը բըռնէ տանի կը, կէնա կը խըմցընէ, անպէս օր մարթը թալիէ-թալաթէ գըլնի: Ասպէս բէխապար դալեղը կը դընէ, բէրէ կը պալատը: Մէ լալ օտամ կը տանին. հալլընիը կը հանեն, կը պահեն, փառավոր պառլէցընեն կը, քօլն ա թաքավորին հալալ կը դընեն:

Դիշերը աս մարթը աչքը կը բանա, չորս դին կաշէ — չի հասկընա, էրծի մէջ է թէ զարթուն: Մէմա կաշէ, շուրըմ գուգի: Մէգէն ի մէգ մէգալ օտէցէն ծառան մըտնի խըղմաթ կէնէ՝ ինչըդ օր թաքավորին լա-

յեղ է, կէրթա: Սապախտան վեր գէլլէ. անձալիպ կըմը-
նա. — ծառաները գուքան խըզմըթի, հալըֆլները կը հաք-
ցընեն, լանն գուքա. «Ձեր մէծութենը ինչ հըրամանք
ունի»: Մարթը մըտքովը կըսէ. «Աստեղ մէ բանըմ կա,
ինձի թաքավորի տեղ կը դընեն, ես ա ադպէս կըվար-
վիմ. աշենք ասոր վերջը ինչ պիտի ըլլի»:

Սուլթանը թնայտիւր կըմըտնի, գէլլէ կէրթա Պաղ-
տատ, լանի թէ փաշա է:

Ակսըճին խելօք մարթ, Լանն ա քօլը. գործը ան-
պէս կըկառավարէ օր հէչ մարթ ուխուպին չի էրթա,
թէ ադ մարթը սուլթանը չէ. — պատիվ, դատարան էր-
թալ գալ, կըռվէն էկած խաբարները լըսել, հըրաման-
ներ տալ — ամմէն բան իրեն կարքին: Տաճկընէրուն
սօվօրութենն է, օր ամմէն պալըմի սուլթանին նոր
կընիկ կը բէրեն. աս ա իրեն կարքովը գըլլի:

Ժամանակ կանցնի, սուլթան Մուրատը Պաղտատը
կառնէ, ետ գուքա: Լանն իմաց կուտա, թէ Շես էկա,
հիմի լինչըղ էնենք օր ադ մարթուն ետ ճամփենք:
«Ինչիս օր բէրի՜ անպէս ա կտանիմ», կըսէ Լանն: Մէ
օրըմ էտեվ սուտ սուլթանին կըսէ. «Էրթանք թնայտիւր
պըտըտէլուն»: (Ձունքի թուրքէրուն մենձերուն սօվօ-
րութենն է էղէ թնայտիւր պըտըտիլը, աս սուլթանն ա
քանիմ հեղ պըտըտած է էղէ): Դէլլէն, դավըէշի ղըլըղ
կը մըտնին, կէրթան: Լանն աս օրը անկըճուն հալվը-
ները իրեն մարթոց ձեռքը կուտա, կըսէ օր էտէվնէրեն
գան: Մըտնին կը մէ մկիտանըմ անկըճուն անքան
խըմցընէ կը օր մըթլաղը կը գըտնի: Մարթոցը կըսէ,
օր հալվըները փոխեն, շալկեն տանին իրեն խանթին
դուռը վար դընեն: Ինքը գէլլէ կէրթա, սուլթանին տա-
նի կը պալատը:

Մութումութ անկըճին կը զարթի, կալիղնա, կաշէ
օր չարսուն, իրեն խանթին առաջը պառկած է. վըրան
կաշէ — իրեն հին հալվըները: Ապուշ կը մընա:

կէրթա տուն: Կընիկը հարցընէ կը. «Ա՛յ մարթ, աս էրկու տարի է ի՞նչ էղար, մեր մընացիր»։ — «Դւարպնթ էի գընացէ, կըսէ, փօրցութին պատահէցա՛վ, ասքան ուշացա»։ Կէնա կէրթա իրեն խանութը իրեն գօրծին: Թըքանտաշները հարցուփորց կէնին, անկըճին բանըմ մօկօնէ պատմէ կը, հէչ մարթու չի պալան էնէ գըլխուն էկածը (պատմէր ա նը՝ վէ՛վ կալտար):

Սուլթանը լո՛ւլո՛ւին կըսէ. «Ախըր ադ մարթուն բանըմ չըտըվինք. կանչել տուր»։ Մարթ կըղըրկեն, բէրեն կը պալատը: Սուլթանին թաննլլո՛ւ կէնէ: Կոյնի կը: Սուլթանը կըսէ. «Նըստէ»։ Խօնարութին կէնէ, չի նըստի. շատ կըստիպէ, նըստէցընէ կը: Սուլթանը ասոր գըլխէն անցածներէն, տէսածներէն, իմացածներէն — պատմել կուտա: Անկըճին ամմէն բան կըպատմէ, հըմը վերջինը չի ըսէ: Սուլթանը շատ թըխնթ կէնէ. «Ուրուշ ալիկի մենձ բոն գըլխիդ չէ՞ անցէ»։ — «Ձէ», կըսէ: — «Ճձմարիտը խօստօվանէ, կըսէ սուլթանը, մի՛ վախէնա, քէզի ընծա կուտամ. ինչ օր գըլխիդ էկեր է՛ ըսէ»։ — «Ի՞նչ պիտի ըլլի, կըսէ անկըճին, ես էրկու տարի ադ թախտըտ նըստեր՝ թաքավորութին եմ էրե, հըմը ինչըդ թաքավոր էղա, ի՞նչըդ գընացի կէնա անկըճի էղա՛ հեչ չիտեմ»։

— Է, — կըսէ սուլթանը, — ադ ա ես գիտեմ:

— — —

68(5)

ՓԱՏԱՆ ԳՈՂԸ ԳՏՆՈՒՄ Է

Թուճարին մեկը Շամ ապրանք տանի կը ժախէլու: Մէ խանըմ գիշնի, օտամ բըռնէ կը, պաշլալէ կը տուտուր էնիկ: Ապրանքը ժախէ կը, կամաց-կամաց փաբանները ժողվէ, բէրէ օտան՝ տօլապը կը դընէ, օտին գուռը կողպէ՝ կէնա կէրթա գօրծի: Մէ անքամըմ օտան

գութն, կէրթա տօյապը փարա դընելու թէ, առնէլու
— կաշէ օր փարին տօյրակը զայլ է եղէ: Կէրթա,
օտապաշուն լախան կըբըռնէ. «փարաս գողցեր են, կըսէ,
գողըս դուն ես»: Օտապաշին էրթում - կըրակ կէնէ, թէ
ես խաբար չեմ: Ուրուշ մարթիք ա գութան կըվըկային,
թե աս օտապաշին ասքան տարի փորցըված մարթ է,
ադպէս բան չի էնէ. հըմը թուճարը խօսքի չի գա. կը-
սէ. «Դուռը կօռնած չէ. կողպանքը սախտած չէ, պատը
ծակած չէ, էրթիքը փորած չէ. ամպաճճառ օտապաշին
էրկու բալլինք է ունէցէ, դուռը բացեր, փարան առեր
է»: Օտապաշին օր շատ դէմ կառնէ, թէ ես խաբար
չեմ՝ թուճարը կէրթա փաշին գանգըտի կը: Փաշան
հարց ու փորց կէնէ. գիմանա օր օտին հէչ մէ տեղը
սախտած չէ, օտապաշին ա մեխքը վըրան չի առնէ՝
իրեն մարթոցը կըսէ. «էրթանք աշենք, ինչուն ինչն է»:

Գութն: Օտին դուռը, կողպանքը, սէօվաները, պա-
տերը լայ կը տընտըղէ. մըտնի կը նես, աստեղ ա ամ-
մէն բան տընտըղէ, բանըմ չի գըտնի: Օտապաշուն կը-
սէ. «էրթեց ճամփան ցըցոր»: (Օտան փանճարն չէ
ունէցէ, վէրէն էրթիք է ունէցէ, վըրան խաչք - էրկաթ):
Դէլէ էրթիք, գութն աս օտին էրթիքը. չորս թանա-
ֆը, խաչքը տընտըղէ կը. խաչքին վըրան մէ քանիմ
թուլ գըտնի կը: Վար գիչնի, թուճարին կըսէ. «Իրեք
օր էտեվ էկէ, փարատ կըստանա»: Կէրթա իրեն ղօնա-
ղը: Մարթ կը ղըրկէ մէյմուճոց ուստապաշուն, թէ Շըղոր
մէյմուճոց կառնես, գութն քօվըս: Գութն: Փաշան
կըսէ. «Ձէղնէն մէգն ու մէգը ֆիլան խանին օտէցէն
ասքան փարա է գողցէ, մէյմուճը էրթըցէն իջուցեր,
փարան հաներ է. մէյմուճին թուլը խաչքին կըպեր էր:
Գընացէք, ասօր էվէթ գողը ձեր մէջը գըտէք, փարա-
ները բէրէք, օր ձէղի ներեմ, թէ չէ՝ ամմէնքիդ ա հա-
փըսը կըդընեմ, գողը ես կը գըտնիմ, կը կախեմ, բւթ-
տընիդ ա վընաս կուտամ»: Մէյմուճիները կէրթան.

չէ՞ որ անհոգի են, իրենց միջի դեռ ու լավ մարթը
կրճանչեն: Քիչըմ կը քընընեն, գողը կը գըտնին, փա-
րան կառնէն, բէրեն փաշին կուտան: Փաշան կըսէ. «Աս
առաջին անքամը ձէզի ներեմ կը. ուրուշ անքամ չէ-
նէք»: Թուջարին փարան թնայլմ կէնէ:

— — —

69*(6)

ՓԻՆԹԻ ՄԱՆՄՈՒԴԸ ՍԱԴՐԱՋԱՄ Է ԴԱՐՁԵԼ

Ըստամպոլու սնտրանգամը կըմէնի: Աղտեղ սօլօ-
րութենը անպէս է էղէ, օր ինչպէս մէռած սուլթանին տե-
ղը նորը կը նըստէցընեն, էտեմ մէռած սուլթանին թա-
ղեն կը՝ աղպէս ա նոր սնտրանգամ կընըշանակեն էղէ,
որ տանի մեռած սնտրանգամին թաղէ: Աս անքամ
սնտրանգամ կը նըշանակեն փինթի Մահմուտին:

Եփօր մէռածին տանին կը գերեզման, աս նոր սն-
տրանգամը աղօթք կէնէ մէռածին վըրան, ինչըղ օր
կարքն է, էտեմ կըսէ. «Է, մէռած սնտրանգամ ախպար-
մէզնէն գընացիր ան աշխարքը: Անտեղ լուսահօքի սուլ-
թանները, սնտրանգամները քէզի հարցուփորց կէնեն,
թէ ինչպէս է աստեղ մեր աշխարքին հալը: Դուն ըսէ՝
փինթի Մահմուտը սնտրանգամ է դառցէ: Անոնք ամմէն
բան կը հասկընան»:

— — —

70*(7)

ԹԱՆԿԱՐԺԵ ԳԵՐԱՆՆԵՐ

Իրեք արխատաշ գամին կը նըստին, օր իրենց էր-
կիրն էրթան: Ճամփուն ֆըլթօնա գէլի, գամին ջարթէ

կը, մարթիքը կը խեխտին: Աս իրեք արխատաշը փա-
տերու փաթըթվէլով ջըրին էրեսը կը մընան. քամին
տախտըկները կը քըշէ, ասոնց մէ ատամ կը հառնէ: Փառք
կուտան ասծու, օր սաղ-սանձաթ ազատվան: Գէլ-
շեն ատան պըտըտվին կը. կաշեն օր մարթ չըկա մէջը:
Մէ թափաճօզըմ տէսնին կը, օր օշխըրին սւրին առաջ
խառներ՝ տանի կը արծէլու: Ուրախանան կը, օր ինսը-
նի էրես տէսան, մըտածեն կը. «Հըլպըթ մէզի սիթո
կէնէ, ուտէլու բան կուտա՞: Կէրթան քօլը — իրարու
լիզու չեն հասկընա: Ասոնք թափաճօզին էտէվեն կէր-
թան, ան ա բան չի ըսէ: Իրիկուն օր գըլլի՝ թափաճօ-
զը սւրին ետ կըբէրէ. մարթիքն ա կէնա էտէվեն կէր-
թան: Գուքան մաղարիմ առաջ: Թափաճօզը մաղարին
առջէվէն մէ ջաղչի քարիմ ղըտըր ղալամ ետ կէնէ,
օշխըրները նես կառնէ. մարթիքն ա մըտնին կը, ինքն
ա կըմըտնի ու նէսէն կենա անպես ղալամ դէմ կուտա
մաղարին դըռանը: Կէրթա օճաղը կըվառէ: Մարթիքը
խընդընէրուն գըլլին, թէ ահան կիրակուր պիտի էփէ,
կարէլի է օշխար պիտի մօրթէ, օր մէզի հաց տա: Եփ-
օր օճաղը լավ կը վառի՝ թափաճօզը գուքա աս իրեք
մարթոց քօլը, մեգին կը բըռնէ, մօրթե կը, սաղ-սաղ
շըշին կանցընէ, պաշլալէ կը քապապ էնել: Մնացած
էրկուսը զարզընդին կը, հըմը ձէռքէրէն լինչ գուքա:
Եփօր քապապը գըլլի՝ թափաճօզը նստի մէննակ սաղ-
լամ մարթը կուտէ, պառկի կը քընելու: Էքսի առավո-
տը վեր գէլլէ, կէնա օճաղը կըվառէ — դու հիմի էկէ աս
էրկուսին հալը հարցու, թէ լինչը կըվախէնան, ըճըպ
վօրինս է սըրան: Գուքա մէգին կառնէ, մօրթէ, կէնա
քապապ կէնէ. կուտէ, պառկի կը քընէլու:

Մընա կը մէգը: Ասիկ ինքնիրեն դւշմախշ գըլլի.
«Ծօ, հալըս մալմ է. ինձ ա պիտի մօրթէ ուտէ. արի
ես ա իմ ձեռքես էկածն էնեմ, գլօխքար, չազատվիմ ա
նը՝ հէջօրչէ հալիֆա իսի թափաճօզէն կառնեմ: Գէլլէ

շիշը օճաղը կըդռնէ, լաւըմ կարմըրցընէ կը. բէրէ տաք-
 տաք թանփանգօզին աչքը կըկոխէ: Թանփանգօզը ձէռքը շը-
 շին կը նէտե, վեր կը թըռչի — հըմը ալ լինչ օքուտ.
 զաթը մէ աչքըմ ունիր — ան ա քօռացեր է: Գէլլէ գընի
 տա մարթուն էտըթին, օր դեօվա ածմըծէլով բըռնե. —
 հըմը լինչ կըրնա բըռնէ. — մաղարան՝ մենձ: Քուը վօր
 թանրաֆն օր կէրթա՝ մարթը ուսուլով սախըմմիշ գըլլի,
 ուրուշ թարաֆ կէրթա, օջխըրնէրուն մէջը պահ կըմըտ-
 նի: Թանփանգօզը շատ օր կըչարչըրվի ու չի կըրնա բըռ-
 նէ՝ կէրթա, մաղարին դուռը բանա կը, ինքը դըռանը
 առաջը ատոււմ կէնէ, կախի կը, օջխըրնէրն օր գուքան
 դուս էլլիլու՝ ձեռքը վըրաները կըքըսէ, կաշէ օր օջխար
 է՝ բաց կըթողնէ: Մարթը կաշէ օր թանփանգօզը գուզէ
 օջխըրնէրը բւթոււն դուս հանէ, էտեվ, մաղարին մեջը
 ինքն օր մէննալ մընա՝ կէնա փընտոէ: չըգըտալ նէ՝
 մաղարին քարը վըրա դընէ, իրեն անօթի ծառաւ մէռ-
 ցընէ: Մաղարին քարը ինքը մէննալ գըլորիլ չի կըրնա.
 կէնա պիտի ընկնի թանփանգօզին ճանգը: Ի՞նչ էնէ, լինչ չէ-
 նէ: Չորս բոլորը կաշէ. տէսնի կը օր պատէն օջխըրի շատ
 մօրթի է կախած: Կէրթա կառնէ, վըրան գըլօխը, ձէռ-
 վընէրն ու օտվընէրը մօրթիով կը փաթըթէ, չորս օտ-
 վի գըլլի, գուքա թանփանգօզին պաճխին տըկէն դուս էլ-
 լիլու: Թանփանգօզը ասոր ա տընտըղէ կը — օջխըրի մօր-
 թի — թողնէ կը դուս:

Մարթը մօրէն նոր էղածի պէս գըլլի, փառք կու-
 տա ասծուն: Կէրթա ատան պըտըտի կը, քօքէրով, պը-
 տուղներով կըշտանա կը: էտեվ մըտածէ կը, թէ լինչըղ
 տա ատալէն դուս գա, աղատի: Քանիմ օր չարչըրվի
 կը, չորս - հինգ ծառ կը կըռոէ, իրար կը կապէ. քանիմ
 օրվան ուտէլիք կը ժողվէ, փատերը ջուրը կը քաշէ
 նըստի կը վըրան, օր ուր կէրթա թող էրթա, հանպանթ
 մէ տէղըմ կը հասցնէ: Քամին փատերը քըշէ կը, քա-
 նիմ օրեն մէ շէնլիք տեղըմ կըհանէ:

Մարթը փատերը ջրէն դուս կը քաշէ. հիմի մըտ-
մըտունքն ան է, թէ ինչը էնէ, օր աստէղէն իրեն էրկիրն
էրթա. փարա չունի, ուտելիք չունի, ճամփա չիտէ: Մէ
յահուտի թուճարմ աս վախտը մօտենա, փատէրուն
կաշէ, հարցընէ կը. «Ծախե՞ս կը»: — «Ծախեմ կը», կըսէ
մարթը. մըտքովը խընդըլուն գըլլի, թէ հինգ տասը
դուռուճէնքը կանցնի: Յահուտին կըսէ. «Ի՞նչ գուզես»: —
«Դու ի՞նչ կուտաս»: — «Բըսան հազար դուռուճ կուտամ»,
կըսէ յահուտին: — «Ի՞նչ, կըսե՞մ մարթը, վըրմա կըխըն-
դաս»: Յահուտին գիտէ, թը քիչ տըվեց, անտի ադպէս
կըսէ. տասը հազար դուռուճ ա կալէլցընէ. — «Գընա
բանդ, կըսէ մարթը. ես հաննաքվի վախտ չունիմ»: Յահուտին
կէնա կալէլացընէ. — «Բառուս հազար կու-
տամ — իցցուն հազար կուտամ — լալ, վացծուն հազար
թող ըլլի»: Աս մարթը կարծէ կը, թէ յահուտին իրեն
ձեռք է առե, գախվ կէնէ. հէրսոտի կը, կըսէ. «Ձըտը-
վողին ա, չառնողին ա»: Յահուտին փարաները կուտա.
մարթը աչքէրուն չի ավտա, մաթ-մաթ յահուտուն կա-
շէ: Անճաղ յահուտին կը հասկընա, օր ադ մարթը
իրեն փատէրուն գինը չէ գիտցէ, հըմը ուճ գըլլի: Մար-
թը փարաները կառնէ, խընդըլուն խեղ գըլլի. կէրթա,
գամիմ կը բըռնէ, կէրթա իրեն երկիրը:

— — —

71*(8)

ՈՒՐԻՏ ԱՆԳԱՄ ՈՒՐԻՏԻ ՋՈՐԻՆ ԶԲԵՏԱ

Մարթուն մէգը նէղութան մէջ գընկնի, կէրթա
ջըֆտին քօվը, օր հարուր դուռուճ պարտք առնէ: Ջը-
ֆուտը կուտա, հըմը պալման կըդընե, օր անկար մարթը
պարտքը իրեն վախտին չըտա՝ օռէն հարուր դըրմմ
միս կըռէ: Մարթը չարասըզին օժարի կը, ձեռացադիր

կուտաւ Եփօր պարտքը տալու վախտը գուքա, մարթը կաշէ որ փարա չունի՝ մըտածէ կը. «Ելլեմ քաղքէն փախչիմ, ջըֆտին ձէռքէն ազատիմ»: Գէլլէ կէրթա:

Ճամփուն վըրան տէսնի կը, օր դաթըրի քննվանըմ գուքա, դաթըրին մէգը ճամփեցէն դուս է էլէ: Ղաթըրճին առ մարթուն ձէն կուտա. «Ախպար մէմ իդի դաթըրը ճամփան քըշէ»: Մարթը կէնէ օր քըշէ՝ դաթըրը կըխըրտի. բեռը գըջնի գետին: Դու մի ըսէ, բեռը չինի է էդէ. բւթաւն կը ջարդըվին: Ղաթըրճին ասոր լախեցէն կը բռնէ. «Ապրընքիս փարան տու»: Է, ռւրտից պիտի տա: Բըռնէ կը, քաղաք կըբէրէ մւֆտուն քօվ:

Մարթը ճամփուն վըրան կըմըտմըտա, թէ, — աս իմ բանըս շատ գէշըցաւ. հիմի քաղաք օր հասնինք՝ ջըֆուտն ա վըրաս գանդատ կուտա: Տեսնի կը օր ջամուն դուռը բաց է. փախչի կը նեա: Ղաթըրճին հասնի կը օր բըռնէ. գէլլի միննրան. դաթըրճին էտեվին: Մարթը տեսնի կը օր ազատում չունի՝ միննրեցէն վար կըթըռչի, օր մէ անքամէն մէռնի ազատի: Թնրսի պէս միննրին տակը մօլլան նամազ կէնէ էդէ. մարթը անոր գըլխուն գըջնի. մօլլան կը մեռնի, ինքը սաղ կըմընա: Մօլլին տըղան ա տավաճի գըլլի. կառնէն դարալթիով դատավօրին քօվը կտանին:

Բանը էվելի կըգէշընա: Եփօր տանին կը՝ մարթը տեսնի կը օր մէ տանըմ դուռը բաց է, փախչի, նեա կըմըտնի, օր իրեն խէլքօվ ազատի: Էտէվունցը տավաճիները նեա կը թափին: Դու մի ըսէ, ադ տանը կընիկ՝ մարթը ծանդըպոտք գըլլի, եփօր տեսնի կը, սւրմ մարթ երիշով նեա կըվազգեն՝ վախէն տըղան կանցընէ: Ադ կընկան մարթն ա տավաճի կըղառնա: Կառնէն մարթուն բէրեն կը դատավօրին քօվը:

Ադ աշխըրքին անպէս է էդէ, օր դատա-

վորը իճարով կառնէ դատաստանը, օր ինչ-օր վաստը-
կի՝ իրենն ըլլի:

Եւօր դատավորին քովը կը բէրէն՝ առաջի տավա-
ճին ջրֆուտը գըլլի: Վաս մարթը, կըսէ, իմ հարուր
դուռուշըս իրեն վատնալին չըտըվեց, հիմի ես ասոր
օռէն հարուր դըրնամ միս պիտի կըռռեմ. ահան դիրը՝
— Իրավունք ունիս, — կըսէ դատավորը, — դանակըմ
բէրէք: Դանակը կուտա ջրֆուտին ձեռքն ու կըսէ. «Կըռ-
ռէ՛ հարուր դըրնամ միսըդ. հըմը լավ աշէ, օր էվել —
պակաս չըլլի, թէ օր էվել կամ պակաս կըռռեցիր՝ ան
չափով քու օռէտ կըկըռռեմ»: Վասըր լինչպէս կարելի է,
կըսէ ջրֆուտը, ինձմէն ինչի՞ պիտի կըռռեմ: — Ձէ օր
չէ, — կըսէ դատավորը, — հախըդ հարուր դըրնամ միս է,
էվել - պակաս կըռռեր ես՝ քու հախէդ գուքամ: — Վաղա,
մի էնէ, մի ըլլի: — «Ձէ, իլլաճ չըկա: Ջրֆուտը իրեն
հարուր դուռուշէն կանցնի, մէ հարուր դուռուշմ ա
պաշխա կուտա օր ազատի:

Գուքա դաթըրճին, գանգաւի կը. Վաս մարթը իմ
դաթըրս, քըշեց, դաթըրը խըրտէցաւ, բեռը ցըկեց, ջար-
թեց. ապրընքիս վընասը գուգեմ հարուր դուռուշ: «Ի-
րավունք ունիս, — կըսէ դատավորը, — աս մարթը
դաթըրդ ազատեր է, բէռիդ վընաս տըվէ: Դաթըրդ
աս մարթուն տու, թող վընասըդ տա: — Վաղա, լին-
չըդ կարելի է, դաթըրըս բէռէս թանկ աժէ, լինչըդ
գըլլի օր դաթըրէս զըրկըվիմ: — «Ձէ օր ասպէս է: Ի-
նչեկիցէ՝ դաթըրճին բէռին վընասեն կանցնի, բանըմ ա
վըրա կուտա օր դաթըրը ազատէ, գէլլէ կեթա:

Սըրան գուքա մօլլին մանչուն: Ճարըս մինարին
տակը չոքեր նամաղ կէնէ. աս մարթը մինարէցէն վը-
րան ընկաւ, սըպանեց. հորըս արունքը գուգեմ: — «Ի-
րավունք ունիս, կըսէ դատավորը: Տարէք աս մարթուն
մինարին տակը չոքէցուցէք, դուն ա մինարէցէն վըրան
ընկի, սպանէ: Մօլլին տըղան շատ ձեռք ու ոտք գընկ-

նի — փարա չի էնէ. դատավորը ըսած խօսքին վերան կըմընա: Ճարը կըռռած՝ ան ա հօրը արունքէն կանցնի, մէ անգամ փարա կուտա, օր հօքին աղատէ, գէլլէ կէրթա:

Դուքա կընկանը մարթը: «Աս մարթը կընկանըս վախէցուց, կընիկա տըղան անցուց. վընասված տըղաս գուզեմ»: Դատավորը կըսէ. «Դուն ա իրավունք ունիս: Կընիկըդ աս մարթուն տու, թէ օր մէ տարիմ էտեմ քէզի մէ տըղամ չըբէրեց՝ ես անօր հէրը կանիծեմ»: — «Մի էնէ, մի ըլլի, աղան, ինձի մի խախտառակէ»: Շատ կաղաչէ, կըպաղատէ մարթը՝ իլլաճ չիլլի: Դատավորը զօռ կէնէ: Չարասըղ ադ մարթը շատ փարա կուտա, օր աղատվի. գլօխը կառնէ կէրթա:

Եփօր տավաճիները կըհէռընան՝ դատավորը կանչէ կը մարթուն իրեն քօյը, փարաները կէս կէնէ. կէսը իրեն շեպը կը լըլէ, կէսն ա անոր կուտա ու կըսէ. «Ա՛ռ ու գընան, ուրուշ անքամ ուրուշի դաթըրը մի քըշէ»:

72(9)

ԻՐԵՆՑ ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅԱՆ ԴԵՂԸ ԳԻՏԵՆ

Լօխմանը աշկերտին հետը ճամփորթութեն կէնէ օր իրեն արհեստովը պարապի: Մէ անքամըմ գուքան Շոփանկան, արտիմ քանանը նըստին կը հանքչէլու: Կաշեն օր գէրընդըվօրները նըստին կը ցորէկհացի: Մածունը բըրթեն կուտեն, արեքըկին ակը շարան - շարան պառկին կը քընէլու: Լօխմանը աշկերտին կըսէ. «Է, օղու, աստէղէն ալ չէրթանք, մէզի լավ գործ գըլլի. աս մարթիքն օր քըրտընած - քըրտընած մածունը կերան ու արեքըկին ակը պառկեցան՝ քըլլի կը հիվընդնան»: Խէլ - լըմը վախտ կանցնի, գերընդըվօրները հանքչին կը, վեր գէլլեն, վօրը գերընդին կառնէ, վօրը փոցխը, վօրը էղա-

նը, գործի կը կըպչին: Անպէս կըբանին օր քըրտինքը
գէլլե, էրէսնէրէն կըվազէ: Լօխմանը աշկէրտին կը-
սէ. Վֆալէ, օղուլ, քալէ էրթանք: Աստեղ մէզի ալ գործ
չըմընաց. աս մարթիքը հիվընդընալ ա գիտեն, լալ-
նալ առ:

Գէլլեն գութան թիֆլիզ: Լօխմանը կաշէ օր քթօց-
ներով՝ բէռնէրով ձուկ է օր կը բէրեն, խանութներուն
առաջ լիքը ձուկ առնօղ է: Աշկերտին կըսէ. «Աստեղ
օր ասըլ մեր տեղն է. ասքան ձուկ ուտէլէն էտեմ շատ
հիվընդցողներ գըլլին. մընանք, լալ գործ կունենանք»:
Գէլլեն քաղաքը պըտըտովին կը: Լօխմանը կաշէ օր ան-
դիէն ըռոմպիներով գինի է օր գութա: Մարթիքը թա-
փին կը սէլէրուն վըրա, թանկիներով գինի է օր կառնեն
տանին կը: Լօխմանը կըսէ աշկերտին. «էրթանք օղուլ-
աստեղ ա մէզի գործ չը մընաց. աս մարթիքը հիվընդ-
ցօղ չեն. դեղն իրենց քօվն է»:

— — —

73*(10)

ԼՈՒՍԱՆԸ ԴԵՂԸ ԳԻՏԵ, ԲԱՅՑ ԶԻ ԿԱՐՈՂ ՃԱՐՆԼ

Մ է հիվանդըմ Լօխման հէքիմին քօլը գութա, օր
դեղ էնե: Լօխմանը նամդին կաշէ, կըսէ. «Դուն անպէս
մարազըմ ունիս, օր լավցընէլու իլլաճ չըկառ: Մարթը
ումուղը կըռռած՝ գէլլէ քաղքէն կէրթա օր գըլօխն առ-
նէ կօրցըվի: Գէղըմ կը հասնի, կաշէ օր օչխըրները բէ-
րեր են կըթելու: Մէ սեմ օչխարըմ կնիկմարթը կըկըթէ.
գործըմ փէլտահ գըլլի՝ կաթը քւղով թողնէ կէրթա: Մէ
սեմ օցըմ գութա, աս կաթը կըխըմէ, հըմը սիրտը չի
վէրցընէ, քիչըմ էտեմ փըսխէ կը քւղին մէջը: Աս մարթը
կըսէ. «Ան օր լծլմա հասեր է. իգի կաթը կըխըմեմ, օցին
փըսխածն է, աղուլի գըլլի, մէ անքամէն կըպըրծընում»:

Խըմէ կը. կաշէ օր քիչըմ թէթէւցամ, կէնա կը խըմէ —
 ամէլի լավին կըդառնա: Հա պրէ, տէ պըրէ՝ աս մարթը
 կաշէ օր հա լավցամ: Գէլլէ սաղ-սանձամթ իրեն քա-
 դաքը գուքա. կէրթա Լօխմանին քօլը. «Դու չըսիր
 թէ ադ մարազիդ իլլաճ չկա. հըպը ես լինչըդ լավցա»:
 Լօխմանը կըսէ. «Ես օր ըսի «իլլաճ չըկա», անոր հա-
 մար էր, որ դեղը չէի կըրնա ճարել. ես ռըտեղ սև օչ-
 խար գըտնէի, անոր կաթը սև օցին խըմցընէի, օցը փըս-
 խէցնէի, փըսխածը քէզի խըմցնէի, օր լամխայիր: Դու
 բախտդ է, օր պատահեր ես ադպէս բանի ու ազատ-
 վեր ես»:

74(11)

ԼՈՒՄԱՆԸ ՓՈՐՁՈՒՄ Է ԱՇԱԿԵՐՏԻ շՍՏՈՒԹՅՈՒՆԸ

Մէ ուրու հիվանդըմ գուքա Լօխմանին քօլը դեղ
 էնէլու: Լօխմանը կըսէ. «Ես վախտ չուսիմ. գընա ֆիլան
 գեղը, աշկէրտըս անտեղ է. անիկ քէզի կըլավցնէ. հը-
 մը ճամփուն հում սոխ ուտելով կէրթաս»: Ասպէս կը-
 սէ, օր աշկէրտին փորցէ թը լավ սորվէր է: Մարթը
 սոխ ուտելով կէրթա, աշկէրտին գըտնի կը կըսէ. «Իս-
 պէս-իսպէս բան, հէքիմ ուստադ ինձի քու քօլըդ
 դըրկեց օր լավցընեա»: — «Ուտելիքի՝ փահրէզի լինչ
 պատվէր տըվէց», հարցընէ կը աշկէրտը: — «Հէչ, ըսաց,
 հում սոխ ուտելով կէրթաս, ես ասպէս էրի»: — «Լավ,
 կըսէ աշկէրտը. հիմի կէնա ետ դառցի, հըմը ճամփուն
 տալիս էփած սոխ կէ»: Աս հիվանդը էփած սոխ ուտե-
 լով կէրթա, կաշէ օր քանի կէրթա՝ անքան լավին կը
 դառնա. ասպէս օր տէլօր իրեն քաղաքը գուքա՝ թա-
 մամ լավնա կը: Կէրթա Լօխմանին կըպատմէ: Լօխմանը
 կաշէ օր աշկէրտը իրեն ուղածին պէս սորվէր է:

Մարթուն մէջը կընիկըմ կունէնա, օր քանի ապուր կէփէ՝ խանժըրըմի կը: Աս մարթը անքան խանժըրըմած ապուր կուտէ օր սորվի կը, բէրնին համ կուտա:

Գըլլի օր աս կընիկը մէռնի կը, մարթը նոր կընիկ կառնէ, օր անի կիրակուր էփել գիտէ: Եւօր կընիկը լավ համով ապուրըմ կէփէ առաջ կը բէրէ՝ մարթը կուտէ ու կըսէ. «Հա՛յ, գիտի օղորմածօքուն էփածը»: Կընիկը մըտածէ կը թէ. «Ըճըպ ասոր առջի կընիկը լինչըդ կիրակուր էփել է գիտցէ էղէ, օր հիմի իմ էփածիս չի հալնի»: Ուրուշ անքամ ապուր օր կէփէ՝ շատ թըխած կէնէ, օր համով ըլլի. հըմը մարթը ամմէն անքամ կըսէ. «Հա՛յ, գիտի օղորմածօքուն ապուրը, կարօտ մընացի»: Մէ օրըմ թանսի պէս աս կընկան ապուրը խանժըրըմի կը: Կընիկը մօրմօքա կը. «Լավ էփածիս օր չի հալնի, հըպը ասոր լինչ պիտի ըսէ. չիտեմ, առաջ տանիմ թէ թափեմ»: Սօնղը, հըն սիրտը, բէրէ կը առաջ: Մարթը զըտալըմ բէրանը կառնէ, «Էնֆ», կըսէ, անճաղ օր մէ անքամըմ օղորմածօքուն ապուրին պէս ապուր կա էփէ»:

— «Ա՞դ է էղէ քու համնած օղորմածհօքուն ապու-
րը. ըսել է թէ առջի կընիկըդ անքան խանձըրմած
ապուր է քէզի ուտէցուցէ, օր բէրնիդ համը կորուցեր
ես. ես է՝ քիչ էր մընացէ աս խանձըրմած ապուրը
թափէիք»:

— — —

76 (2)

ՍԱՏԱՆԱՅԻ ՏԵՎԱՍԻ ԽԵՐԸ

Մարթուն մէզը ամմէն օր ժամ կէրթա, սըրփին
պատկէրքին առաջը մոմ վառէ կը էղէ, օր գործին ա-
չօղութեն տա: Շատ վախտ ասպէս կէնէ, հըմը սուրփը
աչողութեն չի տա: Ադ սըրփին պատկէրքին վարի դին մէ
սատանիմ պատկերք քաշած է էղէ (օր սըրփին փորցէ
կը): Մարթը ինքն իրեն կըսէ. «Իսքան վախտ սըրփին
առաջ մոմ վառէցի, աչօղութեն չըտվեց, արի՛ մէ ան-
քամմա աս սատանին առաջը վառեմ, աշեմ ի՞նչ գըլլիք»:
Մոմը սատանին առաջը վառէ՝ աչօղութեն կըխընթէ:

Գիշերը սատանան աս մարթուն էրածը գուքա,
կըսէ. «Ասքան վախտ է իմ պատկերքս սըրփին պատ-
կէրքին վարը քաշած է, հէչ մէ մարթըմ ինձի պատիվ
չըտվեց. մէնննկ դուն էղար օր իմ առաջըս մոմ վա-
ռէցիր, ես ա էկա օր քէզի լավութեն էնեմ. տէ, վեր ել,
էրթանք»: Մարթը վեր գէլլի: Գէլլեն կէրթան: Կէր-
թան - կէրթան մէ դւղ կանանչ տեղըմ կը հասնին: Սա-
տանան կըսէ. «Ահան իստեղ գանձ կա թաղած, էքվան
էկէ, բահ, փէտատ բե, փորէ. հանէ, տար ու վալիւէ»: Մար-
թը գուզէ, օր նըշանըմ դընէ, օր տեղը չըկորցընէ. չորս
թնարաֆը կաշէ—հէչ բանըմ չի-գըտնի, մենձ, դւղ, կանաչ
տեղ, վճէ փատի կտոր կա, ոչ քար չա ուրուշ բան: Սատա-
նան հարցնէ կը. «Ինչի՞ ես անձըրկէ, աս տեղը նըստէ, դուս
ելի, ըշտը քէզի նըշան գըլլիք»: Մարթը սատանին ըսածին

պես կէնէ: Առաջօտը զարթի կը օր վերան գըլօխը բնոր-
պատ է էրէ:

— Այ դու անիծած ըլլիս, չար սատանա, — կըսէ
մարթը. քու տըված խէրդ օր աս է՝ հըպը շնորդ լինչ
գըլլի:

— — —

77(3)

ԳԵՐԵՋՄԱՆԱՏԱՆ ԳՈՐԸ

Մարթուն մէգը շատ թնամպնլ գըլլի, գործ չի էնէ,
չըքալօրութան մէջ գըլնի: Մտածէ - մըտածէ կը, թէ —
լինչ էնեմ, օր հանքիստ նըստիմ, բըրթուհըմ հաց ունէ-
նամ ուտէլու: Հընարը գըտնի կը: Մէ օրըմ մէռելըմ տա-
նին կը թաղէլու: Աս մարթը գիշերը կէրթա, մէռելը
կըհանէ, պատանքը վըրալէն կըհանէ, մէռելը թողնէ կը
հողին էրեսը, գուքա տուն: Էքսի օրը քաղքըցիք գիմա-
նան, օր մէռելի գող է փէլտահ էղէ, մեռելը թալեր է.
կառնեն կէնա կըթաղեն: Մէ-էրկու օրըմ էտեվ կէնա
մէռել գըլլի. կէնա աս մարթը կէրթա, մէռելը դուս
կըհանէ կըթալէ: Մարթիք խօրուրթ կէնեն, թէ գէրէզ-
մըննէրուն համար փասպանդըմ բըռնենք, օր մեր մէ-
ռէնէրուն գողերը ձէռք չըտան: Մէգին կըսեն, թէ արլի
փասպանտ էղի՝ չի ուղէ, վախենա կը: Մէգալին կըսեն
— չի ուղէ, գործ ունի: Սօնղը աս մարթը մըտքերը
գըլնի. գուքան կը թէ. «Ըշտը քէղի խարճ բան է. էկէ
գէրէզմըննէրուն փասպընդութէն էրէ, անտեղ քընէ,
ալլըղըդ առ ու հանգիստ ապրէ»: Մարթը քիչըմ չեմչը-
մէ կը, սօնղը օժարի կը:

Փասպանտ օր գըլլի՝ առջի իրիկունը գուքա տուն
քընէլու: Կընիկը կըսէ. «Այ մարթ, ախըր դու փաս-
պանդ էղար, ճւր տուն էկար, դու գէրէզմընները պի-

տի քընիս»։ — «Բան չունի՞ս, կըսէ մարթը, ան գողութեաններն օրես կէսէի՛ ահոր համար էր օր ինձի փասպանդ բռնեն»։ Ես օր հիմի գողութան չէրթամ՝ ուրուշ վէ՛վ է խէսընէ օր գէրէզմընները գողութան էրթա»։

78(4)

ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ՕՐՀՆԱԾ ՕՋԱԽԸ

Վարթապետին մէզը տունըմ կէրթա, մասաֆըր գըլլի։ Զրմեռ վախտ է էղէ։ Տանտէրը իրեք-չորս փատ օճախը կըդնէ, վառէ կը, հըմը լա՛վ չի վառի, թըւթըսա կը։ Տանտէրը վարթապետին կըսէ. «Ա՛խ հալըսուրփի ջան, մեր, օճխին լի՛նչ է էղէ՝ չիտեմ, հէչ չիլլի օր գւռըմ լա՛վ վառի, լի՛նչ գըլլի օրհնես օր լա՛վ վառի»։ — «Լա՛վ գըլլի, վօրթի, կըսէ վարթապետը. դընա՛ տաս-վէրկու առաքյալնէրուն անունով մէգ-մէգ փատ բէ»։ Կէրթա բէրէ կը։ — «Հիմի ա դընա, չորս ա՛վէտարանիչնէրուն անունովը մէգ-մէգ փատ բէ»։ Ան ա բէրէ կը։ Վարթապետը փատերը շարէ կը, պօլըմ բըռընցկէլիք տակը կը դընէ, խաչակընքէ կը՝ կըրակը կուտա։ Օճախը քւլհընի պէս կը վառի, բոցը էրկինքը գէլլէ։

«Ա՛խ, հալըսուրփի, մէռնիմ զօրութանդդ, մէռնիմ սուրփի աչիդ, լի՛նչ գըլլի, ինձ ա խըրատ տաս, օր ես ա աղպէս կըրնամ վառէ»։

Կըսէ. «Ամէն անքամ տասվէրկու առաքյալնէրուն ու չորս ա՛վէտարանիչնէրուն անունովը օր մէգ-մէգ փատ դընես՝ անոնց զօրութենովը օճախըդ լա՛վ կը վառի»։

Գեղացուն տունը ալուր չի ըլի. ջրվալը ցորեն կըլըլի, օր ջաղացքը տանի աղալու: Գեղին մարթիքը հզներով, իշաններով ուրուշ տեղ գործի գըլին, անպէս օր, աս գեղացին ինքը ցորենը կըշալակէ, տանի կը ջաղացքը: Ճամփան դաթռի կը, ջրվալը քարին վըրան կիջեցընէ օր քիչըմ հանքչի: Եփօր ճակտին քըրտինքը սըրփէ կը էղի՝ տէրտէրըմ աղտեղով կանցնի, տեսնի կը օր գէղացին ջրվալը վար է դըրէ, հանքչի կը, քըրտինքը էրէսեն վագէ կը: Առանց օխչում տալու՝ բէրանը կը բանա. «Զաթը գեղացի յըսմի էշ էկեր է, էշ ա պիտի էրթա. ծօ, գէղը էշըմ չըկա՞ր, վըրան բառնալիր, օր աղպէս արուն քրտինք ես մըտէ»: Գէղացուն տէրտէրին խոսքը գւճ գուքա կըսէ. «Տէրտէր, էշըմ ունէինք՝ վաղճանեցաւ»: — «Տէ՛ գիտի, փուչ կինդանի, անբան հալվան, հէչ մարթու էրես տէսած չե՞ս, օր իշուն համար. «վախճանեցաւ» կըսես. ձեր գեղը տէրտէր չըկա՞ օր մարթավորութեն սորվեցընէ»: — «Վա՛լլա, տէրտէր, կըսէ գէղացին, տէրտէրըմ ունէինք, ան ա սատկեցաւ»:

— — —

Գէղացին աշունքը պախչին պըտողները քաղէ կը, կընկանը կըսէ. «Գուզեմ աղալին քանիմ բողկ հատիւն տանիմ»: Կընիկը կըսէ. «Ա՛յ մարթ, բողկն ա լինէ օր տանիս. տանիս կը՝ խիար տար, մախպուլի կանցնի»: Գէղացին քըթոցըմ խիար կառնէ կէրթա քաղաք աղալին տունը: Աղալին իմաց կուտան, թէ պեղացին:

էկէր է, հաստիւն է բէրէ: Գուքան, քըթոցը վեր կըտա-
նին: Աղան կաշէ օր խիար է, շատ կըհէրսոտի. կըսէ.
«Գէղացուն ալվընին տակը կախնցուցեք, աս խիարնեը
ալվընէն մէգ-մէգ գըլխուն զարկէք»: Նիօր խիարնեը
զարնեն կը՝ աս գէղացին ամմէն անգամ ձեռքերը էր-
կինք վէրցընէ կըսէ. «Փանք քեզ, աստված»: Աղան կը
զարմանա, կանչէ կը գէղացուն, թէ «ես քէզի պատժե-
լու համար աս բանը էնել կուտամ, դու նա կը գանգը-
տիս, նա կաղաչես, հըլը ասծուն փառք ա կուտաս,
աս ինչոն ինչն է»:

Գէղացին կըսէ. «Ի՞նչըդ փառք չըտամ աստծուն. ես
գուզէի քէզի բողկ հաստիւն բէրել, կընիկըս չթողեց, ը-
սաց օր խիար բերեմ: Փառք կուտամ աստծուն օր կըն-
կանըս ըսածն էրի, թէ օր բողկ բերած ըլլի, ու դուն
հրամայէիր ադ բողկերը գըլխուս զարնել՝ բանըս լա-
ման գըլխի, գըլօխըս լարալամիշ գըլխի. հըմը խիարը
կակուղ է, անքան վընաս չի տա»:

81(6) ՊՈՒ ՔՈՒ ԽԵԼՔՈՎԴ ԱՂՔԱՏ ԵՍ ՄՆԱՅԵԼ

Գէղացին ձիով քաղաք էրթ կըտանի ծախելու:
Չորս խարար էրթ է էղէ. իրեքը մէ թալըմ կը բառ-
նա, մէ խարարն ա մէգալ թալը: Կաշէ օր աս թալը
թեթե գուքա, մէգալ թարաֆը կըկըշըռէ՝ կառնէ խարը-
րին վըրան քարեր կըդընէ, տէյօր էրկու թալը անթր
գըլին: Ճամփան մարթըմ ըռաստ գուքա, կըսէ. «Ա՛յ
ախպար, հալվանը մեխքը չէ՞, օր ադպես չարշըրես
կը»: — «Ի՞նչ կէնեմ օր, ինչի՞ կըչարշըրեմ»: — «Շըպը թնչ,
իրեք խարար մէ թալին էս բառցէ, մէ խարարըմ

մէգալին, էրկու խարըրին դէմը քարեր ևս դրէ, բեռը ծանդըոցուցեր ևս. արի, բեռը իջէցընենք, էրկ-էրկու խարար թալ շինենք, բեռը կըթէթեմնա, ձին դօլալ կէրթա՝ Գէղացին կաշե օր լալ կըսէ: Բեռը վար կառնեն, դորթեն կը. ձին արթըղ թէթեմ կէրթա:

Եփօր քիչըմ ճամփա կէրթա՝ աս գէղացին մըտածէ կը. «Աս ինչ խելացի մարթ է էղէ. իսքան օր խելք ունի, ըճըպ ինչքան փարա կուճենա՝: Կալնի, կանչէ կը. «Ախպար, ալ-ախպար, մէմ արի իստեղ. ադքան օր խելք ունիս, փարա ա շատ ունիս»:

— Ձէ, — կըսէ մարթը, — փարա հէչ չունիմ, հըլը պարտք ա ունիմ: — «Ադպէս է նէ, կըսէ գէղացին, արի աս թալերը վար առնենք, կէնա առաջվան պէս բառնանք: Դու քո խելքովդ պարտք ունիս, ևս իմ խելքովըս պարտք չունիմ, հըլը փարա ա ունիմ: Քու խելքդ ինձի ձեռք չի տա»:

— — —

82(8)

ՋՐԱՂԱՅՊԱՆԻ ՏՐՏՈՒՆՁՆ ԱՍՏՈՒՅ

Մարթուն մէգը շաղացքըմ կուճենա, անով դիւռիկ կէնէ: Մէ անքամըմ մենձ թօն ու սէլկահ գըլլի, օր աստված հէռու էնէ. սաղ գիշերը կը կածխըռտե, ամալը կըգօռա, թօնին ու սելկահին ձէնը աշխարք կը բըռնէ: Լուսու դէմ թօնը ետ կառնէ. ջախչըպանը կըսէ. — էրթամ աշեմ շաղացքն ինչ էղալ: Գուքա շաղչին տեղը, կաշէ օր դւմ-դւճ՝ շաղացք չըկա: «Խօ սխալ չեմ էկէ, — կըսէ ջախչըպանը, — աս ուր է շաղացքը»: Չորս բոլորը կաշէ օր, ինչ — շաղչին քարերը սէլկահը մէ թմրաֆըմ է քըշէ, լափուին փատերը մէ թմրաֆըմ, պատին քա-

րեքը աս ու ան դին թափթըրիեր են. ջաղացքը թնմ-
լէն քակվեր է:

Ջախչըպանը ձէռքերը վեր կը վերցընէ, կըսէ. «է.
օդորմութանդ մէռնիմ, ասված. իսի ջաղացքն օր
քուկըդ ըլլիւր, ես իսի բանն էնէի՝ ըրզա գըլլէիք»:

— — —

83(9)

ԳՈՎՈՒՄ ԵՆ ՓԵՍԱՑՈՒՅԻՆ

Մարթըմ նըշանվի պիտի, էրկու հօքի խնամախոս
կըղըրկէ ախչըկանը հօրը քովը: Գուքան, բարե — ասծու
բարին. խօսք կը բանան, թէ «էկեր ենք ախչիկըդ
ֆիլան տըղին ուզէլու»:

Խընամախօսներէն մէգը պաշլայէ կը գովել տըղին
զանկընութենը. — «հինգ հարուր օչխար ունի» — «Ծօ,
հազար ըսէ, ի՞նչ կը վախէնաս», վըրա կըբէրէ մէգալը:
— «Ճասը կըթի մատակ ունի» — «Ծօ, քըսան ըսէ, ի՞նչ
կը վախէնաս»: «Դըռնէն էրկու կապած գութան գէլլե» —
«Ծօ, չորս ըսէ, ի՞նչ կը վախէնաս»: — «է՛, թէ օր տըղին
կօղմէն կը հարցընես՝ շէնքը շնորքը ամմէնը տեղն է, հը-
մը մէ աչքին մէջը հատըմ ունի» — «Ծօ, էրկու աչքն
ս քոռ ըսէ, ի՞նչ կը վախէնաս», — վըրա կըբէրէ մեզալ
խընամախօսը:

— — —

84*(10)

ԱՌԱՋ ԴՈՒ ԽՈՍԵՑԱՐ

Չուֆլակը սըրըղները սօխախը զարկեր է, հենք
կէնէ: Ճորթը չըվանը կըկըռուէ, գուքա հէնքին մէջը

գընի: Զուֆլակը կընկանը կանչէ կը թէ ֆորթը հէնքէն դուս էրէ, տար կապէ: Կընիկը կըսէ. «Հենքը քուկըդ, ֆորթը քուկըդ, դուս տար կապէ»: — «Չէ, դուս տար»: — «Չէ, դուս»: Իրար խօսքի չեն գա. կըսեն, վէ՛վ օր առաջ խօսի՛ ան տանի կապէ: Կընիկը — Խնչ է չըխօսի — թէշիկը կառնէ, կէրթա դըրկըցնէրուն տունը: Զուֆլըկին քուրը առ հատաղին գուքա, կաշէ օր ֆորթը հենքին մէջը տըռտիկ կուտա, վալ կէնէ, ախպորը կըսէ. «Ինչի՞ հա ադպէս թօղէ, ֆորթը հենքըդ բարպա՛տ կէնէ: Զուֆլակը չի զըրցի: Գուրը կը զարմանա. ինչ կը հարցընէ՝ ջուֆլակը պապանծէր՝ ջուղապ չի տա: Մարթիք գուքան. հարց-փորց. — ջուֆլակը մնացէր է, բէրնէն խօսք չի էլլէ: Բանը կը հասնի դատաւօրին: Կանչէ կը ջուֆլըկին. հարց ու փորց կէնէ. «Աս ի՞նչ բան է, ինչի՞ չես զըրցի»: Զուֆլակը կէնա սուս կը կէնա: Դատաւօրը կը հէրսօտի, կըսէ. «Տարէք, իդոր կախէցէք»: Եփօր բէրեն կը կախելու տեղը, օր պիտի կախեն՝ կընիկը գիմանա՛, վազգէ կը կախարանին քօվը, սըզըլթի կէնէ, թէ «մարթըս սուչ չունի, ինչի՞ կըկախէք»:

Զուֆլակը բէրանը կըբանա, կըսէ. «Վըկա էդիք օր առաջ կընիկըս խօսաւ: Տէ հիմի գընա, ֆորթը կապէ»:

— — —

85*(11)

ՀԻՆ ՍՈՒԲԱՇԻՆ ԵՆ ՓՆՏՈՒՈՒՄ

Գրեղին աղան մէ սուպաշիմ դըրկէ կը գեղը, օր ամ-մէն օր մէ հաւըմ գուզէ գէղացոցմէն: Գէղացոց ծանդըր գուքա. խընթրեն կը աղալէն, օր ուրու սուպաշիմ դըրկէ: Նորը գուքա. օրէնը մէ դազըմ գուզէ: Գէղացիք ափէլի նեղը գընին, ուրու սուպաշի գուզեն: Աղան նոր սուպաշիմ կըղըրկե, օր օրէնը մէկ-մէկ գառ կը պա-

հանջէ: Գէղացիք շարդովին կը, ի՞նչ էնեն չիտեն: Գլլի օր աղան գէղ գուքա պըտըտէլու: Գէղացիք քէհիալի խորըրթով մէգ-մէգ ճըրաք կըվառեն, աղալին առաջը նեա ու դուս կըվազզեն: Աղան հարցընէ կը թէ «ի՞նչ կէնէք, ի՞նչ կը փընտոէք»: — «Աղա ջան, կըսեն, հին սուպաշին կը փընտոենք»:

Աղան կէրթա քաղաք, կէնն առջի սուպաշին դըրկէ կը գեղ:

— — —

86(12)

ԺԼՍԻ ԵՏԻ ԽԵԼՔԸ

Մարթուն մէգը սուչ կուռէնա: Դատաւորը վըճըռէ կը օր լա իրեք հօխա սոխ ուտէ, լա հինգ հարուր փալախա, լա թե չէ՝ հազար դուռուշ ջանըմն տա: Աս մարթը շատ թամահքնր գըլլի, փարին դըմըշ չի էնէ. կըսէ. «Բէրեք, սոխը կուտեմ»: Մէ կէս հօխիմ չափ օր կուտէ՝ աչքէրէն արտըսուքը կը շըռա, մէջը մէ բօրօլական կըրակըմ գըլնի, օր դիմանալ չիլլի: Հօքուն կը հասնի, կըսէ. «Ալ չեմ կըրնա ուտէ. բէրէք փալախա դարկէք»:

Վօտքերը փալախան կըդընէն, պաշլալին կը զարնել: Հըլը քըսան անքամ չեն զարկէ, օր վօտքերը բաղաջ գըլլին, կըսկիծը ջիկնրը գընկնի, սըզըլթեն կը պըրծըցընէ. «Չէ, ալ չեմ կըրնա դիմանա»:

Սօնըը ջանիմնն կուտա, հօքին կըպըրծըցնէ:

— — —

Թաճարաբար մարթուն մէզը տըղին կըսէ թէ. «Գրնա, մէզի համար խըզմածքարըմ գըտի, հըմը աժանըլի»։ Տղան կէրթա, խըզմածքարըմ գըտնի, բէրէ կը։ Հարը կըհարցընէ. «Հախն ի՞նչ է»։ Կըսե. «Հալաֆն ու ուտէլիքը մէր վըրան, տարին ա տասը դուռուշ»։ Հարը կըսէ. «Շատ թանկ է, մէզի ձեռք չի տա»։ Տղան կէրթա, մէ ուրուշըմ բէրէ կը, կըսէ. «Հարիկ, աս խըզմածքարըմ առանց հախի մըտնի կը. սալթ ուտէլիքը մեր վըրան»։ Հարը կըսէ. «Թանկ է. անքան բան կուտէ օր փարմ կըդիմանա»։ Տղան կէրթա, մէ ուրուշ խըզմածքարըմ կը բէրէ, թէ Ահան, հարիկ, աս խըզմածքարըմ առանց հախի մեր դուռը կաշխատի, կէրթա, իրան տունը կընստի»։

«Ախմախ, — կըսէ հարը, — չը կըրցար մեր տան ծախսն ա վըրան պազար էնէ»։

— — —

Չօպանը սարը տավարը կարծէցընե, ցուրտ գըլի, մըսի կը. կըրակ կը վառէ, օր տաքնա։ Կըրակին առաջը նըստած վախտը, քունը կըտանի, փափախը գըլիէն կըրակը գընի։ Չօպանը թէզըմ ալըըմիշ գըլի, փափախը կըրակէն կըհանե, կաշէ օր մէ թարաֆը քիչըմ խանձեր է։ Իրիկվան օր տավարը գէղ կըբէրէ՝ կէրթա գըղըին, թէ. «Դեղը ինչքան մարթ կա՝ թօփ էրէ։ Բան ունիմ ըսելու»։ Դըղիրը գէղացոց թօփ կէնէ։ Չօպանը բանցըր տեղըմ գէլէ կալնի ու կըսէ. «Ախպըրտիք, ասօր սարը կը-

րակ էի վառէ օր տաքնամ. ինչըդ եղավ՝ քունըս վերա-
անցավ. փափախըս գըլխէս դուրսով կըրական ընկավ, քի-
չըմ խանժավ: Ահան ձէգի բւթունիդ մէգէն ըսի, օր
էտեմ վ ամմէն մէգըդ մէկ-մէկ չը հարցընէք. — Սաքո՛,
փափախիդ ի՞նչ է եղէ՞:

— = —

89(15)

ԴՈՒ ԷԼ ԻՄ ՏՂԱՆ ԵՍ

Հար ու տըղա ելէր են էրթիք՝ ձունը քէրէլու:
Տըղան դաթուի կը, նըստի կը ձանը վըրան հանքէլու:
Հարը կըսէ. «Օղուլ, քըրտընած ես, մի՛ նըստի, մըսիս
կը՞: Տըղան անկաջ չի էնէ: Հարը մէմա, էրկուս ա կը-
սէ: Տըղան պատասխանէ կը. «Հարիկ, ինչի՞ ադքան թը-
խած լէնէս, տըղա խո, չե՞մ»:

Հարը բան չի ըսէ. էրթէցէն գիչնի, կէրթա տըղին
մատղաջ տըղան բալուլով օրօցկէն կըհանէ, բէրէ կը էր-
թիք, ձանը վըրան դընէ կը: — «Ադ ի՞նչ կէնէս, հարիկ» —
կըսէ տըղան՝ վըրա վազգէլով: — «Հէչ, ի՛նչ պիտի էնեմ.
տըղադ բէրի, ձանը վըրան դըրի» — «Ախըր, մըսի կը՞: —
«Ինչի՞ պիտի մըսի, բալուլով է՞: — «Հարիկ, ախըր
տըղա է՞: — «Ըշտը դուն ա իմ տըղաս ես», կըսէ հարը.
թոռը կառնէ վար կըբէրէ. տղան ա հորը խօսքը կէնէ:

— = —

90(16)

ԵՅԵ ԷԼ ՎԱՐ, ԱՌ ՎԱՐԸԴ, ՄՈՌԱՆԱՍ...

Մարթուն մէգը դարիպըթութէնէ իրեն քաղաքը
գուքա: Ադտեղ մէ օրփէվարիմ կա եղէ. առաջ շէն ու պոլ-
կապրի եղէ, հըմը մարթուն անցմանէն էտեմ կամաց-

կամաց խեղճըցեր է: Ճանչվորները մէջ գըլնին, աս մարթուն ադ օրփէվարուն հետ կըպըսակեն:

Քիչըմ վախտ կանցնի. կընիկը էրկանը թախանծե կը թէ. «պէտք է տավաթ էնենք, ֆիլան բարեկըմիս պատվենք. ես օր օրփէվարի էի՝ ինձի շատ լավութեն էրավ: Ել վար, առ վար»: Մարթը ճարահատեալ կամք կուտա: Քիչըմ էտեմ ուրուշ բարէկըմի պիտի պատվեն — էլ վար, առ վար. էտեմ խընամոնց, էտեմ կընքըհարանց — վերջը չը գա: Աս մարթն օր զմրիպըթութենն քիչըմ փարա էր բէրէ՝ կաշէ օր փարան հալի կը, սօնղը մոտէցեր է: Կընկանը համար քիչըմ բընաղոն կը տեսնի. գէլլէ կէնա կէրթա զմրիպըթութան: Քիչըմ վախտ կանցնի, կընիկը բնաղոնը կուտէ կը պարպէ՝ էրկանը գիր կը գրէ թէ. «պակասութեն ունիմ, յա դուն էկէ, յա փարա զըրկէ»: Երիկը ջուղապ չի տա: Նոր գիրըմ ա կը գըրէ, կըսպասէ — կէնա ջուղապ չի տա: Եփօր կընիկը շատ սըզըթի կէնէ՝ էրիկը կը գըրէ. «Գու ճէլ վար, առ վարըդ» ինձի ձէռք չի տա, անկար ճէլ վար, առ վարըդ՝ մըտէհան կէնես՝ գուքամ, թէ չէ չէմ գա»:

— — —

81(47)

ՄԻ ԱՆԳԱՄ ԷԼ ԱՂԱՅԻՍ ԱՍԱԾԻ ՊԵՍ ԱՆԵՄ

Աղալին մէգը խըզմածքըմըմ կուռէնա, օր միշտ աղալին ըսածին հակառակը կէնէ էդէ: Գըլլի օր մէ անքամըմ աս աղան խըզմածքըմին հետ ճամփա կէրթա, աղան ձին կը հէծնի, խըսմածքըմն ա՝ բեռ բառցած դաթըրը: Գուքան չալին քաննըր. կարմունջ չըկա, պիտի ջուրը մըտնին անցնին: Աղան մըտածէ կը. «Թէ օր ըսեմ իսի կէչուտէն անցի՝ անիկ թարսը պիտի էնէ, խօրունգէն պիտի զարնէ. արի ըսեմ խորունգէն ան»:

ցի՝ օր թնրսն էնէ՝ ժանժաղ տէղոյն անցնի: Խօրունդ տեղը ցըցընէ կը խըզմածթընրին, թէ ահաան իստէղ ջուրը դարկ դաթըրը: Խըզմածթընրը կըսէ ինքն իրեն. «Ասքան տարի է՝ աղայիս ըսածին հակառակն եմ էրէ, աս մէ անքամն ա անոր ըսածին պէս էնեմ»: Դաթըրը դարնէ կը խօրունգը, ինքն ա խեխտի կը, դաթըրն ա, ապրանքն ա զալ գըլի:

92(18)

ԱՌՍՋ ՓԻԼԻՃԻՆ ԱԶԱՏՈՒԹՅՈՒՆ ՏՈՒՐ

Մարթուն մէզը հիվընդնա կը. նոթընրին կըսէ. «Գընա, փիլիճմ առ, էփէ, ուտեմ լափնամ՝ քէզի ազատութեն կուտամ»: Նոթընրը բէրէ, կէփէ. ջուրը կուտա ուտելու, միսը պահէ կը: Էքսի օրը աղան կըսէ. «Կէնա ան փիլիճը էփէ. ջուրը խըմեմ, լափնամ՝ քէզի ազատութեն կուտամ»: Նոթընրը կէփէ, փիլիճի միսը քըր-քըրվի կը: Վըրա իրեք օրը կէնա կըսէ հիվանդ աղան. «Փիլիճը էփէ, ջուրը խըմեմ լափնամ՝ քէզի ազատութեն կուտամ»: Նոթընրը մէմա կէփէ, փիլիճին վըրան մըսի նըշան չի մընա, սալթ օսկըռնեթը կը մընան: Վըրա չորս օրը աղան կէնա կըսէ. «Ինի փիլիճը էփէ. ջուրը խըմեմ լափնամ՝ քէզի ազատութեն կուտամ»: «Բանըմ ըսեմ, աղա, — կըսէ նոթընրը, — ասված սիրես, առաջ ադ փիլիճին ազատութեն տուր, վըրան ալ հալ չըմընաց»:

Պէղացուն մէզը քաղաք գուքա, իրեն կընքըհօրը տունը մասաֆւր գըլլի: Հացի օր կընըստին՝ կաշէ օր սուրֆին վըրա մէ հացըմ մանդըռ-մանդըռ կըտըռտած դըրած է: Կուտեն: Հացը թեզըմ պարպի կը: Տանտէրը կանչէ կը. «Թըռանվ»: Բէրեն կը, մէ հացըմ ա կըտոր-կըտոր կէնեն, սուրֆան կը դընեն: Ան ա թէզըմ պարպի կը: Տանտէրը կէնա «Թըռանվ» կանչէ կը, կէնա կը բէրեն: Ասպես տէյօր վերջը կերթա. նըստողնէրուն նա փորը կըկըշտանա, նա աչքը:

Բանիմ վախտ էտեվ ա սարթը գեղ կէրթա, սանահօրը մասաֆւր գըլլի: Հացի օր նըստելու գըլլին՝ գէղացին բէրէ մէ ազըմ հաց, կըտոր-կըտոր կէնէ, սուրֆին վըրա սարի պէս կըդիդէ: — «Սանահար, ադ լէնչ կէնես», — հարցընէ կը թամահքար քաղքըցին: — «Ի՞նչ պիտի էնեմ, հացին թէվերը կըտըռտեմ կը, օր չը թըռչին»:

Կընքըհարը սանահօր տունը մասաֆար կէրթա, շատ կը մընա: Տանտէրը կաշէ օր էրթըլու միտք չունի՝ կընկանը հետ մւշնվարն կէնէ, թէ, ճէքվան մըհանովըմ քէզի հետ կըռիվ կըսարքեմ, կընքըհարը անպաճճառ մէջ կը մըտնի ալիրտ էնելու. ես ղանտամ կը գըտնիմ, հասկըցընեմ կը թէ գընա:

Էքսի օրը մարթը սուտ բանիմ համար կընկանը կը հէրսոտի, փատը կառնէ, օր կընկանը ծէծէ: Կընքըհարը

մէջ գընի. «Սանահար ջան, ադ ի՞նչ կէնես, ինչի՞ սանամորըս ծէծես կը:— «Ձէ՛, կընքըհար, դու չիտես ասոր էրածը. պիտի ծէծեմ»:

— «Ջանըմ, մի էնէ, մի ըլլի... սանամարըս մեխք չունի»: — «Մի միջնորթէ, կընքըհար, ան քու էքվըն-թան ճամփադ վըկա՝ պիտի ծէծեմ»:

Կընքըհարը կաշէ օր իրեն ճամփա ցուլց կուտա: Յուրտ ձըմեռ, ի՞նչըդ էրթա, դառնա կըսէ. «Վալլա, սանահար, ան զատկին կարմիր հավկիթը վըկա, օր մէգտեղ պիտի ուտենք՝ չեմ թողնի օր ծէծէս»:

— = —

95(21) ՏԵՐՏԵՐՆ ՈՒ ԷՏԸ ԲՈՍԱՆՈՒՄ

Պօստընճին տէսնի կը օր մէ տէրտէրըմ ու մէ էշըմ պօստանն են մըտէ, կուտեն. մանչուն կըճըվա. «Ծօ, տէրտէրին դուս էրէ, տէրտէրին դուս էրէ»: Մանչը իրեն խելքովը զաննը կէնէ, թը հարը սըխալ ըսաց, վազդէ կը էշը դուս էնէլու: Հարը էտէվէն կըկանչէ. «Ծօ, տէրտէրին դուս էրէ առաջ, տերտերին»: Մանչը տէրտէրին դուս կէնէ, էտեվա իշուն. գուքա հօրը քովը, թէ «Ադ ի՞նչ հըրաման էր օր տըվիր. տէրտէրը իշէն ա գէշ էղավ»: — «Ծօ, կըսե պօստընճին, էշը շատ-շատ վընաս տա՝ իրեն փօրովը մէմ պիտի ուտէ, հըմը տէրտէրը կերածէն դուս ինչքան ա հետը կը տանի»:

— = —

96*(22) ԱՂԱՆ ՄԱՐԱՂԱՅԻ ՈՐՋԱՄ ԵՁԸ ՊԻՏԻ ԱՌՆԻ

Մարաղան աղալին գըրէ կը թէ «Ջուխտըմ եզ առ ինձի համար. հըմը նա սեվ ըլլին, նա՛ ճէրմակ, նա՛ պօզ,

նա շէկ, նա կարմիր, նա ալաւա: Ասոնցմէն դուս ինչ ըռանգ գըլին թող ըլլին:

Աղան կաշէ օր եզը ինչ ըռանգ օր գըլի՝ անոնցմէն հէջ մէգը չի ուզէ. ադ ըռանգնէրէն սալալի ուրուշ ըռանգով եզ չըկա: Մարաղին գըրէ կը. «Ուզած է՞ղնեւրդ կառնեմ, հըմը նա էրկուշալիթի, նա իրէքշալիթի, նա չօրէքշալիթի, նա հինգշալիթի, նա ուրիաթ, նա կիրակի: Ուրուշ ինչ օր գուզես՝ ան օրը կառնեմ»:

97(23)

ԿԻՆԸ ՄԱՐԴՈՒՆ ԳՈՐԾԻ Է ԴՆՈՒՄ

Մարթուն մէգը թամբալ գըլի, տընէն դուս չի էլէ. կընկան աչքն ա դուսը գըլի: Կաշէ օր էրիկը տունը վար ընկեր մընացեր է, ինքը նպատակին չի կըրնա հասնի՝ էրկանը խօրուրթ կուտա: «Դա մարթ, ինչի՞ գործի չես ըլլի, պարապ տունը նըստեր ես» — «Ինչ գործի ըլլիմ, կըսէ մարթը, գործ չըկա» — «Գործէն ավել ի՞նչ, — կըսէ կընիկը, — գընա գիշերը փառալընդութեն էրէ, առավօտները թալլըլութեն էրէ, ցօրէկ էտեմ՝ թալլըլութեն էրէ»։ Էրկանը խելքը կաճի. կէրթա իրեք գործն ա գըտնի կը, անպէս օր զօր գիշեր գործէ աչք չի կըրնա բանա: Կընկանը ուզածն ա զաթը ադ էր. սիրօղնէրուն առաջը դուսը կը բացվի:

Դադըրցիք կամաց-կամաց առ մարթուն անկաջը կը բանան. «Դիտե՛ս տունըդ, ընտանիքդ ի՞նչ հալի է, տանըդ ինչի՞ մուղաթ չես ըլլի»։ Մէ անքամամ ա օր մէգը շատ վըրա կը կախէ՝ կըսէ. «Ա՛խ, ես ա գիտեմ, հըմը ի՞նչ էսեմ. իսի գործէրէս հէջ չեմ կըրնա պտիկի, օր տուն էրթամ, կընկանըս հախէն գամ»:

Կընդհանրաբար մեզին ցաւը կը բռնէ. նա՞ դահէկ կը պատահի, նա՞ ուրուշ մէ. օքնօղըմ: Շատ կը չարչըրվի, սօնղը կաղատվի, տըղան կը բէրէ: Տըղան տունը կը թողնէ, կէրթա օր դըրկը ցնէրէն մեզին կանչէ, օր գա տըղին ա իրեն ա շահէ: Ետ կը դառնա. տէսնի կը, օր տըղա չկա. շունն ա լիզվըռթվէլօվ տընէն դուս գէլլէ: Հասկընա կը, օր շունը տըղին կէրեր է: Պաշլալի կը շանը նախատեւ.—«Ա՛յ դու ծուռ պոչ, ան սեւ դունչ, ան չախալ աչվի, էրկան անկաջ, ան անամոթ շան ձաք, չիս ամընչէ օր տըղան կերար»: Շունը լավ փոր էրած՝ հանգիստ տնեն դուրս գէլլէ:

Իրիկվանը ադ կընկան մարթը տուն գութա: Կընդ կը էղած-չէղածը պատմէ կը: Մարթը շանը վըրան կը հէրսոտի, վեր գէլլէ օր էրթա շանը ծէծէ. կընդ կը սէ. «Ա՛յ մարթ, մի ծէծէ. ես անոր անքան բան ըսի, անքան բէսպուռ էրի օր իրան հերիք է»:

— — —

Քանվօրին մէգը հիվընդնա՝ տունը կը պառկի, բանէլու չի գա: Ուստան աշկերտին դըրկէ կը թէ «Գընն աշէ, խալֆա՞ դ ի՞նչ պէս է, ռւտեղը կը ցաւի»: Աշկերտը կէրթա, թէ. «Խալֆա, ուստան հարցուց. ի՞նչ պէս ես»: — «Ի՞նչ պէս պիտի ըլլիմ, կըսէ հիվանդը. չիս տեսի. գըլօխըս կը ոտեր է դըդում, փորըս դարցեր է լախանա, ձէպըներըս դառցեր են փուրջուրուղ, օտվընկըս դառցեր են բազուկ»:

— Խալֆա, — կըսէ աշկերտը, — ես ադքան բան չեմ

7
կըրնա միտքըս պահէ. կէրթամ ուստիս կըսեմ, թէ
խնկիս բանը պօստան է:

— — —

100(26)

ՄԵՐՆ ԷԼ ՄԻ ԲԱՐԻ ՊՏՈՒՂ ԶԷ

Գեղին մէզը մէ անսանձ, անբան ախիկըմ գըլի,
օր ուզող չի ունէնա: Գըլի օր դիմացի գէղէն ուզողըմ
փէլտահ գըլի: Կառնեն կուտան: Հարսնիքին օրը
հարսնառ գուքան, ախիկը կառնէն, ճամփա գէլեն:
Եփօր քիչըմ կը հէռնան՝ ախշըկանը դուռը պար կը-
բըռնեն, չալել կուտան ու կըսեն.

— Աֆսանէցէն ազատվեցանք. անսանէցէն ազատվե-
ցանք:

Հարսնառին մարթիքը աս օր դիմանան՝ թաքվո-
րին հարը կըսէ. «Տէ, մենք ա պար խաղանք»: Չալըը-
ճոց կըսէ. «Դուք ա չալեցեք ու ըսէք.

Մերն ա բարի պըտողըմ չէ. մերն ա բարի պը-
տողըմ չէ»:

— — —

101(27)

«ՄԱՏԱԲԱՅ ԱՍՏՎԱԾԱԾԻՆ» ՈՒՍՏ Է ԳՆՈՒՄ

Մարթուն մէզը գէղըմ գուքա, մէ տունըմ կէրթա
մասաֆուր գըլի: Հաց օր կըգընեն՝ աս մարթը գալի պէս
կուտէ. ինչ օր առաջը կըգընեն՝ մէգէն լալիէ կը: Տան-
տիրոջը հօքուն քնոր գըլի: Հարցընէ կը. «Ախպար,
ամօթ չըլի հարցընելը, ուր կէրթաս»: — «Մանան
կապվեր է, կըսէ, մանանքաց Աստվածածին ուխտ կերթամ,

որ մատան րացվի: — «Ասված սիրեա, ախպար, կըսէ տան տէրը, ուխտէդ օր ետ դառնալու գըլլիս՝ ուրուշ տեղով անցնիս, մեր տունը չըգաս:»

— — —

102(28)

ՊՈՒ ԷԼ ԻԶԵՑՐՈՒ ՏԱՎԱՐԻԴ ԹԻՎԸ

Մէ դավանճիմ ու մէ ջանալըմ ժամանակով լավ գործի տէր են էղե, էտեվ չըքալօրցեիր են: Մէ անքամըմ իրար պատահին կը, դարտլամիշ գըլլին: «Հան գիտի ժամանակ, կըսէ ջանալը, մէ վախտըմ ես հինգ հարուր հազար կով քըշէի կը ծախէլու: — «Ես ա, — կըսէ դավանճին, — դավաններու սարէրուն ու ծառնէրուն վըրալէն քըշէի կը: — «Զիլի օր, ախպար, դավաններդ սարէրեն իչըցնես: — «Լավ գըլլի, կըսէ դավանճին, դուն ա քու հինգ հարուր հազարըդ իչէցու:»

— — —

103(29)

ՔՈ ՃՐԱԳԸ ՎԱՌԵՑԻ

Մարթուն մէգը մէ լավ տեսօք ձիմ կունէնա. ամմէն բանը տեղին, հըմը մէ գէշ խնսիանթըմ գունէնա — թարս ընկնիլ գիտէ էղէ: Աս մարթը ձիուն ձեռքը գիրիֆտար գըլլի. գիշեր-ցօրէկ բակճի գըլլի, օր եփօր ձին թարս ընկնի կըշտին՝ դօրթէ, թե չէ ձին կը վընասվի: Եփօր ճարը կըռռի կը՝ տանի կը ծախէլու: Ինքը ձիուն խնսիանթը գիտէ, գընին շատ դէմ չի առնէ. ձին ա տեսօք ձի, թէզըմ կը ծախէ: Առնողն ա խընդըլուն գըլլի, օր լավ աժան ձի առավ:

129

Եփօր ծախե կը՝ կըսէ. «Է՛, ախպար, բարով վայ
լես, իմ ճըրաքըս մարէցի, քու ճըրաքըդ վառէցի»։
Առնողը մըտածէ կը, թէ ճըճըպ աս մարթը ինչ նէղու-
թեան մէջ է, օր աս անթիքա ձին խալես աժան տըվեց,
ադ խոսքն ա ըսաց»։ Տանի՛ ախողը կապէ կը։

Մապախտան կէրթա ախողը, տեսնի կը օր ձին
թարս կըշտին է ընկէ, հեֆքը հեֆքին բըռնել է։ Շիտ-
կէ կը, կըսէ. «Նոր ձի է, վէ՛վ գիտէ, մէ փօրցանքըմ պա-
տահէցավ»։ Էքսի օրն ա ասպէս, մէգալ օրն ա ասպէս։
Արթըղ մարթը ձիուն ղուլ գըլլի. գիշերները ճըրաքը
վառած բաքլալէ կը օր ձին օր թարս ընկնի՛ էրթա շիտ-
կէ։ Անճաղ հասկընա կը ծախողին ըսածը, թէ «իմ ճը-
րաքըս մարէցի, քու ճըրաքըդ վառէցի»։

— — —

104(30)

ԳՐԱԲԱՐԻՍՈՍՈՂ ՓՈՔՐԱՎՈՐԸ

Վարթապէտին մէջը իրեն փօքրավորին խըրատ
կուտա թէ «հետըս գրաբառ խօսէ»։

Մէ անքամըմ փօքրավորը գուքա, կըսէ. «Հայր-
սուրի, սարին ծաղկակոխները վանքին մոխրաթապալ-
ները բառբառելով ճաշակելի են»։

— Ծն, ինչ կըսես, չեմ հասկընա. կարքով խօսէ։

— Հայրսուրի, — կըսէ փօքրավորը, — գալերը վան-
քին էշը կէրել են։

— Հըպը ադպէս չըսէս։

— Հայրսուրի, դուն հրամալեցիր օր գրաբառ խօ-
սիմ, — կըսէ փօքրավորը։

— — —

Մըկնեըը անքամըմ խօրուըթ կենեն, թէ առա ինչ է մեր քաշածը կատվին էրէսէն, մէզի շարդէ կը, մեր քօքը կըկըռտէ, մէ իլլաճըմ էնենք, օր անոր ճանկէրէն ազատինք»։ Մէզը մէ խօրուըթըմ կուտա, մէզալը՝ ուրուշ — բանի պէտք չեն դա։ Մէզն ա կըսէ. «Էկէք կատվին ճըտէն մէ գիլըմ կախենք, օր հփօր կատուն մօտէնալու ըլի՛ դըլին ձէնն առնենք, փախչինք ծակերըս մըտնինք»։ Ամմէնքը հախ կուտան, թէ ադ լալ գըլի, լալ միտք է։ Զիլը գըտնին կը. սըրան գուքա կախէլուն։ Մէզը կըսե. «Ես չէմ կըրնա». մէզալը թը՝ «Ես պառվեր եմ», մէկը թը՝ «Հիվանդ եմ», մէկը թը՝ «Վախենամ կը»։ ԽԼԿԱՍՍ հէչ մէզը իրեն գԼԼԿՄԻՔ չիլլի, օր գիլը կախէ։ Կատուն կէնա իրեն գիտցածը կէնէ։

— — —

Յորենը անքամըմ ճամփօըթութան պիտի էրթա. գարուն կըսէ. «Գարի ախպար, ես ճամփօըթութան պիտի էրթամ. խընթրեմ կը օր քիչըմ վախտ իմ տեղըս բըռնէս, մարթոց գործը յօլա տանիս, տէլօր ես ետ գամ»։ «Լալ գըլի, — կըսէ գարին, — հըմը հաց օր ուղէն՝ ըլլիմ»։ — «Էդի», — կըսէ ցորենը։ — «Է՛, ապրի ալ ըլլիմ»։ — «Էդի»։ — «Է՛, կորկոտ ա ըլլիմ»։ «Ադ ա էդի»։ — «Լա՛վ, բաղաջ ա ըլլիմ»։ — «Է՛հ, ադ ա էդի»։ — «Գաթա ըլլիմ»։ — «Է՛հ չարասըղին ադ ա էդի»։ — «Փախլափա ա ըլլիմ»։ — «Է, — կըսէ ցորենը, — շատ մի բարկընա — կըկըռտիս»։

— — —

Էլ ընկեղմ հօրեն ջուր քաշած վախտը չըվանը կը-
կըռռի, փարխածը ֆորը գընկնի: Կէրթա դըրկըցին թէ.
«Մէմ ձեր տըղան դըրկեցէք, դա փարխածը հօրէն հա-
նէ»:—«Ձեր տըղին ի՞նչ է եղէ, թող հանէ»:—հարցընէ կը
դըրկիցը:—«Հէչ, կըսէ կնիկը, չըվանը հին է, վախէնամ
կըռռի. տըղիս չեմ դըմշի»:

— — —

Մարթուն մէգը իրեք ընկերով դէղ կէրթա սանա-
հօրը տունը, թէ. «Բանիմ օր քէզի մասաֆէր պիտի ըլ-
լինք»: Գէղացին չըքալոր մարթ գըլլի: Հարցընէ կը.
«Դուն բարով էկար. իդի հէտիններդ վճի են»:—«Ան՝
իմ փէսան է», կըսէ քաղքըցին: «Լավ, իդի մէգամը»:—
«Ան ա փէսիս փէսան է»:—«Ադ ա լավ, հըպը ինի
մէկը»:—«Ան ա փէսիս փէսին փէսան է», կըսէ քաղ-
քըցին:

Նըստին կը հաց ուտէլու: Գէղացին բէրէ կը գուշըմ
թան, դընէ կը առաջները թէ. «Հրամէցեք, կէրէք», կու-
տեն, պարպեն կը: Կէնա գըշօլըմ թան կըբէրէ: Ան ա
կուտեն: Կէրթա կէնա թան կըբէրէ:

«Սանահար, կըսէ քաղքըցի մասաֆէրը, աա ի՞նչ է,
թան-թանի վըրա»:

— Ի՞նչ պիտի ըլլի. ան առաջինը թան էր, վըրա
եկրորթը թանին թանն էր, աա ա թանին թանին թան-
թանն է:

— — —

Տըղին մէկը տունըմ տընփէսա կէրթա: (Տընփէսա էրթըցողը ինքը տուն ու ահդ չի ունէնա, ըսել է թէ չարասըղէն կէրթա):

Գըլլի օր օրըմ Գափոէլ հըրիշտակը ադ տունը գուքա թէ. «Իրեք հօքի պիտի առնեմ ձեր տընէն»: Տընէցիք ամմէնքը աչքերը աա տընփէսին վըրան կը դառցընին: Տըղան կըսէ. «Ես օր կամ՝ հազըր եմ. դուք մէգալ էրկուսին դարտը քաշէցէք»:

— = —

110(36) + ԲԵՌԸ ԿՈՆԱԿԻՑՍ ՍՈՆԵԼՈՒ ԶԷ

Իշուն աչքի լուս կուտան, թէ. «Աչքըդ լուս, քուսիկըմ ունեցար»:

— Ի՞նչ աչքի լուս է, կըսէ, խո բեռը կըռնըկէս առնելու չէ, տօպրակը ճըտէս պիտի առնէ:

— = —

111(37)

ՄԵԾԱՆԱՍ՝ ԷԼԻ ԷՏ ԿԴԱՌՆԱՍ

Մարթուն մէգին անունը «էշ» դըրած գըլլին: Եփօր ամմէն մարթ «էշ, էշ» ըսելով զըզվէցընին կը՝ կընիկը մարթուն խօրուրթ կուտա, թէ «մարթ, ադ անունը ամօթ է. մէ պատիվըմ սարքե ճանչվօրնէրուդ, բարէկըմնէրուդ, խընթրէ օր անունըդ փոխեն. ալ դիմանալ չիլլի»: Մարթը պախչաները քէֆըմ կըսարքէ, թւքանդաշ, բարէ-

կամ կանչէ, պատուէ կը: Եւոր նըստեր կուտեն կըխո-
մեն, ուրախութեն կէնեն՝ աս մարթը կըսէ. «Ձէզմէն մէ
խընթիրքըմ ունիմ. ինձի օր աս անուըդ դըրեր էք՝
բնտ բառ է, թէ կարելի է փոխէցէք»: — «Լավ գըլի,
կըսեն, խնթրըդ չենք կոտոէ: Աստից էտել անուըդ
«քուռիկ» դընենք կը»:

Մարթը շնորակալ գըլի, խընդըմանց դուքա տուն,
կընկանը կըսէ. «Կընիկ, աչքըդ լուս, ալ պըրծա. անու-
նըս փոխէցին»: — «Ի՞նչ դըրին», հարցընէ կը կընիկը: —
«Քուռիկ դըրին»: — «Ալ ի՞նչ աչքի լուս է, — կըսէ կընի-
կը, — անֆիլա աշխարքըմ ծախս ա էրիր. մենձընաս՝
կէնա կըդառնաս էշ»:

— — —

112(38)

ԶԱՅՆԻԴ ԶԱՓ ԴԻՄԱՅԿՈՒՆ ԶԵՍ

Գէղացին արապով քաղաք կէրթա: Ծամփուն վը-
րան արապին թնքըըր փոսըմ գընի, քիչ կըմընա օր
շըրչի: Գէղացին կաշէ օր դիմացէն բոշամ դուքա, քն-
մանչան կըռնակը. «Ախպար, ախպար, կըսէ, թնքըռին
տակը բանըմ դի, դէմ առնե, չը շըրչի»: Բոշան քն-
մանչան կառնէ, թնքըռին տակը կը կոխէ. քնմանչան
ջարթուրուրթ գըլի: Բոշան կըսէ. «Ձէնիդ գէօրն տա-
լադ չես ունեցէ»:

— — —

113(39)

ԿԵՐԱԿՈՒՐՆԵՐԻ ԶՐՈՒՅՑԸ

Աշխատան գիշերը կիրակուըները իրար հետ զըր-
ցին կը:

— Եղով փըլաֆ, հարցընեն կը, դուն մարթուն քանի սըհաթ ճամփա կըտանիս:

— Օխտը սըհաթ կըտանիս:

— Հըպը դոն, ձըվածեղ ախպար: — Են ա պակաս չեմ տանի», կըսէ ձըվածեղը:

— Դոն, մըսով լահնի, քանի սըհաթ կըտանիս:

— Ձորս սըհաթ ղօլալ կըտանիս, կըսէ մըսով լահնին:

— Թանով ապուը, դոն ինչպէս ես, քանի սըհաթ կըտանիս: — Են ա մէ-էրկու սըհաթըմ կըտանիս:

— Հըպը դոն, մախոխ ապուը: — Ելալլա, կըսէ մախոխը, ես քանիլ ըլլիլ, մարթուն թնվնքնիլ դըռնէն դուս չեմ հանէ:

— — —

114(40)

ԶՈՒՅՈՂ ՄԵՐՈՒՆԻՆ

Տըղին մէկը օսկիս կը դըտնի: Էխտիարըմ ըռաստ գուքա. կաշէ օր գէտնէն օսկի վերուց՝ կըսէ. Եհուսուն փարա կուտամ, ինձի տու: Տըղան չի տա: — Ելալ, կըսէ Էխտիարը, իցցուն փարա կուտամ, ադոր էղածն ա ինչ է: Տըղան կէսա չի տա: Էխտիարը վացցուն, եթմիշ, սնքսն, առխսան, հարուր փարա կուտա, սօն-դը իրեք դուռուշ կուտա: Տըղան կըսէ. Եթե օր ադ իրեք դուռուշին հետ մէ անքամմ ա իշու պէս զըռաս՝ կուտամ: Էխտիարը չորս թարաֆը կաշէ օր մարթ չըկա՝ իշու պէս կը զըռա, իրեք դուռուշը հանէ կը, թէ. Եհիմի տու: Տըղան կըսէ. Ե՛րուն օր էշ տէղօլըդ գիտես օր առ օսկի է, հըպը ես չիտնմ: Կըսէ, փախչի կը:

— — —

Ախքըտին մէջը տուներմ մըտնի խընթրէ կը թէ. «Ին-
ձի օղորմուկներն էրէք, ձեր մէռելը դըրախտը կէրթա»:
Բէրեն հաց կըդընեն առաջը: Կուտէ-կուտէ՝ կըսէ.
«Ձեր մէռելը դըրախտին պատին տակը հասաւ»:

Կէնա կիրակուր կըբերեն: Կուտէ-կուտէ՝ կըսէ.
«Ահա, դըրախտին պատէն վեր էլաւ»: Կէնա կիրակուր
կըբէրեն: Կուտէ-կուտէ: Տընէցիք հարցընեն կը. «Ի՞նչ
էդով մեր մէռելը»: Ախքատը ուզածին չափ կերե կը-
տացել էր. կըսէ. «Թըմփոցըմ լըսէցի, հըմը չիտեմ, դէ՞ա
ընկաւ թէ դէն»:

— — —

Ուրուշ ախքատըմ ա կէրթա մէ տուներմ օղորմու-
կներն ուզէլու: Ադ օրը ադ տուներ հաց կէփեն էղէ: Տան-
տիկինը մէ լավաշըմ դընէ կը առաջը, մէ թաբախմ ա-
խաշած բակլա: Ախքատը վըրա գըլնի ուտէլու: Հացը
կըպարպի. տանտիկինը մէ հացմ ա կըբէրէ: Կուտէ —
բակլան կըպարպի: Տանտիկինը կէնա թաբախովըմ բակլա
կըբէրէ: Կուտէ — հացը կըպարպի: Բէրէ, մէ հացմ ա,
կըդընէ: Կուտէ — բակլան կըպարպի: Տանտիկինը կաշէ
օր վերջ չըկա՝ ալ բակլա չի բէրէ:

Ախքատը կաշէ օր ալ չեն բէրէ՝ ետ կը քաշվի, կը-
սէ. «Մարթ օր տսծու ահէն չըվախէնա՝ էփած հացդ
ու խաշած բակլադ բիթնովի կուտէ»:

— — —

Մէ ձիավոր սիրելիոր թուրքըմ ճամփա կէրթա-
ճամփուն վերան մէ մարթըմ կը պատահի: Զաննը կէ-
նէ թէ թուրք է. բարե կուտա՝ կըսէ. «Սնննն ալէքիմ»:
Մարթը բարեկը կառնէ՝ կըսէ. «Ալէքիմ սննն»:

Զիավոր թուրքը քիչըմ կէրթա, շիֆնամիշ գըլլի.
«Զըլլի՞ թէ ադ մարթը գնվար էր, ես անոր սննն տը-
վի»: Ետ կըդառնա, հարցընէ կը մարթուն. «Դուն մաւլ-
մանն ես թէ գնվար»: — «Ես մաւլմանն չեմ, հալ քրիս-
տոնա եմ», կըսէ մարթը: — «Օր ադպես է թէզ սննմըս
ետ տուր»: — «Ախրը, ադա, ի՞նչըդ ետ տամ. դուն սն-
նմ տըվիր, ես ա առա. հիմի ի՞նչըդ էնեմ»: — «Զիտեմ,
սննմըս իլլն — քի ետ պիտի տաս»: — «Ի՞նչըդ ետ
տամ, դուն խըրատ տու, ես ա էնեմ»:

Թուրքը մըտածէ կը, կըսէ. «Դուն իստեղ կայնէ,
ես ետ կէրթամ, կէնա գուքամ քովըդ, կէնա կըսեմ.
«Սնննն ալէքիմ», դուն ըսէ՝ «Սննմըն գէրի-գէրի»:

Ետ կէրթա, գուքա, կէնա բարե կուտա՝ «Սնննն
ալէքիմ»: Հալը կըպատասխանէ. «Սննմըն գէրի-գէ-
րի»: Այսպէսով հօքին կազատէ:

— — —

Զաղչըպանը ջախչի բաղաջ է էփէ, դըրեր է օր
պաղի. ինքն ա ջախչին դուռը նըստեր՝ բնքլնէ կը, օր
բաղաջը պաղի, էրթա նեա ուտէ:

Էրկու չաթուքանն տըղա հոտը կառնեն, մըտածեն
կը, թէ ի՞նչ դնքով ադ բաղաջը թըղցընեն: Սուտ կըռի-

«Լըմ կը սարքեն, իրար քրճըրտելով, հըրընտելով ջախ-
չին թարաֆը գուքան. մէմա մէգը մէգալին կըզարնէ
ու կըփախչի. մէգալը էտեվը գըյնի. ասիկ փախչի, մըտ-
նի կը ջաղացքը, դուռը նէսէն կըկողպէ: Մէգալը կը-
վազզե ջախչին էրթիքը, կէնա իրենց քւֆլը կըշարու-
նակեն: Զախչըպանը միամիտ անկաջ կէնէ:

Նեսը էղողը քըրֆէ կը դըսինին. «Հեչ չէրէվցող
շանօրթի»:

Վէրէն մէգալը քըրֆէ կը նեան էղողին. «Բւնճ ու
պուճաղ շանօրթի»:

Նէսինը քըրֆէ կը. «Շատ տաքէտաք շանօրթի»:

Դըսէն քըրֆէ կը. «Զարթ ու կըտոր շանօրթի»:

Նէսէն քըրֆէ կը. «Զըտեղուցվող շանօրթի»:

Դըսինը քըրֆէ կը. «Ծոց ու ջեպըդ շանօրթի»:

Զախչըպանը զարմանա կը, թէ աս ի՞նչ չէշիտ
քւֆլընեի են, օր իրար կուտան: Նէսի տըղան եփօր
բաղաջը գըտնի, կըտոր-կըտոր կէնէ, ծոց ու ջեպը
կըդընէ, կտեղավորէ՝ բիրտան դուռը կըբանա ու կըփախ-
չի: Էրթիքն էղողը վար կըթռչի, գըյնի էտէվէն օր բըռ-
նէ. կէրթան կը հեռընան:

Խէլլըմ վախտ օր կանցնի՝ ջախչըպանը կըսէ. «Բա-
ղաջը արթըղ պաղէցավ, էրթամ ուտեմ»: Մըտնի կը
նես. բաղաջ ասդին, բաղաջ անդին — բաղաջ չըկա:

Անճաղ ջախչըպանը կըհապկանա, թէ ան կըռիվը
փրեն բաղջին գըլխուն է եղէ:

119(1)

ԳԱՐԻՆ ԳԻՏԵ

Ձիուն հարցընեն կը. — «Ձի, հինգ փուլ ընդ կըտանի՞ս»։ — «Գարին գիտէ», — կըսէ ձին։ — «Ձի, տասը փուլ կըտանի՞ս»։ — «Գարին գիտէ», — կըսէ ձին։ — «Ձի տասը հինգ փուլ ա կըտանի՞ս»։ — «Կէնա գարին գիտէ», — կըսէ ձին։

— — —

120(2)

ՀԱՆԵԼՈՒԿ ՍՏԻՆՔՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Ութն ունի բարերթու մօլլան (շունը).
 Չորսն ունի հափըթաֆըլլան (կովը).
 Էրկուսն ունի մաքիկը (մաքին).
 Հեջ չունի հաքիկը (հավը).
 Ի՞նչըղ կպահէ ձաքիկը։

— — —

Կորած լարըս միտքըս ընկավ — նըստա ու լացի:
Էրածները միտքըս ընկավ — էլա ու խաղցի:

— — —

Ըստամպօլ — ըստակը պօլ: Թիֆլիզ — վաստակը պօլ:
Ախըլցըխա — վազզէ ու կեր:

— — —

— Բարեւ, ըռալիս Սարքիս:
— «Բարով էկար վըր գըլխիս.
Քէզի տանիմ ձիթիհանի բաղնիս,
Համ ճաշ բէրեմ, համ ընթրիս.
Համ քանիանակ, մէջը թաղվիս:
Ինձի տարավ ձիթիհանի բաղնիս.
Ոչ ճաշ բէրէց, ոչ ընթրիս,
Ոչ քանիանակ՝ մէջը թաղվիմ:
Տասվէրկու դուռ ունի, քըսանըչորս էրթիս:
Ծընկվիս ուռէցավ — քաշէցի փորիս:
Օտվիս ուռեցավ քան ըզմեծ գըլխիս:
Վան, ըռալիս Սարքիս, քու պապի գօռ...:
Աս ի՞նչ արար դու զիս:

— — —

«**Ք**արով, բարեկամ, դալուստըդ բարի:
 Տունը պաղին մէջ, պաղը ծէր սարի:
 Տունը նեղ է, տեղ չըկա.
 Բրինձը պարպեր, եղ չըկա:
 Ըսեմ «վար իջի»՝ դու իջնողը չես.
 Հաց-պանիր բէրեմ՝ դու ուտողը չես:
 Թէ պիտի էրթաս՝ բարի ճանապար.
 Մեղ հարցընողաց շատ-շատ բարե տար:»

— — —

Տըկին թանը,
 Տըղին բանը,
 Կընկանը դիվանը,
 Իշուն քննվանը,
 Տէրտէրին խըզանը,
 Վարթապէտին բնղըրկանը,
 Սուրբի Կարապետու շօրապանը,
 Էրուսաղէմա դըռնապանը,
 Էջմիածնա քլլի միաբանը,
 Բուլլի անիծած են:

Սրծըթի բանցըր տեղ է.
 Զուրը հիվընդի դեղ է:

Սիրած սիրածի չեն տա —
Աս ի՜նչ անօրէն գէղ է:

— = —

127*(6)

ՄԱՋՄԱՆԸ ՄՍՋ ԿԸՄԱՆԵ

Մագմանը մազ կըմանէ,
Կընիկը գազ կըմանէ:
Մագմընին քունը տարավ —
Կընիկը շունը տարավ:

— = —

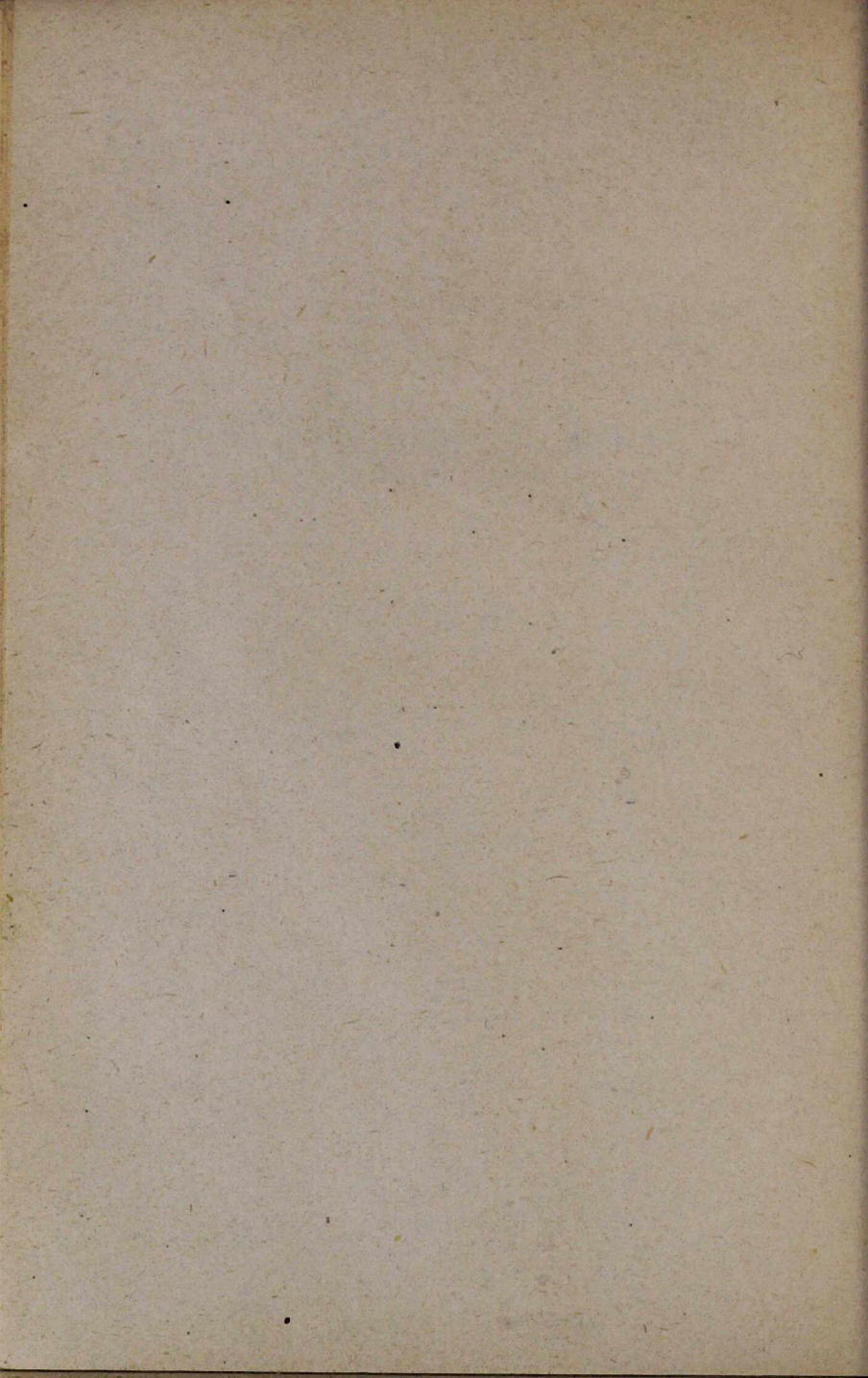
128(10)

ԶԱՐԸ ՇԱՇԻՑ ԶՈՐԱՎՈՐ Է

Սճմին շահէրէն մէկը կըսէ էղէ. «Աշխարք ինձ-
մէն կը դօղա, ես աս թավլուն գարէն կըդօղամ»:

1. Այս առասպելի վերջին մասը ցույց է տալիս, թե առասպելն ունեցել է մի իրական փաստ իբրև կորիզ, այն է, որ մի մարդ հրացան է արձակել օձի վրա: Հին՝ կայծքարավոր հրացանները մի նեղ ծակ ունեին, փողից դեպի դուրս բացված. այդ ծակի մեջ լցնում էին վառուդ (աղըզ-օթի), որը բռնկցնում էին կայծքարի կայծով: Այս դեպքում, մանավանդ երբ հրացանը շատ պինդ (սըխի) էր լինում լցված՝ ծակում եղած վառուդը բռնկելիս՝ դաղը հաճախ դուրս էր մղվում ու խանձում՝ սևացնում էր արձակողի կես երեսը (որ կողմը հրացանին էր կպած): Այս բնական երևույթը առասպելի մեջ վերադրված է օձի թուլնի, որը, իբր թե, հեռվից արձակել է սպանված օձը:

4. Նման մոտիվով պատմվածքներ շատ տարածված են: Առաջին անգամ պատահում է Եզդրոսի առակներում: (Հայերեն թարգման. Բժշկյանի, Վենետիկ, 1818, № 302):

5. Կա նույնպես Եզդրոսի առակներում, № 209:

6. Կա նույնպես Եզդրոսի առակներում, № 27:

8. Նման մոտիվով պատմվածք կա Սուլիան Օրբելյանիի «Իմաստութիւնը ստի մեջ դրքում» (ռուս.

Թարգմ. Ա. Յազարեւիի, «Книга мудрости и лжи»,
Ս. Պետերբուրգ, 1878, № 41):

11. Այս պատմվածքը, փոքր տարբերութեամբ,
տպագրված կա «Բյուրակն» հանդեսում, 1899, № 9—
10, էջ 136:

12. Մահմուտ և մահտուտ բառերի բառախաղը
ցույց է տալիս, որ այս պատմվածքը սկզբնապես հո-
րինված է եղել տաճկերեն:

18. «Մեզմէ աղեկներ» բարի ոգիներ են. հիշում
է Ալիշանը (Հին հավատք Հայոց, էջ 205), բայց ա-
ռանց որեւէ նկարագրութեան: Մ. Աբեղյանը իր «Arme-
niche Volksglaube» հետազոտութեան մեջ (էջ 105—
108) նույնպես հիշում է Մեզմէ աղեկներին ընդհանուր
Քաջքերի դասում և մեջ է բերում համառոտ նույն այս
պատմվածքը՝ իբրեւ շատ տարածված, որի մեջ քաջքե-
րը դալակին վարձատրում են սոխով ու սխտորի կճեպ-
ներով:

19. Մուտուրկան մի գլուղ է (եղել) Էրզրումից ոչ
հեռու: Այս գլուղի մոտ, լեռան գլխին շինված էր Ս. Լու-
սավորիչ վանքը, որտեղ բավական երկար ժամանակ
ապրել է Սահակ Ահագին կոչված՝ ընտրված, բայց չօժ-
ված կաթողիկոսը: (Օրմանյան, Ազգապատում, Բ., էջ
2988): Մի առած էլ կա — «Կան նըստեր՝ Մուտուրկան
կը հաչէ», ուրեմն Կան և Մուտուրկան հանդիպակաց
գլուղեր են եղել: Քարտեզի վրա չըգտաւ: Առասպելից
այնպես է հասկացվում, իբր թե «մեզմէ աղեկների» բը-
նակութեան տեղն եղել է Մուտուրկան գլուղը, որտեղից
նրանք եկել են Էրզրում՝ բախտավոր դերձակի կարը
կարելու: Երբ վարպետի ասեղը կտրվում է՝ նա աշ-
կերտին ուղարկում է Մուտուրկան, իրանց բնակավայրը,
նոր ասեղ բերելու:

20. Այս պատմութիւնը իրական դեպք է: Հայրս
ասում էր, թե նրանում հիշված թուճարը՝ Ալբերդենց

Նազարեթ աղայի հայրն է հղել: Նազարեթ աղան էլ մյուս գաղթականների հետ եկել էր Ախլցխա: Ես մանկությանս ժամանակ նրան տեսել եմ: Նրա որդիքը տարիքով ինձանից քիչ մեծ էին: Նրանց տունը «Քրանկների» (հալ կաթուղիկների) փողոցումն էր, երկհարկանի, եվրոպական ոճով շինված, փողոցի վրա մեծ պատուհաններով, սենյակները տախտակամած հատակներով, երկաթե թիթեղե կտուրով, որ հաղվադեպ էր Ախլցըխայում անցյալ դարի 60-ական թվականներին: — Շամքաղաքը Դամասկոսն է:

26. Կա Սուլխան Օրբելյանի առականրում, էջ 20—29, ընդարձակված և բավական տարբեր:

27. Ընդհանրացած պատմվածք է՝ զանազան վարիանտներով. երեք «իմաստությունները» և վերջի ոտանավոր զրուցատրությունը տաճկերեն են. ես թարգմանեցի հայերեն:

35. Կա Ս. Օրբելյանի առականրում փոփոխված կերպով:

39. Կա Եզոբոսի առականրում (№ 82). աջտեղ դատապարտվածը կտրում է մոր ոչ թե լեզուն, այլ ականջը:

40. Այս առակը պատմելիս հայրս չգիտեր, թե «լո» արաբերեն նշանակում է «ոչ» (լա): Ուրեմն օրենքից հասկացող մարդը պարտապանին խորհուրդ տված է, հղել՝ դատավորի բոլոր հարցերին «ոչ» պատասխանել, պարտքն ուրանալ:

41. Այս զրույցը Ա. Մ. Եգեկյանի գրական մշակությամբ տպված է «Զիթենի» ժողովածուի մեջ (էջ 288—293) «Մուլան և դերվիշը» վերնագրով: Այստեղ տեղեկնցը տարբեր է, որը ես վերագրում եմ մշակողին:

43. Շատ տարածված է. ի միջի ալլոց մի վարիանտ գտնվում է Ս. Օրբելյանի մոտ, էջ 23:

50. Կա Եզոբոսի առականրում, № 200:

51. Խոսպիւրան գլուղէ, Զաւախի Ախալքալաքից ոչ հեռու, դէպի հարավ, որտեղ զարգացած է հացահատիկ-
ների և կտավահատի մշակութիւնը: Կախեթը հայտնի
է իր գինիներով:

57. Կա Ս. Օրբելյանիի ժողովածուում, էջ 52: ✓

58. Տարածված պատմվածք, որից ստեղծվել է
առած հնարագետ մարդու մասին, թե աստանին ջուրն
է տանում, ծարավ ետ բերում:

64. Երևի հանված է «Վարք Մեծին Աղեքսանդրի»
գրվածքից: Ձեռքի տակ չունիի Խ. Կեչառեցու թարգ-
մանութիւնը՝ ստուգելու համար:

65. Պատմական իրողութիւն:

69. Զանազան վարիանտներով պատմվում է իբրև
Պարսկաստանում տեղի ունեցած դէպք:

70. Վերին աստիճանի հետաքրքրական պատմ-
վածք, որի մեջ Ուլիսականի Պոլիթեմից Ուլիսիսի աս-
ղատվելու պատմութիւնն աճել է թանկագին գերաննե-
րի պատմութիւն համեմատով:

71. Նույնպես շատ հետաքրքրական պատմվածք,
որի մեջ Շեքսպիրի «Վենետիկի վաճառականի» հիմնա-
կան ֆարսուան (փոքր պարտք առնելը՝ մարմնիցը միս
կտրելու տուգանքով՝ եթե ժամանակին պարտքը չվճա-
րես) լույ մի էպիզոդ է կազմում: Բավական նման այս-
տեղ պատմվածին՝ տպված է Գիտութիւնների ակադե-
միայի հրատարակած «Сказки восточных народов»
ժողովածուի մեջ, էջ 86—92, «Крестьянин ростов-
щик», վերնագրով, իբրև իրանական պատմվածք:

✓ 73. Կա Ս. Օրբելյանիի մոտ, էջ 98:

80. Ընդհանրացած անեկդոտ՝ զանազան վարիանտ-
ներով:

84. Նույնպես:

✓ 85. Կա Օրբելյանիի մոտ, էջ 155:

86. Մարաղա կոչվում էր այն երկրագործը, որ

ապրում էր աղալի հողի վրա, մշակում էր նրա հողը, նրան բերքից տասանորդ էր տալիս և այլ ծառայութիւններ կատարում: Ինչ լեզվի բառ է՝ չիմացա:

99. Թվում է թե այս անհիշողութից է առաջ կկել «Նրա բանը բոստան է» առածը:

105. Կա Եղորոսի առակներում, № 95: ✓

108. Տարածված անհիշողութի:

117. Տաճիկներն իրար բարեկէլիս ասում են արաբերէն «Սնննն ալեքիմ» (= Ողջուն ընդ ձեզ), իսկ այլազգու բարեկէլիս ասում են տաճիկերէն «սապաղն խեր», կամ «աղջամն խեր» (= բարի լույս, բարի երեկո): «Սննն գերի-գերի» (= ողջունդ ետ - ետ, այսինքն՝ վերադարձնում եմ):

123. Հայրս արտասանում էր «ըռալի Սարգիս», փոխանակ «ըռալիս Սարգիս» (ըռալիսի ս-ն սղվել է հաջորդ բառի սկզբի ս-ի ազդեցութեամբ): Այս կտորի մի վարիանսն էլ կա Ապարանի բարբառով, հետեւյալ ձևով. —

«Էլա, գացի բաղնիս,

Ռես Սարգիս կալնուկ էր տանիս:

Ըսեցի. — ռես Սարգիս,

Տեխ ըմ տաս իմ դուստրիս:

Ըսեց. գընա ձիթխաց, տաք ա քընց բաղնիս:

Գացի բաղնիս. տեսա քառսուն ծակ ուներ՝

Թըղ գերդիս:

Ձնկոլորակով զարկին վըր վըզիս:

Օտներս էղաւ ակալատիզ:

(Տ. Փշրանքներ Ժողովրդական բանահյուսութիւնից Գարեգին սարկավազ Հովսեփյանցի, Թիֆլիզ, 1892, էջ 79):

126. Այս քառյակը տարածված է շատ վարիանս-

ներով, որոնց մեջ Արծըթի փոխարեն ասում են Ապարան, Ալագյազ և այլն: Իսկականը, կարծում եմ, սա է: Արծըթի կամ Արծաթի՝ էրզրումից քսան կիլոմետր հյուսիս ընկած գյուղ է, որի մոտ գտնվում է հռչակավոր ջերմուկը՝ հիշված արդեն Սեբեոսից է դարձում (գլուխ ժՆ, նոր հրատարակությամբ):

127. Մի բանաստեղծական գոհար է այս քառյակը՝ սքանչելի կերտվածքով ու ներդաշնակ: Առաջին երկու տողում նշվում է անհավասար ամուսնությունը (տեղամարդը կոպիտ արհեստի տեր, կինը՝ նուրբ արհեստի), իսկ վերջին երկու տողում այլաբանորեն հասկացնում է այդպիսի ամուսնության դժբախտ վախճանը — կնոջ առեանգությունը:

Բ Ա Ռ Գ Ր Ք Ո Ի Յ Կ

Ա — ալ, էլ, ևս:

Ազըմ (տ. ան՝ քիչ, պիրան՝ մի քիչ) — բավական:

Ազիանթ (տ. էզիյեթ) — նեղուցյուն:

Ազիզ (տ. ազիզ) — սիրելի, մտերիմ: Ազիզ պահել —
խնամքով պահել, խնամարկել, գուրգուրել:

Աժեկ — արժեկ, արժեհնալ:

Ալ (տ. ն.) — կարմիր:

Ալաճա (տ. ն.) — 1. խալտաբղետ, գուլնզգուլն:
2. (Գոլ.) մի տեսակ գուլնզգուլն գործվածք:

Ալանթ (տ. էլեմ՝ ցով, վիշտ) — վատթար եղա-
նակ, վատթար հանգամանքներ:

Ալի — տե՛ս, Ա, ալ:

Ալլահ — ալլահ (տ. ալլահ՝ աստված) — տե՛ր աստված.
(գործ է ածվում իբրեւ զարմացական բացական-
չություն):

Ախլը (տ. ն.) — ախար, ապաքեն:

Ակ — հացահատիկ՝ որ ձգում են ապուրի մեջ:

Ակար (տ. էկեր) — եթե:

Ակլանճա (տ. էլլենճա) — զբօսանք, ժամանցք,
ծաղրի առարկա: Ակլամիշ ըլիլ (ակլանճա-ից) —
զբօսանել, ժամանակ անցկացնել, զվարճանալ:

Ակլիկ (տ. էնկել, արգելք) — հապաղում: Ակլիկ
էնել — ետ պահել, ուշացնել, չթողնել որ գնա:
Ակլիկ ըլիլ — հապաղել, ետ մնալ:

Ակսըճի (տ. էսկիճի՝ հնակարկատ) — հին կոշիկներ
կարկատող:

Ակտունանք — ակնեղեններ:

Ահին բէհին ըլիլ (°) — ահաբեկվել, սարսափել:

Ահլի (տ. էհլի) — հմուտ:

Ահուզար — սարսափ:

Ահտ էնել (տ. ահտ) — ուխտել, ուխտ դնել:

Աղա (տ. ն.) — 1. Կալվածատեր: 2. Հարուստ, ունե-
վոր: 3. Սպասավորի տեր: 4. Հարգելի անձ (տը-
ղամարդ): 5. Հարգական տիտղոս:

Աղու (տ. ն.) — Թույն: Աղուել — թունավորել:

Աճալ (տ. էճել) — մահ:

Աճաճ (տ. աճէճ) — պարսիկ:

Աճալիպ (տ. 'աճալիպ) — զարմանալի զարմանալիք:

Ամակ (տ. էմէք) — խնամք, հոգացողութիւն, աշխա-
տանք:

Ամպես — ալնպես:

Այամ (տ. էյեամ՝ օրեր, ժամանակ) — եղանակ, պարզ
եղանակ:

Այան (տ. ա'եան) — հայտնի:

Այար (տ. 'այար) — հավասարակշիռ: Այար էնել — հա-
վասարակշռել, հավասարեցնել:

Այար (տ. էլէր) — թամբ:

Այեղ (տ. աէլդ) — սթափ, չհարբած: Այէղնալ — գինո-
վութիւնից սթափվել:

Այլլամիշ ըլիլ (տ. այլլամդ) — քնից սթափվել:

Ալիբա (տ. ալիբա՝ տարբերութիւն) — բաժանում: Ալիբա էնի, — իրարից բաժանել (կոպողներին):

Ալլըղ (տ. ալլըղ) — ամսական վարձ:

Ալվան (տ. էլվան) — պատշգամբ:

Անթիքա (տ. անթիգա) — անտիական, պատվական, թանգարտեք:

Անկաջ էնիլ — ականջ դնել, լսել, հետեւել խորհրդին: Անկաջը բանալ կամ ծակել — աչքը բանալ, հասկացնել, գլխի ձգել:

Անդլամազ (տ. անլամազ՝ հասկանալ) — անհասկացող:

Անճախ (տ. անճագ) — հաղիվ հազ, վերջապես:

Ֆինտազան (տ. էնտազէ) — երկայնության չափ, հավասար մոտ 63 սանտիմետրի:

Անտի — նրանից, դրանից: Ինչի՞ — ըշտը անտի = ինչո՞ւ — հենց այնպես:

Անցնել (մի բանից) — հրաժարվել (մի բանից):

Անցում — մահ:

Աշել — նալել, տեսնել:

Աշլամա (տ. աշլլամա) — պատվաստ (ծառի):

Աշխանա (տ. աշխանէ) — խոհանոց:

Աշճիխանա (տ. աշճի՝ խոհարար, խանէ՝ տուն) — ճաշարան:

Աչք — ... շինության մեջ մի առանձին բաժանմունք՝ չորս պատերով ու սեփական լույսով, մեծ կամ փոքր սենյակ: Աչքը դուսն ըլլիլ — դրսից մի բան ակնկալել, փոխար. օտար տղամարդու հետամուտ լինել:

Ապուզամպաղ (տ. ապուզ սապուզ) — վալիւլերո, արեղցիկեղ:

Ապով — հուլսով: Էրծիմ ապով — հուլսը մի երազիվրա դնելով:

Առ (տ. ար) — ամոթ: Առսըզ — անամոթ:

Ասանթիթան (տ. էսալէթէն) — դիտամբ, ի հեռուկս:

Ասէղի — այս հեղ, այս անգամ:

Ասըլ (տ. ասիլ) — բուն, իսկական:

Ասլիճան — աստիճան:

Ասղանդամ }
Ասղըտըր } այսչափ: Տէս, ղըտըր, ղանամր:

Ասղը համրել — աստղ համրել՝ աստղերին նայելով
գուշակել մեկի ապագան:

Աննաֆ (տ. էսնաֆ) — համքարութիւն:

Ալ (տ. ն.) — որս: Ավճի — որսորդ:

Ալսանն (տ. էֆսանէ) — ապուշ, անբան:

Ալտալ — հավատալ:

Ատա (տ. ն.) — կղզի:

Ատանթ (տ. 'ատէթ) — կանոն, սովորութիւն:

Ատիկել — պարապ ժամանակ գտնել, ազատվել,
հանգստանալ:

Ատում (տ. ատում) — քալլ:

Արապա (տ. ն.) — գլուղական սալլ:

Արզա (տ. արիզա) — խնդիր:

Արէգրկին ակը — արեգակի տակ, արե տեղում:

Արըմիշ քլլիլ (տ. ?) — ծուլանալ:

Արթըղ (տ. արթըգ) — ալլես, անուհետ:

Արխալին (տ. ?) — ապահով, միամիտ:

Արխատաշ (տ. արգադաշ) — ընկեր:

Ափալ թափալ (տ. ն.) — հապճեպով, շտապ-շտապ:

Աֆարըմ (տ. աֆէրին) — կեցցես, ապրիս:

Բանգըրկան (տ. պազիրկեան) — վաճառական:

Բանգանգ (տ. պեզգանգ՝ կտավավաճառ) — կտորեղենի
վաճառական:

Բալուլել — խանձարուրով պատել:

Բանկճի (տ. պէքճի) — պահապան:

Բառքառելով ճաշակել — գզգզելով ուտել, պատառոտել
լափել:

Բան (տ. պահս) — գրավ: Բան բռնել — գրազ գալ:

Բան (տ. պէտ) — վատ, տգեղ:

Բանամ (տ. պատէմ) — նուշ:

Բարպատ էնել (տ. պէրպատ) — 1. Փչացնել: 2. Ապա-
կանել:

Բաքլանիլ (տ. պէքլէմէք) — սպասել (հրամանին):

Բէապուռ (տ. բէ՝ ան, և ապրու՝ երեսի ջուր, ամոթ-
խածութիւն) — անամոթ: Բէապուռ էնել — խալ-
տառակել, նախատել:

Բէխապար (տ. պի և խապէր) — անտեղյակ, հանգետ:

Բէհուտա (տ. պիհուտէ) — անշահ, զուր տեղը:

Բէյն (տ. պէյն՝ միտք): Բէյնը մտնել — հասկանալ,
գլխի ընկնել:

Բէսլամիշ էնել } (տ. պէսլէմէք) — խնամել, սնուցանել:
Բէսու տալ }

Բէտծվաթ (տ. պի՝ ան, և տէվլէթ) — անշահ, անպի-
տան, անառակ:

Բէրնէն ամուր — զաղտնապահ: Բէրնին ընկնել — հա-
մարձակել մի բանի, ուժը պատել: Անոր բէրնի՞ն
է ընկէ — ի՞նչպէս կարող է նա:

Բէրզիլ — բեզարել:

Բըլէիլ — փլէիլ, փուլ գալ:

Բիթափի (տ. պիթէփի) — բոլորը:

Բիլան - բիլան (տ. պիլէ՝ իսկ) — հատուկ, որոշակի,
հանվան:

Բիլան (տ. պիլէք) — բազուկ (ձեռքի):

Բինան (տ. պինան՝ շինք) — բնակության տեղ:

Բիրտան (տ. պիր՝ մեկ, պիրտէն՝ մեկ անգամից) —
հանկարծ:

Բուշտ ու բաղաւ էնել — մարմնի վրա բշտեր՝ ուռուցք-
ներ առաջացնել՝ ծեծելով, խալթելով:

Բունթի (տ. պուրնութի) — քթախոտ:

Բրտուն — մի պատառ (հաց):

Բւթուն (տ. բիւթիւն) — բոլորը, ամբողջը:

Բւլանգլ (տ. պիլագիք) — ապարանջան:

Բօբոլական — բաբելական (հնոցի), մեծ բորբոքով:

Բօշա — գնչու:

Դազ (տ. կազ, գազգ) մետաքս:

Դանգըմմիշ Ըլլիլ (տ. կէզմէք) — զբոսնել:

Դանգի (տ. կէզի) — մի տեսակ հին կտոր՝ կես ապրե-
շումից, կես բամբակից:

Դանի (տ. կէմի) — նալ:

Դանվար (տ. գեալուր՝ անհավատ) — ոչ մահմեդական:

Դերի (տ. կերի) — ետ: Դերի-գերի — ետ-ետ ետ եմ
տալիս, վերադարձնում եմ:

Դէօրան (տ. կիօրէ) — համեմատ, համապատասխան:

Դըլնի — կընկնի, ընկնում է:

Դիրիֆտար (տ. կիրիֆթար) — գերի բռնված, գերի:

Դլօխքար — գլուխը քարը:

Դուլ — մոմի պատրույգ:

Դւճ գալ (տ. կիւճ) — ծանր գալ, վերավորել:

Դւռ (տ. ?) — հորդ:

Դւլանմիշ Ըլլիլ (տ. կիւլէնմէք) — հուլս դնել մի բա-
նի վրա, վստահել:

Դօլխըրիլ — բորբոքել (կրակը), հրահրել: Դօլխըրցընիլ —
բորբոքեցնել (կըրակը), հրահրել:

Դօղտուց — գաղտուկ:

Դօռ (տ. կեօռ) — գերեզման (մահմեդականի):

Դանգկան (տ. տէսթկեան) — աշխատանքի սեղան, հաս-
տոց, բանկահ:

Դաթուիլ — հողմնել, պարտասխիլ:

Դանլի (տ. տէլի) — խենթ, գիժ:

Դանլիդանլի (տ. տէլիդանլու) — գիժ արյունով, երի-
տասարդ:

Դախլ (տ. ?) — դրամարկղ, կասսա:

Դանխան (տ. թաքկէ, դազիգա) — բոպե:

Դանկընանկ (տ. դէնէկ) — գավազան:

Դահեկ — դայակ, մանկաբարձուհի:

Դանւրճի (տ. թիմուրճը) — երկաթագործ, դարբին:

Դավան (տ. տէվէ) — ուղտ: Դանվանի — ուղտապան:

Դանրան (տ. տէրման) — 1. Դեղ: 2. Խնամք:

Դարվէշ (տ. տէրվիշ) — դերվիշ, մահմեդականների
մուրացիկ կրոնավոր:

Դանրտ (տ. տէրտ) — ցավ, վիշտ:

Դանրտամիշ ըլիլ — իրենց ցավերը իրարու պատմել:

Դափըս - դատարի — ձեռնոցներ:

Դանք (տ. տէք) — խաբեութիւն, խաղ:

Դըրման (տ. տիրէմ, տիրէմ) — տաճկական ծանրու-
թիւան չափ, հօխայի 1/400 մասը, հավասար 3
գրամի:

Դըրկից — դրացի:

Դինկլանմիշ էնեկ (տ. տինկլէմէք) — ուշք դարձնել:

Դիւլիկ (տ. տիրլիկ) — ապրուստ: Դիւլիկ էնեկ — ապ-
րուստ անել, ապրել, կառավարվել:

Դիվան (տ. տիվան) — ...դատաստան:

Դոխ — աղաւմի:

Դու մի ըսէ — դուրս է գալիս որ:

Դուս տալ — դուրս տալ, հիմարաբար խոսել:

Դւզ (տ. տիուզ) — 1. (ած.) — ուղիղ, 2. (գոյ.) հարթ
տեղ: Դւմ - դւզ — 1. Բոլորովին հարթ: 2. Ուղղակի:

Դւշմամիշ ըլիլ (տ. իւշիւմէք) — մտմտալ:

Եթմիշ (տ. էթմիշ) — յոթանասուն:

Ելմիշ էնեկ (տ. էլմադ՝ վախենալ) — վախեցնել, եր-
կյուղ տալ:

Եսիր (տ. ն.) — գերի:

Երիշ — (տ. ?) — վաղք, ընթացք: Երիշ էնեկ — հարձակ-
վել:

Եփ, եփօր — երբ, երբոր:

Ջաթը (տ. զաթէն) — արդեն իսկ, հենց:

Ջանիվ (տ. զէվզ) — հանաք, զվարճութիւն:

Զահար, Զըհար (տ. զահիր) — երեկ թե, գուցե:
 Զամպիլ (տ. զէնպիլ) — զամբյուղ:
 Զամփարա (տ. զէնփարէ) — կնամուլ, վավաշոտ:
 Զալ էհեկ (տ. զաի) — փչացնել:
 Զանկին (տ. զէնկին) — հարուստ: Զանկընութեն — հարստութիւն:
 Զանն էնեկ (տ. զանն՝ կարծիք) — կարծել, ենթադրել:
 Զապուն (տ. զէպուն) — նիհար: Զապնիլ — նիհարել:
 Զառ (տ. զար) — արծաթաթեկ, ոսկեթեկ կտոր:
 Զար (տ. ն.) — նարտիի քվե, տապեղուկունք:
 Զարզանդ — սարսափ: Զարզընդիլ — սարսափահար լինել, սոսկալ:
 Զարկափ (տ. զէրկէր) — ոսկերիչ:
 Զաֆտ էնեկ (տ. զապտ) — բռնի գրավել՝ տիրանալ:
 Զաֆտիա (տ. զատպիլիէ) — ոստիկան:
 Զէլթաղի (տ. զէլթունյաղի) — ձեթ (ձիթապաղի):
 Զիլ (տ. ն.) — բոժոժ. մետաղյա շատ փոքր զանգակ:
 Զիպիլ (տ. զիպլ, զիւպիւլ) — աղբյուս, դեգ:
 Զոռ (տ. զօր) — ուլժ, բռնութիւն: Զօր էնեկ — ստիպել:
 Զոռով — 1. Ուժով, բռնի: 2. Հազիւ - հազ: Զոռով ~ շառով — բռնի, որեւէ միջոցով ստիպելով:
 Զուլում (տ. զուլմ) — աղետ, ծանր ֆլաս:
 Զօր — օր, ցերեկ: Զօրվան — ցերեկվան:
 Էլ վար, առ վար (տ. է՛լ՝ օտար, վար՝ կա, առ՝ ամօթ) — օտարներ կան, ամօթ կա, օտարներից ամօթ է:
 Էլա իսա (տ. էլուէ իսէ — եթե ալապես) — եթե ալապես է, ուրեմն:
 Էլօղլի (տ. էլ, և օղուլ՝ որդի) — օտարը:
 Էխտեկ — հաղթել:
 Էխտիար (տ. իխթիհար) — ծեր, ծերունի:
 Էղթեկ — տես էխտեկ:

էյրամ (տ. ըհրամ) — բրդե նուրբ և նոսր կտոր, որով
կանալք գլխից ոտ ծածկւում էին տանից դուրս
գալիս:

էնեւ — անեւ:

էվալլա (տ. էլ վալլահ) — շնորհակալ եմ:

էվանդի (տ. ?) — շտապով:

էտըթին — ետի դին, ետեի կողմը, ետեւ:

էրթում - կրակ — խիստ երգում, երգամբ պնդում:

էրծեւ — երազում երևալ, երազը գալ:

էրկընէն — էրիկեն, ամուսնուց:

էփպելի } (տ. էփ էլա՝ բավական է) — բավական:
էփէյճան }

էքվան — ալգուն, վաղն առավոտ, վաղը:

էքսը } — ալգուց, էգուց, հաջորդ օրը:
էքսի օրը }

էօլմ (տ. էօլիմ) — մահ, կյանքի վախճան:

էօմր (տ. էմր) — կյանք:

էօսիանթ (տ. վասէյլէթ) — կտակ, վերջին պատվեր:

Էհան, ահան — ահա, ահապասիկ:

Էճըպ (տ. 'աճէպա) — արդյոք:

Էշտը (տ. իշթէ) — ահա, հենց: Էշտը անտի, տե՛ս
անտի:

Էռալի (= ըռալիս), (տ. ըէիս). — ռես, գլխավոր:

Էռանդ (տ. ըէնկ) — երանդ, գույն:

Էռաստ գալ (տ. ըաստլամագ) — հանդիպել, պատահել:

Էռումպի } տիկ արջառի կաշուց:
Էռօմպի }

Էռունտ, ըռընտիկ — սիրուն, գեղեցիկ:

Էսեմ — ...կարծեմ, որքան գիտեմ:

Էրազի ըլլիլ (տ. ըազի, ըազը) — գոհ մնալ, համա-
ձայնել, ընդունել:

Էրախի (տ. ըագը) — օղի:

Էրզա—տես ըրազի:

Ըրդատ (տ. ըրդաթ) — մշակ: Ըրդըտութեն — մշակութուն:

Թաքաղ թապախ — (տ. թապագ) — ափսոս:

Թաթա (տ. թագե) — թարմ, նոր (թխված՝ բուսած):

Թալլալ (տ. տէլլալ) — մոռնետիկ: Թալլըլութեն — մոռնետիկի արհեստը:

Թալլալ (տ. տէլլագ) — բաղնիքում լողացնող տղամարդ: Թալլըլութեն — թալլալի արհեստը:

Թալլել (տ. թալան՝ կողոպուտ) — թալանել, կողոպտել:

Թախտ (տ. թախթ) — ...գահ:

Թաղաթ (տ. տաղաթ) — ուլժ, տոկոնուլթյուն: Թափէ թաղանթէ ընկնիլ — բոլորովին ուժասպառ լինել, պարտասել:

Թամալ (տ. թէմէլ) — հիմք:

Թամալլան (տ. թէմէնա, թէմէլլան) — հարգանք՝ որ ցուց են տալիս՝ ձեռքը գլխին դնելով:

Թամահքար (տ. տամա՝ քեար) — փլատ, ագահ:

Թամամ (տ. թէմամ) — լիովին չափով, կատարելապես:

Թամպալ (տ. թէմպէլ) — ծուլ: Թամպալլանա — ծուլանոց:

Թամպալիթ (տ. ?) — ձիու վրա բառնալու կամ բարձած ծանրոց, հակ:

Թամպան (տ. թէնպին) — պատվեր: Թամպան էնել — պատվիրել:

Թամազ (տ. թէմիզ) — մաքուր, անարատ:

Թալ (տ. տալ ?) — գրաստի բեռան մի կողմը, հակ:

Թալին (տ. ն.) — օրապահիկ:

Թանթանն (տ. դանդանա): 1. Շքեղություն, հանդիսավորություն: 2. Կանացի գլխազարդ:

Թապտիր (տ. թէպտիլ) — ծպտած, հանժանութա, ինկոպնիտո:

Թապա էնել (տ. ?) — հետազոտել, մանրամասնությունները քննել՝ իմանալ:

Թանալմ էնեկ (տ. Թէսլիմ) — հանձնեկ:

Թանքան (տ. Թէգքէրէ) — պիտակ, տոմս:

Թանվանքանի (տ. Թէվէքքւլի) — հանպատրաստից, հա-
խուռն:

Թանլի (տ. դանլա) — նարդի:

Թանվր (տ. Թանվր՝ ընթացք, վարք) — տեսակ, եղանակ:

Թանք (տ. ?) պատին կպցրած տախտակ, որի վրա
իրեր են դարսում:

Թանրաֆ (տ. դարաֆ) — կողմ: Թարաֆ - անթանֆ —
շուրջը, շրջակալքը. մերձավորները:

Թանրզի (տ. Թէրզի, դէրզի) — դերձակ:

Թանրկ էնեկ } (տ. Թէրկ) — դադարեկ, էլ չանեկ:
Թանրկը տալ }

Թանրս (տ. Թէրս) — հակառակ, ի հեճուկս: Թանրսի պէս —
հակառակի պես, ձախորդ զուգադիպությամբ:

Թանիան (տ. Թէփէ) — գլուխ, դադաթ (մարդու, լեռան):

Թանիանդօզ (տ. Թէփէ՝ գլուխ, և կեռզ՝ աչք) միաչքանի,
գլխի վրա մի աչք ունեցող հրեշ:

Թանք (տ. Թէքի) — 1. Կենտ. մենակ մնացած: 2. Մի-
աջն թի:

Թանքըն (տ. Թէքէն) — անիվ:

Թեշիկ — թեկ մանեկու իլիկ:

Թերմաշ — 1. Կիսամաշ, չմաշվելու: Թերմաշ մնա —
չմաշես (անեծք): 2. Փոխաբ. վիթխարի, ականդակ:

Թէզ (տ. Թիզ) — շուտ, շուտով: Թէզ էրէ — շուտ արա,
շտապիր:

Թըլըսում (տ. դըլսըմ) — համյութլուն:

Թըլպիշ — անզգաս:

Թըխանթ էնեկ (տ. տըղաթ) — վրա կախեկ, ստիպեկ,
հետամուտ լինեկ:

Թըմփոց, Թրըմփոց — վեր ընկնելիս Թրըմբ ձայն հա-
նելը:

Թընտիր (տ. Թանտըր) — թոնիր:

Թիմար (տ. ն.) — ձին մաքրելը քերիչով:
 Թիփի (տ. թիփի և տիփի) — ձմեռվա բուք:
 Թուճար (տ. թիւճճար) — վաճառական:
 Թուլ (թիւլ) — կենդանիների բարակ մազ, աղվամազ:
 Թւթւն (տ. թւթւն), — ծխախոտ:
 Թւնկի (վրաց.) — հեղուկի վրացական չափ, մոտ 4 լիտր տարողութիւնով:
 Թւվանք, թվանք (տ. թւֆէնկ) — հրացան: Թւվընք-վոր — հրացանավոր:
 Թւքան (տ. տիւքքեան) — խանութ: Թւքանտաշ — խանութկից, խանութի հարեան:
 Թողապիս — ցավակցութեան հայտարարութիւն:
 Թօռ (տ. ն.) — ...ուռկան: Թօռչի — ուռկանով որսացող:
 Թօփ (տ. ն.) — ...գործվածքի մի ամբողջ կտոր: Թօփ ընել — հավաքել, մի տեղ ժողովել:
 Թօփլամիշ էնել (տ. դօփլամագ) — տես թօփ էնել:
 Թօքլմ (տ. տեօքլմ) — թափումն, բեռնաթափում՝ հանգըստանալու համար:
 Ժուռ գալ — պտտվել, զրոտնել:
 Իզ - թոզ (տ. իզ՝ հետք, թոզ, փոշի) — հետք:
 Իզին (տ. իզն) — թուլլտվութիւն: Իզին է — թուլ է տրվում:
 Իլլանքի (տ. իլլա՝ անպատճառ) — անշուշտ:
 Իլլաճ (տ. իլաճ) — ճար, հնար:
 Իճարան (տ. իճարե) — վարձակալութիւն:
 Ինատ (տ. ինատ) — համառութիւն: Ինատ էնել — համառել: Ինատը բռնել — համառութիւնը գալ, համառել:
 Ինչոճն ինչն է — բանն ինչոճն է:
 Ինսան (տ. ն.) — մարդ արարած, աղամորդի:
 Ինքնոր էնել (տ. ինքեար) — ուրանալ:
 Իշմար (տ. ն.) — նշան, ակնարկութիւն:
 Իսի — ալս: Իսղըտըր — ալսչափ: Իստեղ — ալստեղ, Իստեսակ — ալս տեսակ: Իսքան — ալսքան:

Իսպաթ կամ ըսպաթ էնել (տ. իսպաթ) — հաստատել, ստուգել:

Իստակ — իստակ, մաքուր: Իստրկել — մաքրել:

Իփթիտան (տ. իփթիտա) — սկիզբը: Իփթիտան — ըսկըզբից:

Լծգլծգ (տ. լազլազ) — արագիլ:

Լծլծ (տ. լալա՝ դաստիարակ, վերակացու) — պատվաժոր սպասավոր:

Լախանա (տ. լահանա) — կաղամբ:

Լալեզ (ա. լաեռզ) — վալել, համապատասխան:

Լծշ (տ. լեշ) դիակ, գեշ:

Լըլկել — բռնաբարել:

Լիտո — լիտր (ծանրության չափ, Ախալցխայում 8 կիլոգրամ քաշով):

Լման — նման: Լմանը — նմանութիւն: Գըլմանիս — նմանում ես:

Խաբար (տ. խապէր) — լուր: Խաբար տալ — խմաց տալ, հաղորդել:

Խանգնան (տ. խաղինե) — 1. Գանձ: 2. Գանձարան:

Խանգնաճի — գանձարանի պետ՝ կառավարիչ:

Խանթր (տ. խադըր) — պատիվ, հարգանք: Խանթրը առնել, — վիրավորվածի սիրտը շահել: Խանթրը կռռնել — խնդիրը չկատարելով վիրավորել:

Խալաթ (տ. ?) — 1. Զգեստ, որ տրվում է մեծից փոքրին ի նշան գոհունակության: 2. Նորահարսին տրվելիք նվեր:

Խախկութեն — խաղալութիւն, խախտառակութիւն:

Խան (տ. ն.) — ... իջևան, ճանապարհի պանդոկ:

Խանժըրըմիլ, — 1. Խանձահամել, խանձել (կերակրի): 2. Փոխաբ. իրեն վիրավորված զգալով չխոսել, իրեն նեղացած ցուլց տալ:

Խանկուհի — խուճանալ: Խանկուած — խուճացած, դժ-
գուլն գուլնով:

Խանութ (տ. խանութ) — տիկին, տիրուհի, օրիորդ:

Խանտան (տ. ն.) — քանդած տեղ, խորխորատ:

Խաշլըղ (տ. խարճըղ) — մանր ծախսի փող:

Խաչք, խաչի — խաչաձև երկաթ երգիքների պահպա-
նութիւն:

Խաս (տ. ն.) — լավորակ, ազնիւ տեսակի: Խաս քար —
թանկագին քար: Խաս պախչա, — բարեկարգ՝ լա-
մշակված պարտեզ, ծառաստան (զբոսանքի հա-
մար):

Խանսիանթ (տ. խասսըլիէթ) — բնավորութիւն:

Խանութ (տ. խասութ) — թշնամի:

Խաւարումի գիշեր — ավագ հինգշաբթի գիշերվա ժամ-
երգութիւնը, որի ժամանակ մոմերը հանգցը-
նում են:

Խարապ (տ. ն.) — ավերված, խանգարված: Բանըս
խարապ է — գործս և դրութիւնս շատ վատ է:

Խարապա (տ. խարապէ) — ավերակ:

Խարար (տ. ն.) — մազե տոպրակ:

Խարճ (տ. ն.) — 1. (Ած.) համապատասխան, պատշաճ:
2. (Գոլ.) ծախս: 3. Հարկ: Խարճել — ծախսել:

Խելքը աճել — հաճել, համոզվել: Խելքը աճէցնել — հա-
մոզել:

Խեծող — խարկած՝ բռնած հատիկ (ցորեն, բրինձ և
այլն):

Խէլըմ } (տ. խալի) — բավական:
Խէլի }

Խէռառ — խելառ: Խէռառ խոտ — վալրի խոտ:

Խէր (տ. խալր) — 1. (Գոլ.) բարի, բարիք: 2. (Ած.)
աջողակ:

Խէր սէօլլանմող (տ. խեր և սեօլլամազ՝ չխոսող) — խեր
բան չխոսող, չարաբերան, միշտ վատ լուր բերող:

Խըզան — աղքատ, մուրացական:

Խըզմեթ (տ. խըզմէթ) — սպասավորութիւն, ծառայութիւն:

Խըզմեթքար (տ. խըզմեթքար) — սպասավոր, ծառայող:
Խընդըլուն խել ըլլիլ — ուրախութիւնից խելքը թռցնել, առջափ ուրախանալ:

Խըլան (տ. խըլան) — վերջապես:

Խօ (տ. խօմ, խօշ) — արդիւք:

Խօնի (տ. խոն՝ անարգ) — ավերիլ, խանգարել:

Խօրաթա (տ. խօրատա՝ զվարճարանութիւն) — խօսք, զրույց: Խօսք-խօրաթա — տարածախոսութիւն, գրծ-տութիւն:

Խօրաթիլ — խոսակցել, զրույց անել:

Խօրակ (տ. ?) — ուտելիք, կերակուր:

Ծախիլ - ծըխել } — բոլորը ծախել:

Ծանդրուրաք — ծանրոտք, հզի:

Կանլը (տ. կէլիլ) — եկամուտ:

Կածըխտել, կածըխըռտել — կաշտակներ երևալ, փալլատակել:

Կարթունք — կարգալը, ընթերցում:

Կերմունք — ուտելու չափը՝ եղանակը, կերածը:

Կէթտիկչն (տ. կեթտիկճէ) — քանի գնում է, հետըզհետե:

Կէճտանկէճ (տ. կէճ՝ ուշ, կէճտանկէճ՝ ուշուշ) — ուր ուրեմն, վերջապես:

Կէնա (տ. լինէ) — էլի, դարձյալ:

Կէչուտ (տ. կէչիտ) — գետի մեջ՝ անցնելու տեղ, հուն:

Կերսանք — սկեսուրի ընտանիքը:

Կըծղիլ — հասկերի չորանալը արեւի տապից:

Կընքվարտել — մրափել, գլուխը իջեցնել - բարձրացնել՝ նստած տեղը քնելիս:

Կըշըռեւ — ...իր ժանրութեամբ դիմացի թեթե հակը
 վեր քաշել:
 Կըռռել — կտրել:
 Կըսկուծ — պինդ:
 Կըրակ տալ — հրդեհել, արել:
 Կըրնանալ — կարողանալ:
 Կիտի (տ. կիլիթի՝ աշխարհ): Հմլ կիդի՝ ծվ աշխարհ —
 զարմացական բացականչութիւն:
 Կուշտ — ...կողք, կողմ: Կուշտըդ — կողքիդ:
 Կօտու ընկնել — սնանկանալ. փոխար. պարտաւորովել,
 տակը մնալ:
 Հազըր (տ. ն.) — պատրաստ: Հազըր էնել — պատրաս-
 տել: Ես հազըր եմ — պատրաստ եմ:
 Հալ (տ. ն.) — վիճակ, դրութիւն:
 Հալալ (տ. ն.) — օրինավոր, արդար: Հկո. հարամ: Էվել-
 պակաս հալալ էնել — պակասութիւնները ներել,
 բաշխել:
 Հալավ — 1. Ջգեստ: 2. Ճերմակեղեն:
 Հալղը (տ. խալիս) — խալիսը, ժողովուրդը, մարդիկ:
 Հալլաթ (տ. էլպէթթ) — հարկավ, անշուշտ:
 Հախ (տ. հագգ), — 1. Աշխատավարձ 2. Արդարացի: Քու
 հախդ է — քեզ տեղն է, արժանի ես: Հախ կըսէ —
 պնդում է ասածի վրա: Հախ տալ — արդարացի
 գտնել, իրավացնել: Հախէն գալ — պատուհասել,
 պատժել, տուժել տալ:
 Հաղորթ — հաղորդութիւն, ճաշակ:
 Համ (տ. հէմ) — նաև համ-համ — թե-թե:
 Համալ (տ. համմալ) — բեռնակիր մշակ:
 Համմէ — հրամայիր, լի՛նչ ես հրամայում:
 Հալիֆ (տ. հալֆ) — ոխ, վրեժ:
 Հմլ կիտի, տե՛ս կիտի:
 Հալվախ (տ. հէլ, օ՛հ և վախ՛ եղով) — բմբե, եղմկ:
 Հալվան (տ. ն.) — անասուն:

Հապըրէ տէ պըրէ (տ. հապըրէ՝ միշտ, անընդհատ) — շարունակ ջանալով, հետզհետե (բացականչութիւն):

Հավալամիշ ըլիլ (տ. հէվալանմագ) — սրանալ՝ իրականալ օղի մեջ:

Հավար (տ. ն.) — շտապ: Հավար-մատնթ (հավար և մետետ՝ օգնութիւն) — օգնութիւն կանչելու բացականչութիւն, օգնեցիք:

Հատաղա (տ. հատագա ?) — 1. Ժամանակ: 2. Պարագա: Հատիս (տ. հետիլէ) — նվեր:

Հար ինչ (տ. ?) — ինչ էլ որ, որեւիցե:

Հարամ (տ. ն.) — անիրավ, ոչ արդար, խարդախ: Հկռ. հալալ: Հարամութեն — խարդախութիւն գործի մեջ:

Հարամի (տ. ն.) — ավազակ:

Հարամիպաշի (տ. հարամի և պաշ՝ գլուխ) — ավազակապետ:

Հարդ — արխ, առու:

Հասիս (տ. հապս) — բանտ:

Հաքիմ (տ. հաքիմ) — 1. Գիտնական: 2. Բժիշկ:

Հեվքը հեվքին բռնել — սաստիկ հեալ:

Հէչ (տ. հիչ) — 1. Իսկի, բոլորովին: 2. Ոչինչ: Հէչ չէ — գոնե:

Հէտիններ — հէտը եղողներ:

Հէր օրհնած — քո հալը օրհնվի (հանդիմանական բացականչութիւն):

Հէրս (տ. հըրս) — բարկութիւն: Հէրսը էլիլ — բարկանալ:

Հէրստիլ — 1. Բարկանալ: 2. Հանդիմանել:

Հէքիմ (տ. ն.) — բժիշկ: Հմմտ. հաքիմ:

Հըլը (տ. հալա) — 1. Դեռ. 2. Հորդորական խոսք, օն, ապա: Հըլը էրթանք — մեկ գնանք:

Հըլպըթ, հալպաթ, (տ. էլպէթթ) — ի հարկե, անշուշտ:

Հըմը (տ. ամմա, էմմա) — բայց, սակայն:

Հընճարք — հանճարեղություն, հնարագիտություն, հը-
նարք:

Հըպը — ապա, բայ:

Հրամմէ — հրամայիր: Ընդունիր, կեր: (Հյուրասիրելիս):

Հննար (տ. հիունէր) — արվեստ, հնարք, ճարտարու-
թյուն:

Հօխա (տ. օգգա) — տաճկական ծանրության չափ, հա-
վասար 1200 գրամի:

Հօքուն քնր ըլլիլ — (տ. քեար՝ ...ազդեցություն) —
համբերությունը կտրել, չկարողանալ ալկա դիմա-
նալ:

Ձեռք առնել — կատակի առարկա դարձնել:

Ձեռք ու ոտքը քաշվիլ, — փողոցներում անցուդարձը
դադարել:

Ձեռքսանորթ (ծէռքսանորթ) — երեխա՝ որ մանր գործեր
կարողանում է կատարել, մեծերին օգնում է գոր-
ծի մեջ:

Ձիթիան — ձիթահանք, ձիթ հանելու գործարան:

Ղազ (տ. կազ) — սագ: Ղազանոց — սագանոց:

Ղաթ (տ. գաթ) — ծալք: Էրկու դաթը — կրկնապատկել:

Ղաթըր (տ. գաթըր) — ջորի: Ղաթըրճի — ջորեպան:

Ղամչի (տ. գամչը) — մտրակ:

Ղայա (տ. գահա) — ապառաժ քար:

Ղայեղ (տ. գայըղ) — մակուկ: Ղայեխճի — մակուկա-
վար:

Ղայիշ (տ. գայըշ) — կաշու երիզ:

Ղալտա (տ. գալտե) — եղանակ, միջոց:

Ղայպ ըլլիլ (տ. գայիպ) — անհետ կորչել:

Ղալֆա (տ. գահվէ) — 1. Սուրճ: 2. Սրճարան: Ղալֆա-
ճի, — սրճավաճառ:

Ղալֆալթի (տ. դալֆա և ալթի՝ տակ) — սուրճով նա-
խաճաշ, ընդհանրապես թեթև կերակուր:

Հառնաղըսի (տ. գառն աղըըսը՝ փորի խիթք՝ ցավ)
անորոշ նշ. անեծք կամ հանդիմանութիւնն՝ երբ մե-
կի պահանջը չեն ուզում կատարել կամ ուզում են
թախանձանքը՝ լացը լռեցնել:

Հասապ (տ. գասսապ) — մսագործ: Հասապխանա —
մսի վաճառանոց:

Հատնը, դըտըր (տ. գատար) — չափ, թիվ:

Հատի (տ. գատը) — դատավոր:

Հատիֆն (տ. գատիֆէ) — թավիշ:

Հարալթի (գարարթը՝ մթութիւն) — անորոշ մի բան
մթութիւն մեջ:

Հարիպ (տ. դարիպ) — պանդուխտ:

Հըլըղ (տ. գըլըգ) — 1. Հագնելու կերպ, տարագ: 2. Ըզ-
գեստ, հագուստ:

Հըմըշ էնել } (տ. գըլմագ՝ չինայել) — տալու չինայել:
Հըմըշիլ }

Հըմըշ էնել, չըղըմըշիլ — խնայել (տալը):

Հըսմթ (տ. գըսմէթ) — բախտով վիճակված, բաժին:

Հըսմի (տ. գըսմ) — առհասարակ: Գէղացի դըսմի —
գլուղացին առհասարակ:

Հըտըր — տէս դատար:

Հութիկ (տ. գութը) — առևի:

Հուլ (տ. գուլ) — ծառա:

Հուլլուղ (տ. գուլլըգ) — 1. Ծառայութիւն: 2. Պաշտոն:

Հուլումչի (տ. գոյումճը) — ոսկերիչ:

Հուշլուղ (տ. գուշլըգ՝ ակ, արշալույս) — առավոտ,
(արեւածագից 2—3 ժամ հետո):

Հուշլուղ(ի) նստել — նախաճաշի նստել (արհեստավոր-
ների մասին)

Հուամիշ էնել (տ. գուրմաք) — լարել (ժամացույց, մե-
քենա և այլն):

Հուռուշ (տ. դուրուշ) — տաճկական. դրամ, որ պարու-
նակում է 40 փարա:

- Ղւլն (տ. գուլե) — աշտարակ, բուրջ:
 Ղւրպնթ (տ. դուրպէթ) — պանդուխտ: Ղւրպըթութեն,
 պանդխտութուն:
 Ղօլայ (տ. գոլայ) — հեշտ, դլուրին:
 Ղօճա (տ. դօճա) — մեծ, ահագին:
 Ղօնաղ (տ. գօնագ) — ...1. Վայելուչ բնակարան: 2. Հյուր:
 Ղօնդաղ (տ. գոնդակ) — հրացանի փայտե կոթը:
 Ղօրթել — ուղղել, շիտկել:
 Ճանչկորնալ — ծանոթանալ:
 Ճիտ — վիզ, պարանոց:
 Ճոթ — ծալր:
 Ճօճ — ճահիճ:
 Մնթարիս նըստիլ (տ. մէթէրիս՝ պատնեշ) — նստել՝
 հրացանով նշան բռնելու համար:
 Մաթ մընալ (տ. մաթ) — ապշել, ապուշ կըտրել:
 Մաժել — շփել, մերսել:
 Մալ (տ. ն.) — 1. Գուլք, ստացվածք: 2. Տավար:
 Մալեմնզ (տ. մալ և էմէք՝ ուտել) — իր ունեցածը չուտող,
 սաստիկ խնայող, ժլատ:
 Մնլմ (տ. մա՛լիմ) — հայտնի, պարզ:
 Մախարա (տ. մագարա) — ճախարակ, լիսեռնիկ:
 Մնխնմմ (տ. մահքէմէ) — արդարադատության ատ-
 լան, դատարան:
 Մախպուլ (տ. մագպուլ) — ընդունելի, հաճոյական:
 Մնխուս (տ. մախսուս) — դիտմամբ:
 Մահլա (տ. մահլէ) — թաղ (քաղաքի): Փողոց:
 Մահտուտ (տ. ն.՝ սահմանլալ) — բախտ, վիճակված:
 Մահրըմա (տ. մագրումա) — թաշկինակ, աղլուխ:
 Մաղազա (տ. ն.) — նկուղ, պահեստի տեղ:
 Մաղազա (տ. ն.) — ալր, քարանձապ:
 Մննդիլ (մէնդիլ) — մի օրվա ճանապարհի հեռավորու-
 թիւն:
 Մաշալլա (տ. մա շա ալլահ) — աֆարիմ, կեցցես:

Մասարիֆ (տ. մէսարիֆ) — ծախս:

Մասխարա (տ. մասխարէ) — խեղկատակ, ծաղրածու:
Մասխարա էնել — ծաղրի առարկա դարձնել, մեկին
ծաղրել:

Մանան (տ. մի'տէ) — ախորժակ:

Մանանբայ — ախորժակը բացող:

Մատղաշ — 1. Մատաղահաս, նորածին: 2. Թարմ:

Մարաղ (տ. ն.) — ներքին մաշող հիվանդութիւն,
ախտ:

Մարաղա — տիրոջ հողի վրա բնակվող, նրա հողը
մշակող և նրա համար որոշ ծառայութիւններ
կատարող երկրագործ մարդ:

Մարանք — մոր տունը՝ ընտանիքը:

Մարէմըրիլ — մարեկ, ուշքը գնալ:

Մարթութեն — մարդութիւն, լավութիւն:

Մարիֆաթ (տ. մա'րիֆէթ) — շնորհք, ձիրք:

Մերդ, մերդը — մեղր:

Մէգտըղնալ — մեկտեղել, միասին հավաքվել:

Մէղմէն աղէկներ — բարի ոգիներ: Տեա ծանոթ. 19:

Մէհանա (տ. մէյխանէ) — գինետուն:

Մէմա, մեյմալ — մէկէլ, հանկարծ:

Մէյմուն (տ. մայմուն) — կապիկ: Մէյմունճի — կապիկ
խաղացնող:

Մէ պաշ (տ. պաշ՝ գլուխ) — մի անգամից, անմիջապես:

Մէօշմ (տ. մէշէ՝ կաղնի) — անտառ:

Մըկիտան (տ. մէլքէտէ) — 1. Գինետուն. 2. Գինետուն
պահող:

Մըհանա (տ. պէհանէ) — մահանա, պատրվակ:

Մըւչըմուկ — մրջյուն:

Մըսիլ — մրսիլ:

Մի (տ. մէյ) — արդյոք: Դընէլ մի — արդյոք գնե՞լ:

Մինան (տ. մէնարէ) — մզկիթի բարձր աշտարակ:

Մի էնէ, մի ըլլի — ալդպես բան մի անի, (աղաչական խոսք):

Մութումութ — մութնուլուսուն, լուսածագին:

Մութաննաթ (տ. ?) — նենգ: Մութաննաթութեն — նենգութիւն:

Մուղաթ ըլլի (տ. մուգալլէտ) — զգուշ լինել, զգուշությամբ պահել:

Մտէհան էնել — մտքից հանել, մոռանալ:

Մտօրել — մտմտալ, մտածել, խորհրդածել:

Մւճաւալ (տ. մւճաւալէ) — վեճ:

Մւշաւալ (տ. մւշաւալէ) — խորհրդակցութիւն, խորհուրդ:

Մւշտալ (տ. միւշտալ) — խանութի հաճախորդ:

Մւսաֆիր (տ. միւսաֆիր) — հյուր:

Մւֆթի (տ. ն.) — մահմեդական օրենքներին հմուտ, օրհնագետ, վճարատու:

Մօլլա (տ. մէվլա, մօլլա. վարդապետ, գիտուն) — մահմետական կրօնավոր:

Մօխալ (տ. ?) — պինդ, ամուր:

Մօխալալ — պնդանալ, ամրապնդվել:

Մօկոնել (վրաց. mogoneba) — հնարել:

Յա (տ. ն.) կամ յա-յա — կամ-կամ:

Յախա (տ. եագա) — օձիք: Յախա թափ տալ — խուսափել, հրաժարվել: Յախան կամ յախեցէն բռնել — օձիքից բռնել:

Յահնի (տ. եախնի) — մսով ու կանաչեղենով ջրալի կերակուր:

Յահուտի (տ. եհուտի) — հրեա:

Յաման (տ. ն.) — շատ վատ, սոսկալի, ողբալի:

Յամանի (տ. եհմանի) — կարճ, անկրունկ սեղի կոշիկ:

Յալան (տ. ն.) — հետիոտն: Յալանվոր — հետեակ, հետիոտն գնացող:

Յանի թէ (տ. եանի՝ ալսինքն) — իբր թե:

Յանդլըշ (տ. հանլըշ) — սխալ:

Յապանի (տ. ն.) — վալրի, վալրենի:

Յարա (տ. ն.) — վերք: Յարալամիշ էնեկ (տ. հարալամաք) — վերապորել: Յարալամիշ Ըլլիլ — վերքեր ստանալ, վերապորվել:

Յարան (տ. ն.) — ընկեր. զրույցընկեր:

Յարանութեն — 1. Ընկերական հանաք: 2. Զրույց, խոսակցություն:

Յախա (տ. ն.) — շենք, շինություն:

Յափրադ (տ. հափրադ) — տերև:

Յոլա էրթալ (տ. եոլա կէթմէք՝ կարգի մտնել) — 1. Հարմարվել, համաձայնություն դալ: 2. Բավականանալ: 3. Կառավարվել:

Նան - նան (տ. նա) — ոչ - ոչ:

Նադ (տ. ն.) — նազ: Նազ էնեկ, նազ ծախել — նազ առնել, կոտորավել, չեմ չըմել:

Նանգլի (տ. նանգլ) — փափկասուռն, քնքուլշ մեծացած:

Նանխ էնեկ (տ. նանգլ) — պատմել:

Նահախ (տ. նա՝ ոչ և հախ) — անիրավացի, ի զուր:

Նամազ (տ. նէմազ) — մահմետականի աղոթք, լվացում:

Նամզ (տ. նէպզ) — զարկերակ:

Նամշան (տ. մէմշա) — արտաքնոց:

Նանսիպ (տ. նասիպ՝ հարմար, պատշաճ) — ինչ որ մարդուն վիճակված է. բախտ:

Նարկիլան (տ. նարկիլէ) — դալան, կլկլակ:

Նարտիվան (տ. նէրտիպան) — սանդուխ:

Նաֆիլան (տ. նաֆիլէ՝ ...ի զուր) — զուր տեղը, ի զուր:

Նէ, նը — եթե (բայից հետո):

Նծքան (տ. նիւքէր) — ծառա:

Շալ (տ. ն.) — բրդից գործվածք:

Շահատ (տ. շահիտ) — վկա:

Շան (տ. շեր՝ չարիք, ֆեսա) — 1. Չարիք: 2. Զրպարտություն, սուտ մեղադրանք: 3. Ապօրինի պահանջ:

Շիլն (տ. ?) — ձալարով և յուղով պատրաստված ոչ
թանձր կերակուր:

Շիֆն (տ. շիպհէ) — կասկած: Շիֆնամիշ ըլիլ —
կասկածի գնալ:

Շնիէշութեն — կնամուլութիւն, վալաշոտութիւն:

Շուն, — ...ուրիշի կնոջ հետ կենակցող: Շնութէն — անա-
ռակութիւն:

Շուչ — տե՛ս սուչ:

Ուխուպին էրթալ (տ. ?) — հետամուտ լինել, նկա-
տել:

Ուղուպթ (տ. ուգուպէթ) — փորձանք, աղետ:

Ումուզ (տ. օմուզ) — ուս:

Ումուդ (տ. իւմիտ) — հույս:

Ուլտուրուճի պաշի (տ. ուլտուրմադ՝ շինել սուտ և
ալլն, հարմարեցնել, պաշ՝ գլուխ) — հարմարեց-
նող, սարքող, յուր տանող, դժվարութիւնները
հարթող պաշտոնյան:

Ուսուլօլ (տ. ուսուլ) — կամաց-կամաց, զգուշաբար:

Ուստա (տ. ուսթա) — վարպետ:

Ուստապաշի (տ. ուստա և պաշ) — համքարի պետ:

Ուրմիշ գալ (տ. ուլմագ) — հարմարվել, համաձայնու-
թիւն գալ:

Չաթուքանն (տ. չաթը՝ տանիք և քէսմէք՝ կտրել) —
կապը կտրած, թոկից փախած, ստահակ:

Չալիլ (տ. չալմագ) — նվագել:

Չալիլ — նվագարան: Չալիլճի — նվագող, երաժիշտ:

Չախալ (տ. չագալ՝ տգեղ կապույտ աչքերով) — աչքը
ծուռ, շիլ:

Չախմախ (տ. չագմագ) — հրահանի պողպատը: Չախ-
մախքար, — կայծքար, հրահան:

Չամուռ (տ. ն.) — 1. Յիւ: 2. Շինութիւն շաղախ:

Չապլամիշ ըլիլ (տ. չապլանմագ) — 1. Չարչարվել,
ճիգ թափել: 2. Թալալվել:

Չատըր (տ. ն.) — վրան:

Չարա (տ. չարէ) — ճար, հնար: Չարասըզ, չարասը-
զին, — ճարահաւայալ, ճարը կտրած:

Չարսու (տ. ն.) — շուկա, փողոց՝ որտեղ խանութներն
են գտնվում:

Չարօխ (տ. չարըզ) — արեխ:

Չեմ չըմել
Չեմ - չում էնել } — կոտորովել, ցուլց տալ թե չի ուզում
ձեի համար մերժել:

Չէշիտ (տ. ն.) — տեսակ: Չէշիտ-չէշիտ — տեսակ-տեսակ,
զանազան:

Չըլլիմ-չիմանամ — խստիվ պատվեր՝ այս ինչ բանը
չանելու:

Չըպլախ, չըպլաղ (տ. չըփլազ) — մերկ:

Չըպուխ, չըպուղ (տ. չըպուզ) — 1. Ծիպոտ: 2. Ծխամորճ:

Չըտըվողին ա, չառնողին ա — (առևտրի մեջ) կտրուկ
հալտարարութիւն, թե սակարկված գնով պար-
տավոր է մեկը ծախել, իսկ մյուսը՝ գնել:

Չիլի, չի ըլի — չի լինի: Գըլի-չիլի — լինում է
չէ լինում:

Չինի (տ. ն.) — ապիկած կալի աման:

Չինկնի — չի ընկնի:

Չիսէ — չէ ասել: Բան, չիսէ՝ բան չի ասի, ֆլաս չունի:

Չիտեմ — չգիտեմ:

Չիֆտան (տ. չիֆտէ) — աքացի:

Չուխա (տ. չուգա) — մահուտ:

Չունքի (տ. ն.) — որովհետև:

Չուստ } (տ. չիւսթ) — արագ:

Չոպան (տ. ն.) — հովիւ:

Չօրպա (տ. ն.) — ապուր:

Պազար (տ. ն.) — սակարկութիւն: Պազար էնել — սա-
կարկել:

Պաթմիշ ըլլիլ (պաթմաք՝ ընկղմել) — անհետանալ:
 Պալքի (տ. պէլքի) — թերևս:
 Պախալ (տ. պադգալ) — նպարավաճառ: Պախլու թեն —
 նպարեղենի առևտուր:
 Պախչա (տ. պաղչէ) — պարտեղ (փոքր):
 Պաղ (տ. ն.) — բաղ, պարտեղ:
 Պաղարսուղ (տ. պաղըրսագ) — աղիքներ:
 Պաճախ (տ. պաճագ) — ոտների բացվածք՝ արանք:
 Պալան էնել (տ. պէլէին՝ բացորոշ) — հալտնի դարձնել,
 ցուլց տալ:
 Պաշլալել (տ. պաշլամագ) — սկսել:
 Պաշխա (տ. պաշգա) — ուրիշ, առանձին:
 Պատիհալա (տ. պէտիհեվա) — ձրի, ձրիաբար:
 Պատոռ — պատոռ, պատառ-պատառ, ծվեն-ծվեն:
 Պարաթ (տ. պէրաթ՝ պարգևագիր) — մուրհակ:
 Պըլպըլալ — փալլել:
 Պըրծընում — պրծնելը, ազատվելը, փրկութուն:
 Պիզ (տ. ն.) — հերլուն: Պիզ - պիզ — ցցված:
 Պինչ — քթի ծակ:
 Պուճաղ (տ. պուճագ) — անկյուն, ծերպ:
 Պօզ (տ. ն.) — գորշագույն:
 Պօլ (տ. ն.) — լի, շատ, առատ: Պօլ-պօլ — լիովին:
 Պօլիլ — առատանալ, շատանալ:
 Պօլ-պօս (տ. պոլ՝ երկարութուն, պօս՝ հասակ) — հա-
 սակ, արտաքին ձև (մարմնի):
 Պօպկըվիլ — (մազերը) պոկել. մտատանջվել, մորմոքալ:
 Պօստան (տ. պուսթան) — բանջարանոց:
 Ջաննալ (տ. ճէլէպ) — տավարի առևտուր անող:
 Ջամի (տ. ճամի) — մզկիթ:
 Ջեպ (տ. ճէպ) — գրպան:
 Ջան (տ. ճան) — կյանք, հոգի: Ջանըմ — հոգիս (հոր-
 դորական խոսք):
 Ջանդանկ (տ. ?) — դիակ:

Ջէճիմ (տ. ?) — կապերտ:

Ջըհնննամ (տ. ճէհէննէմ) — դժոխք:

Ջըֆուտ (տ. ն.) — հրեա:

Ջիկար (տ. ճիկէր) — 1. Թոք: 2. Փոխար. ազգական:

Ջուխտ (տ. չիֆտ) — զուգ:

Ջուհապ (տ. ճէվապ) — պատասխան:

Ջուֆլակ (տ. ջուլհա) — ոստայնանկ:

Սաննի ալէքիմ (տ. սէլամ էլ օլդում՝ ողջուն ընդ ձեզ) — բանաձև՝ որով մահմեդականներն իրար ողջունում են:

Սալթ (տ. ն.) — լոկ, միայն:

Սաղ (տ. ն.) — 1. Աջ: Հկռ. սօլ: 2. Ողջ, կենդանի: 3. Ամբողջ: Սաղ ըլլիս — ողջ մնաս (բարեմաղթութիւն):

Սաղլամ (տ. ն.) — ամբողջ, ձեռք չտված:

Սալի (տ. սա'ի) — հետևակ սուրհանդակ:

Սանճաղ (սանճագ) — գավառ:

Սապախտան (տ. սապահլալըն) — առավոտ կանուխ:

Սալալի (տ. ?) — բացի:

Սանկլլի (տ. սէվկիլի) — փափկութիւն մեջ մեծացըրած աղիզ, սիրելի:

Սանտրանգամ (տ. սատր՝ եպարքոս և ?) — տաճիկների մեծ եպարքոս, նախարարապետ:

Սանթ (տ. սէրթ) — թունդ, բարկ:

Սանքսան (տ. սէքսէն) — ութսուն:

Սեկ — մշակված բարակ կաշի:

Սէ (տ. ն.) եթէ: Սէկար սէ — իսկ եթէ:

Սէլկար (տ. սէլ, սէլլապ) — հեղեղ, հեղեղատ:

Սէլր (տ. ն.) — տեսլարան: Սէլր էնել — տեսարանը դիտել: Սէլրի կալնիլ — կանգնել դիտելու:

Սէպել — համարել, հաշվի առնել: Սէպէ թէ — համարյա թե:

Սէօլան (տ. սէօլէ) — դռան երկու կողմի սեամերը:

Սըզըլթի (տ. սըզընտը) — վայնասուճն, ցավի՛ն՝ վշտի
արտահայտութիւնն:

Սըհաթ սալթըված (տ. սա'ատ) — ժամ:

Սըռ (տ. սըրը) — գաղտնիք: Սըռուլլահ (սըրը և ալլահ)
— անհասկանալի գաղտն'իք, զարմանալիք:

Սըտլիկ — սուտ խոսող:

Սըրա (տ. ն.) — հերթ: Սըրով — հերթով:

Սըրըղ (տ. սըրըգ) — ձող, ցից:

Սըրթ (տ. ն.) — թիկունք, սարալանջ:

Սըրտօտիլ — սիրտ առնել, քաջալերվել:

Սիթռ ըլլիլ (տ. սիթր) — ապաստանել, օթեան գտնել:

Սիլահ (տ. ն.) — ղենք: Սիլըհվըր — ղենք կրող, զինված:

Սիճիմ (տ. ն.) — բարակ լար, առասան:

Սուչ (տ. ն.) — հանցանք:

Սուպաշի (տ. սու՝ ջուր, պաշ՝ գլուխ) — ջրպետ:

Սուրֆա (տ. սիւֆրէ) — սուփրա, հացի սեղան:

Սւրի (տ. սիւրիւ) — հոտ (ոչխարի): Սւրմ մարդ — բա-
վական թվով մարդիկ, բազմութիւն:

Սւրմմիշ ըլլիլ (տ. սիւրիւնմէք) — պարապ թափառել:

Սօխախ (տ. սօգաք) — փողոց:

Սօլմիշ էնել (տ. սօլմաք) — թալանել (ավազակի):

Սօնղը (տ. սոն) — վերջը: Սօնղը առնել — մինչև ավար-
տը հասնել՝ հասցնել:

Սօվտնիքար (տ. ?) — խոշոր վաճառական:

Վագուֆ (տ. վագըֆ) — մզկիթի սեփականութիւն կազ-
մող կալք:

Վալլա (հա) (տ. վալլահի) — աստված վկա:

Վախտ } (տ. վագթ, վագըթ) — ժամանակ: Վախտլի-վախ-
վախըթ } տըսըգ — ժամանակ-անժամանակ, տեղի-անտեղի:

Վանտն (տ. վա'տէ) — պալմանաժամ:

Վանրանվըտ (տ. ?) — դատողութիւն, հաշիվ: Վանրանվը-
տօվ — ենթադրաբար, կարծիքաբար:

Վեր քաղել — հալաքել, վերցնել:
 Տալ (տ. ն.) — ճշուդ:
 Տալիլա (տ. տալիլա) — ալիք:
 Տալաղ (տ. տաքաղ) — 1. Դիմացկունութուն: 2. Նեցուկ:
 Տալմա (տ. տախմա) — շարունակ, միշտ:
 Տապաղ, տապխի (տ. տէպպաղ) — խաղախորդ, կաշե-
 գործ:
 Տապախանա — խաղախորդսրան, կաշեգործական ար-
 հեստանոց:
 Տալա (տ. տա'վա) — վեճ, հայց: Տալա էնել — վիճել,
 պահանջել:
 Տալաթ (տ. տա'վէթ) — հրավերք:
 Տալաճի (տ. տալաճը) — վեճ. հայց հարուցանող, գան-
 դատավոր:
 Տարդաղան (տ. ն.) — ցիրուցան: Տարտըղնել — ցիրու-
 ցան անել, ցրվել:
 Տեղ — ...պառկելու տեղ, անկողին:
 Տէլ, տէյօր (տ. ?) — մինչե, մինչև որ:
 Տէլի (տ. տէյու) — ասելով թե, իբր, պատճառով:
 Տըկէն էլլել — տակից դուրս գալ, փոխարինը հաստուցա-
 նել:
 Տըհա (տ. տահա) — 1. էլ ավելի: 2. Դեռ:
 Տըղան անցընել — վաղաժամ ծնել, վիժել:
 Տըղօցկան — ծննդական կին, որ ծնել է կամ նոր պի-
 տի ծնի:
 Տընիհասա — տղամարդ՝ որ ամուսնանալով ապրում է
 կնոջ ծնողների տանը:
 Տըռտիկ տալ — խախտալ, ցատկել, վազվզել:
 Տոլապ (տ. ն.) — դարակ՝ պատի մեջ:
 Տօխասն (տ. տոգասն) — իննսուն:
 Տօմրուղ (տ. դոմրուղ) — դերան:
 Տօտօվել — դարովել, հանդիմանել: Տօտօվանք՝ դարով,
 հանդիմանութուն:

- Յօրէկհաց, — ցերեկվա հաց, ճաշ:
- Փալախա (տ. ֆալագա) — 1. Գավազանով կամ ճիպոտով
ծեծ՝ ոտքին: 2. Այս պատժի գործիքը:
- Փալալա (տ. պալալա) — շատ նուրբ խմորեղեն:
- Փանրէզ (տ. փէրհիզ) — պահեցողութուն (հիվանդու-
թյան ժամանակ), զգուշացում այս-ինչ կերակուր-
ներին:
- Փանմւրտն (տ. փէժմիւրտն) — գծուծ, խեղճ, անշուք
(զգեստ):
- Փանճան (տ. փէնճէրէ) — պատուհան:
- Փաշա (տ. ն.) — 1. Բարձրաստիճան զինվորական կամ
քաղաքացիական պաշտոնյա ճանկաստանում:
2. Նահանգապետ:
- Փաշա (տ. ն.) — 1. Սրունք: 2. Տոտիկներից կերա-
կուր (խաշ):
- Փասպանդ (տ. փասպան) — գիշերալին պահապան:
- Փաստաֆ (տ. փաստալ) — մահուտի մի ամբողջ կտոր:
- Փարխաճ (տ. պալաճ) — պղնձե դուլիկ:
- Փէյտահ ըլիլ (տ. փէյտա) — գոյանալ, հրեան գալ,
պատահել:
- Փէշլի (տ. ն.) — 1. Անձեռոցիկ: 2. Երեսսրբիչ:
- Փէշքան (տ. փէշքէշ) — նվեր:
- Փիլիճ (տ. ն.) — որձակ:
- Փինթի (տ. ն.) — կեղտոտ, զազիր, գծուծ:
- Փուրչուլուղ (տ. ?) — գազար, ստեպղին:
- Փօր-փօշման (տ. փէշիման՝ զղշում) — փոշմանած,
ստրջացած (սաստկական ձև):
- Քանկան (տ. քիւհէլան) — ընտիր ձի, նոսուգ:
- Քանմանչան (տ. քէմանչէ) — փոքր՝ քաման, սաղից փո-
քըր լարավոր նվագարան:
- Քաննը (տ. քէնար) — ափ, եզր:
- Քանրզ — քան զ..., քան թե:

Քանչէցընել -- շատ գովել, հռչակել, սքանչեցնել:
Քաշել մէգիւն — ...նրա հատկութիւններն ստանալ,
նմանել:

Քնպնպ (տ. քէպպ) — խորոված:

Քնպնպխանա (տ. քէպպ և խանէ՝ տուն) — խա-
նութ՝ որտեղ խորոված են պատրաստում ու ծա-
խում:

Քնրկն (տ. քէրկէֆ) — ձեռագործի շրջանակ:

Քնրվան (տ. քէրվան) — կարավան:

Քնփննի (տ. քէփէնէկ) — հովվական լսփունճի:

Քնֆիլ (տ. քէֆիլ) — երաշխավոր:

Քէհեա (տ. ն.) — քլոխվա, քէթխուղա, թաղապետ:

Քէշիշ (տ. ն.) — քահանա:

Քէօշն (տ. քէօշէ) — անկյուն:

Քէֆ (տ. քէյֆ) — 1. Տրամադրութիւն: 2. Հաճուք,
բավականութիւն: 3. Խնջուք, ուրախութիւն:
Քէֆ չունիմ — տկար եմ: Քէֆըս գուղէ — բարքս ու-
զում է. ախպես եմ ցանկանում: Քէֆ էնել.
1. Խնջուքի մեջ ուրախութիւն անել: 2. Ուրախ՝
գոհ ապրել: Քէֆին դիպչել — նեղացնել, լավ տը-
րամադրութիւնը խանգարել: Քէֆին քէֆ չի հաս-
նի, — շատ լավ վիճակ ունի: Քէֆով — մի քիչ
հարբած:

Քիսիլ — պատահել, հանդիպել:

Քոռնն ու պոռնաղ (տ. ? և պոռնագ՝ անկյուն) — ծակ
և ճեղ, անկյունները:

Քւզն (տ. ?) — բոլորակ փայտէ (շրի) աման՝ նեղ
բերանով:

Քւլնչն (տ. քւլիչէ) — գուղձ, մեծ կտոր:

Քւլլի (տ. քւլլի) — բոլորը, ամբողջ:

Քւլհան (տ. քիւլ՝ մոխիր) — բաղնիքի մեծ վառարան:

Քւլհանճի — բաղնիքի հնոցապան:

Քւսկի (տ. ն.) — նիգ, լծակ:

- Քօլկն (տ. կէլկէ՝ ստղերոտ) — ծածուկ, թաքնված:
 Քօխ (տ. ?) — հլուղ:
 Քծմէր (տ. քէօմէր) — ածուխ: Քծմէրճի — ածխադործ:
 Քօռ (տ. քէօր) — կուլր:
 Քօք (տ. քէօք) — արմատ:
 Օժարեկ — հոժարեկ, համաձայնեկ:
 Օխչում — ողջուն:
 Օխտը — յոթը:
 Օղլուշաղ (տ. օղլը՝ որդի, ուշագ՝ տղա) — 1. Ընտա-
 նիք: 2. Կիւն:
 Օղուլ (տ. ն.) — որդի: Օղուլ տալ — (մեղունների) ձագ
 հանել:
 Օճաղ, օչխի (տ. օճագ) — 1. Հնոց, վառարան: 2. Մեծ
 ընտանիք, շէն տուն: Օճաղըդ մարի — ընտանի-
 քով ոչնչանաս (անեծք):
 Օլին (տ. օեուն) — խաղ: Օլին խաղալ — խաղ խա-
 ղալ, խաբել:
 Օլինպաղ (տ. օլունպաղ) — 1. Խաղ խաղացող, ծաղ-
 րածու: 2. Խաբող, խաբեբա: Օլինպաղութլուն —
 խաղ, հանաք, խաբեբալութլուն:
 Օվա (տ. ն.) — դաշտ:
 Օտա (տ. ն.) 1. Սենյակ: 2. Վաճառականի խանութ:
 Օտաբաշի (տ. օտա, և պաշ՝ գլուխ) — օտալին պա-
 հապան՝ վերահսկող, սենեկապան:
 Օտացճամփա — արտաքնոց:
 Օր — ...որ, որպեսդի:
 Օրթա (տ. ն.) — մեջ: Օրթանճա (տ. ն.) — միջին, միջ-
 նեկ:
 Օրթաղ (տ. օրթագ) — ընկեր (գործի): Օրթըղութեն —
 գործի մեջ ընկերութլուն:
 Օրփէվարի — (որբ և ալրի) — տղամարդ կամ կին, որ
 կորցրել է ամուսինը:
 Օքտեյ — օգտեկ, բավական լինել:

Ֆէթվա (տ. ֆէթվա) — օրինական վճիռ՝ ըստ շարիաթի:
Ֆարդ (տ. ֆարդ) — տարբերութիւն: Ֆարդ էնել —
տարբերութիւն նկատել: Ֆարդին էթթալ — դիտել,
նկատել:

Ֆարտա (տ. փէրտէ) — վարագույր:

Ֆըշալ — ֆըշալ ձալն հանել:

Ֆըթոնա (տ. ֆոթթունա) — փոթորիկ:

Ֆըլամիշ ըլլիլ (տ. ֆըլամադ) — ճախրել, արագ-
արագ ալս և ալն կողմը դառնալ:

Ֆիլան (տ. ֆիլան, ֆիլան) — ալս-ինչ:

Ֆինճան (տ. ն.) — փոքր գալաթ՝ նեղ տակով:

Ֆոր — հոր:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Առաջաբան	7
--------------------	---

Ա. ԿԵՆԴԱՆԱԿԱՆ

1 (1) Օձերի թշնամությունը	16
2 (2) Իմաստուն ձին	19
3 (3) Շներից ե՞րբ պետք է վախենալ	20
4 (4) Լորբ գիտե՞լ, թե երբ պետք է արտից դուրս դալ	20
5 (5) Աղվեսն ու զայլը	21
6 (6) Աղվեսի ու արագիլի հրավերքները	22
7 (7) Աչքերիցս կայծեր թափվում են	23

Բ. ՇԱՎԱՏԱՆԻՔՆԵՐ

8 (1) Այրի կնոջ գանձի պահպանը	24
9 (2) Երազում տեսած բախտը	26
10 (3) Ճակատագիրը պետք է կատարվի	28 ✓
11 (4) Հողետեսություն	30
12 (5) Եթե բախտը չտա՝ Մահմուտն ի՞նչ անե . ✓	30
13 (6) Ինչ որ մարդուն վիճակված է՝ նրան կհասնի	31
14 (7) Թըլըսում անողը	32
15 (8) Ուրիշ Թըլըսում անող	33
16 (9) Աստծուց բարին խնդրիր	34

17 (10)	Աչքով տվող հայր ու որդի	35
18 (11)	«Մեղմէ աղեկներն» վարձատրում են դայակին	35
19 (12)	Դերձակի կարը Վեղմէ աղեկներն» են կարում	36

Գ. ԿԵՆՑԱՂԱԿԱՆ

20 (1)	Ավագակապետի շնորհակալությունը	38
21 (2)	Լեռան ավագակներն ու ծածուկ ավագակները	39
22 (3)	Ճգնավորը եռասպտիկ մեղանշում է	41
23 (4)	Իսկական ծուլերը	42
24 (5)	Շատակերությունը սովորություն է	43
25 (6)	Բարեպաշտ տերտերը	45
26 (7)	Թագավորի որդու առաջին դասերը	47
27 (8)	Երեք իմաստուն խրատ	48
28 (9)	Էլի մարդ չես դարձել	51
29 (10)	Հարամ գործի մեջ խեղ չկա	52
30 (11)	Իրար արժեք	53
31 (12)	Ժշմարիտ առաքինություն	54
32 (13)	Վայրենի մարդն ու քաղաքակիրթ մարդը	55
33 (14)	Մեռել պղծողին սպանելը վարձք է	57
34 (15)	Մեղքերին թողություն է գտնում	59
35 (16)	Պարտքը վճարում է	60
36 (17)	Օտարն ուտելու տեղ հենց ես կուտեմ	61
37 (18)	Մուգ չէ, ուրախություն է	63
38 (19)	Երեխաների լացը կտրել չի լինի	64
39 (20)	Մորս լեզուն ինձ կախաղան հասցրեց	65
40 (21)	Ամենքին «լո - լո», ինձ է՞լ «լո - լո»	66
41 (22)	Իսկական դժբախտ մարդը	67
42 (23)	Ես էլ իմ շնորհքը ցույց տվի	68
43 (24)	Խեղ բերան չբացողը	70
44 (25)	Գաղտնապահություն	71
45 (26)	Երկու ծառա	72
46 (27)	Ծուլ աղջիկը ժիր հարս դարձած	73
47 (28)	Օրը շատ երկարացրի	75
48 (29)	Աֆերիմ տղաս հորդ ես նմանում	76
49 (30)	Մեռած տեղն էլ փորձանքի մեջ ձգեց	77
50 (31)	Իմ մի աչքս հանի	78
51 (32)	Խոսակցելն և կախեթցին	79
52 (33)	Ագաթներուդ նալլաթ, մռնառու - մռնառու	80
53 (34)	Համալի կերակուրը	80

54 (35)	Հնարագետ արծաթագործը	81
55 (36)	Ո՞ր դոդն է ալիլի վարսկետ	84
56 (37)	Այդ խոսքը քո բերանից ելավ	87
57 (38)	Ստախոսն ու հնարագետ ընկերը	88
58 (39)	Սատանին ջուրն է տանում, ծարավ հո բերում ✓	89
59 (40)	Հոգի շահելու՜ եկա, թե հոգի կորցնելու	90
60 (41)	Հա՞ն է, թե չհա	91
61 (42)	Քրդի աղայի մկրտությունը	91
62 (43)	Նուրբ ճաշակելիք և հոտոտելիք	92
63 (44)	Կիսաբերան կանչում է	93

Դ. ՊԱՏՄԱԿԱՆ

64 (1)	Աղեքսանդր Մակեդոնացին գնում է ճգնավորին տեսության	94
65 (2)	Հանգիստավորի նվիրած շուրջառացուն	95
66 (3)	Ո՞ր մեկին պիտի ծառայեի	96
67 (4)	Կոշիկ կարկատողը թագավոր դարձած	97
68 (5)	Փաշան գողը գտնում է	99
69 (6)	Փխնթի Մահմուդը սադրաղամ է դարձել	101
70 (7)	Թանկարժեք գերաններ	101
71 (8)	Ուրիշ անգամ ուրբիշի ջորին չքշես	104
72 (9)	Իբնից հիվանդության գեղը գիտեն	107
73 (10)	Լոխմանը դեղը գիտե, բայց չի կարող ճարել . .	108
74 (11)	Լոխմանը փորձում է աշակերտի հմտությունը .	109

Ե. ԱՆԵԿԴՈՏՆԵՐ

75 (1)	Ողորմած հոգու եփածը	110
76 (2)	Սատանայի տված խերը	111
77 (3)	Գիրեզմանատան գողը	112
78 (4)	Վարդապետի օրհնած օջախը	113
79 (5)	Էջը վախճանեցավ, տերտերը սատկեցավ . . .	114
80 (6)	Փառք եմ տալիս աստծուն, որ բողի չբերեցի . .	114
81 (7)	Դու քո խելքովդ աղքատ ես մնացել	115
82 (8)	Ջրադացպանի տրտունջն Աստծուց	116
83 (9)	Գովում են փեսացուին	117
84 (10)	Առաջ դու խոսեցար	117
85 (11)	Հին սուբաշին են փնտրում	118
86 (12)	Ժլատի շետին խելքը	119
87 (13)	Ժլատը ծառա է փնտրում	120

88 (14)	Խելոք չորանը	120
89 (15)	Դու էլ իմ տղան ես	121
90 (16)	Եթե չէլ վար՝ առ վարդ՝ մոռանաս	121
91 (17)	Մի անգամ էլ աղայիս առածի պես անեմ	122
92 (18)	Առաջ փիլիճին աղատություն տուր	123
93 (19)	Թեքերը կտրատում եմ, որ չթռչի	124
94 (20)	Զատիկի էամբիր հավիկիթը վկա	124
95 (21)	Տերտերն ու էջը բոստանում	125
96 (22)	Աղան մարտղայի ուղած եղբ պիտի առնի	125
97 (23)	Կինը մարդուն գործի է գնում	126
98 (24)	Կինը շանը շատ է նախատել	127
99 (25)	Պալֆիս բանը բոստան է	127
100 (26)	Մերն էլ մի բարի պտուղ չէ	128
101 (27)	Շտատաբաց աստվածածին՝ ուխտ է գնում	128
102 (28)	Դու էլ իջեցրու տավարիդ թիվը	129
103 (29)	Դո՛ւ ճրագը վառեցի	129
104 (30)	Գրաբար խոսող փոքրավորը	130
105 (31)	Ջանգը կախող չի գտնվում	131
106 (32)	Շատ մի բարականա, կկտրվես	131
107 (33)	Ձեր տղան տվեք՝ փարխաճը հորից հանե	132
108 (34)	Փեսի փեսան, թանի թանթանան	132
109 (35)	Ծա որ կամ՝ պատրաստ եմ	133
110 (36)	Բեռը կռնակիցս առնելու չէ	133
111 (37)	Մեծանաս՝ էլի է՞լ կդառնաս	133
112 (38)	Ձայնիդ չտփ դիմացկուն չես	134
113 (39)	Կերակուրների գրույցը	134
114 (40)	Ջռացող ծերունին	135
115 (41)	Չգիտեմ, դե՞ս ընկավ, թե դեն	136
116 (42)	Եթե աստծու ահից մարդ չվախենա	136
117 (43)	Ողջունը վերադարձնում է	137
118 (44)	Կռիվը բաղաջի համար է եղել	137

2. ԶԱՓԱՎԱՐ ԽՈՍՔԵՐ, ԱՍՄՈՒՆՔՆԵՐ

119 (1)	Գարին գիտե	139
120 (2)	Հանելուկ ստինքների մասին	139
121 (3)	Կորած յարը	140
122 (4)	Ըստամպուլ — ըստակը պուլ	140
123 (5)	Ըռայի Սարգսի ընդունելությունը	140
124 (6)	Հյուրընկալություն	141

125 (7) Բուլլի անիծած են	141
126 (8) Արծաթի բարձրը տեղ է	141
127 (9) Մաղմանը մազ կըմանե	142
128 Զարը շահից զորավոր է	142
Ծանոթություններ	143
Բառգրքույկ	151

ՍՏԵՓԱՆ ՍԱՐԴՍԻ ՄԱԼԽԱՍՅԱՆՑ

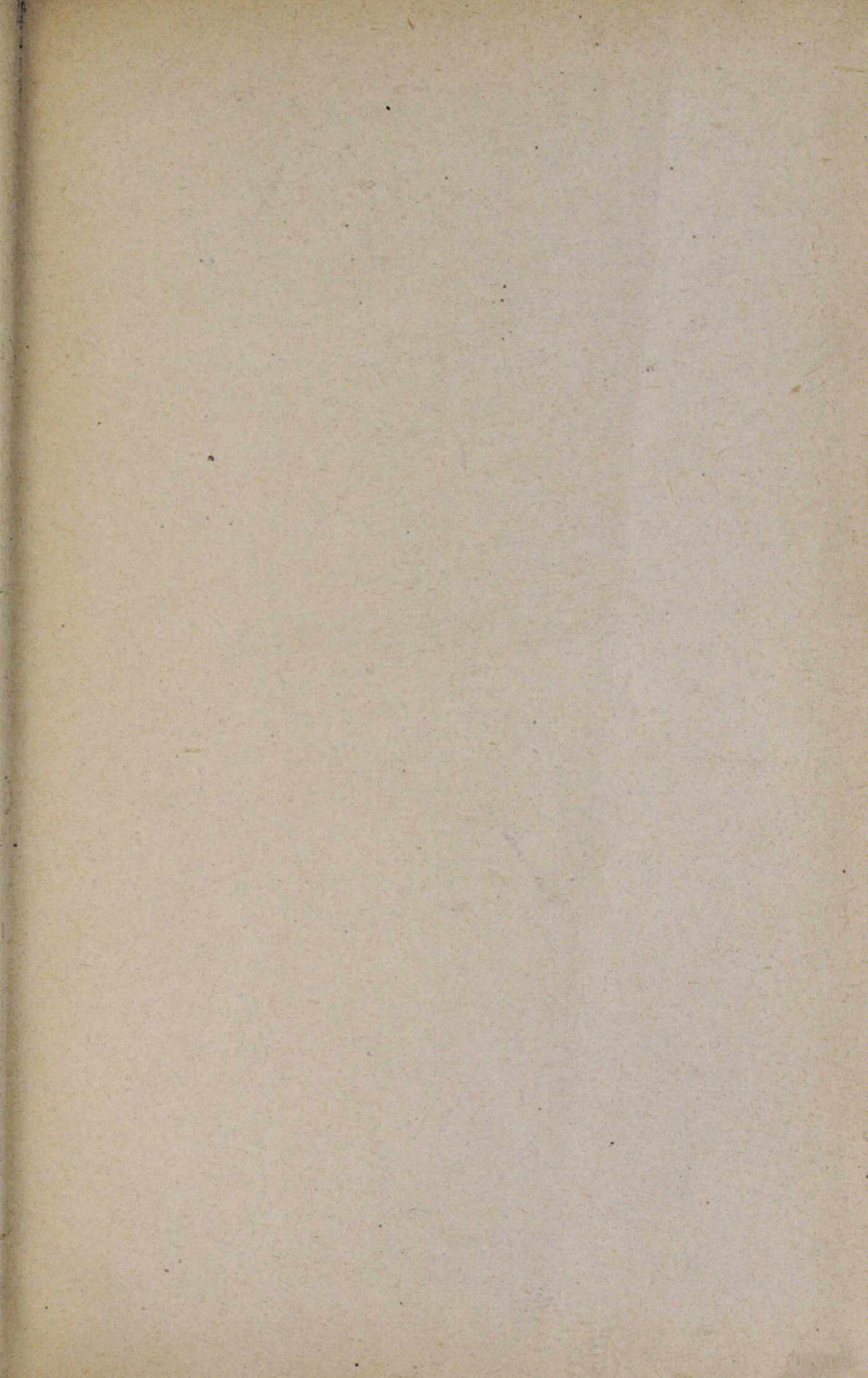
ԱՌԱԿՆԵՐ, ԱՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ, ԱՆԵԿԴՈՏՆԵՐ

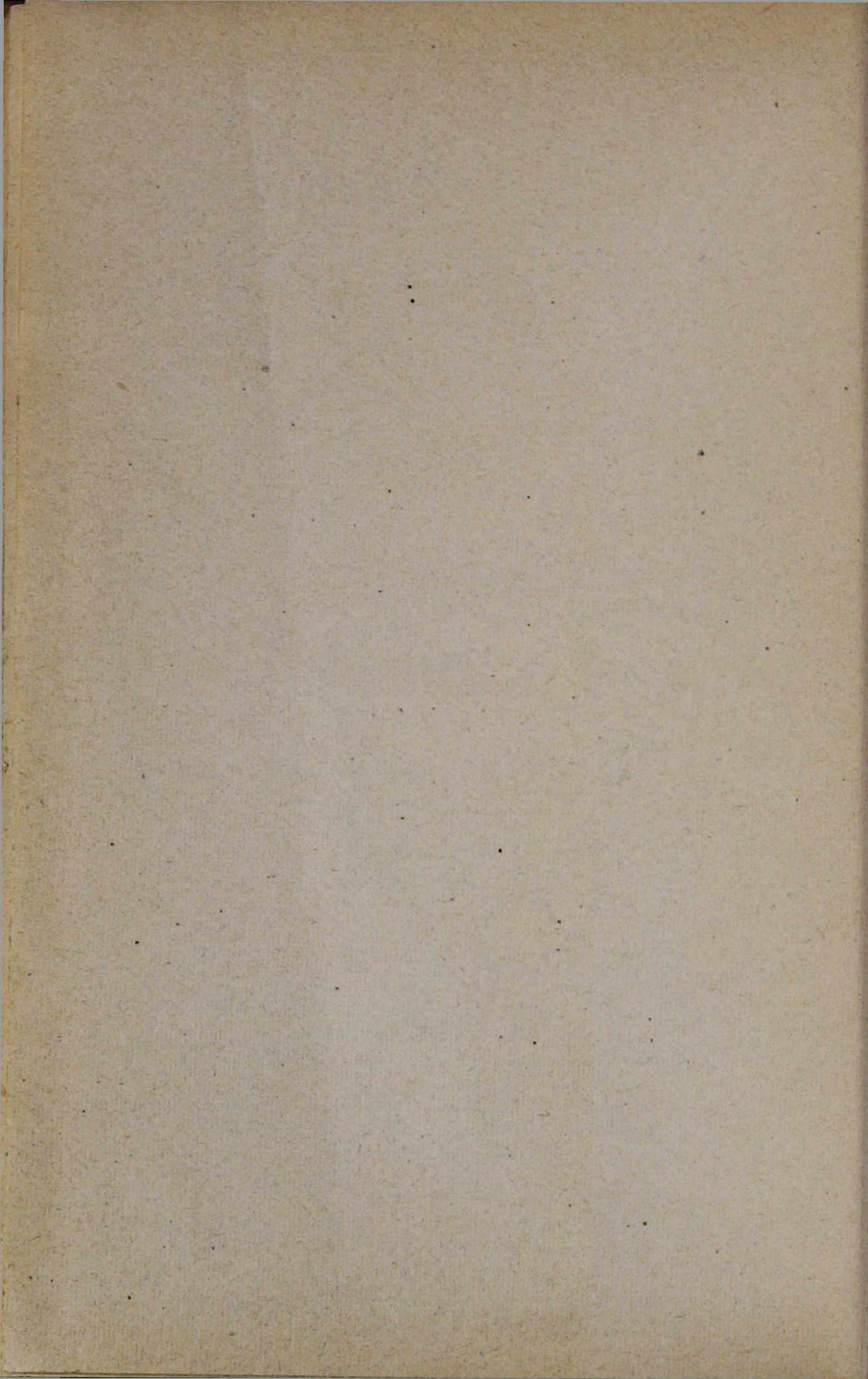
Պատ. խմբագիր՝ Ա. ՂԱՆԱԼԱՆՅԱՆ
Հրատ. խմբագիր՝ Հ. ՄԿՐՏՁՅԱՆ
Նկարչական ձևավորումը՝ Կ. ՏԻՐԱՏՈՒՐՅԱՆԻ
Տեխ. խմբագիր՝ Լ. ԱԶԻԶԲԵԿՅԱՆ
Սրբագրիչներ՝ Ժ. ԱԴՈՆԾ,
Մ. ՀԱԽՆԱԶԱՐՅԱՆ

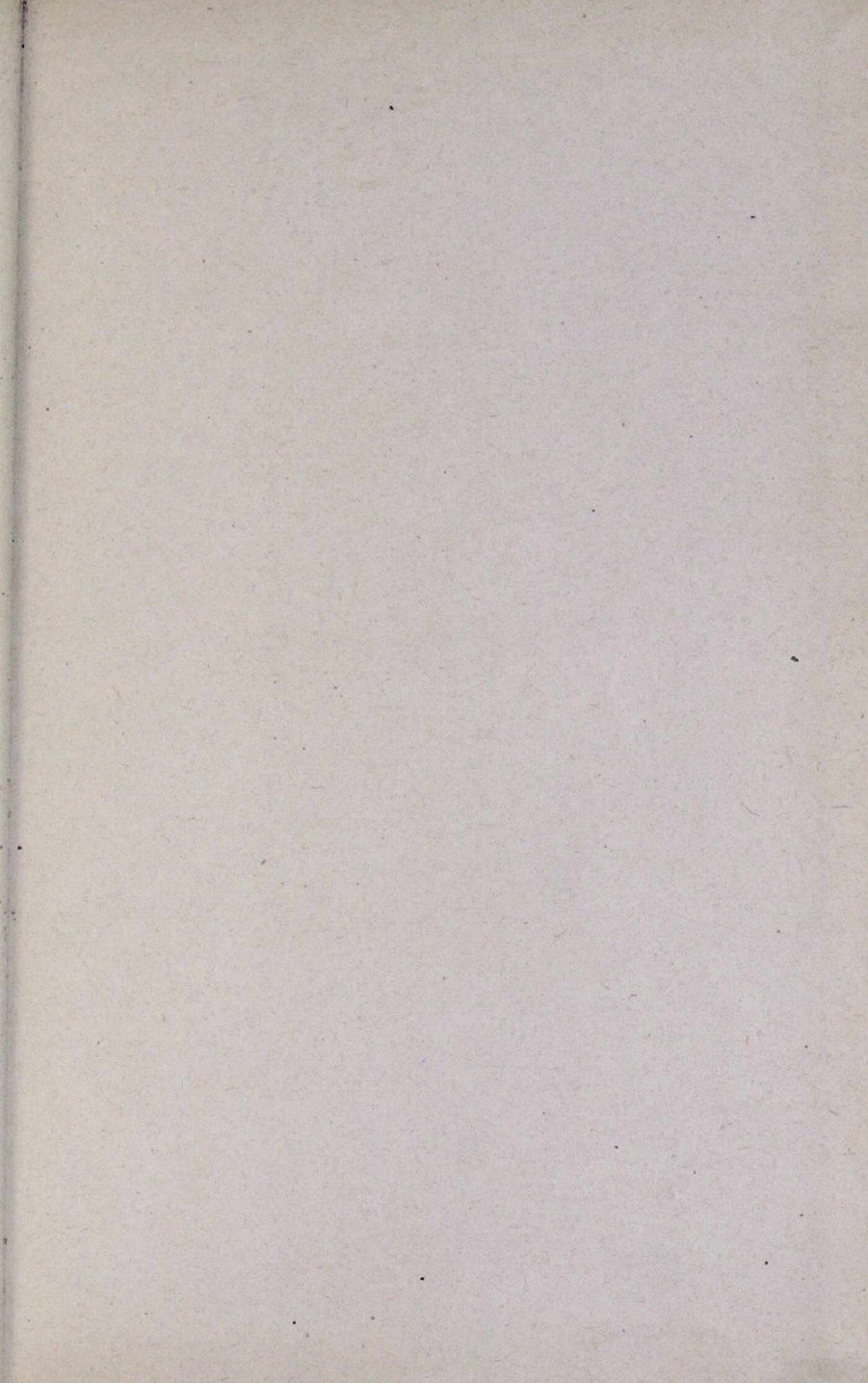
ԽՀԽ 503 Հրատ. 1565 Պատվեր 237՝ Տիրաժ 3000 ՎՖ 06509

Հանձնված է արտադրության 20/V 1958 թ.: Ստորագրված է տպագրության 19/VIII 1958 թ.: Հրատ. 6 մամուլ, տպագր. 9,84 մամուլ + 1 ներդիր, թուղթ 84×108¹/₃₂՝ Գինը կազմով 4 ռ. 45 կ.:

Հայկական ՍՍՌ ԳԱ Հրատարակչության տպարան,
Երևան, Աբովյան, 124

[454]

ԳԱՍ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

220030330

ЦЕНА

II
77 30330